

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ,
ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Київ
2022 рік

Опорний конспект лекцій з дисципліни «Міжнародна економіка» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня / Укладачі Н.В.Резнікова, В.В. Пархоменко. Київ: НАСОА, 2022. 110 с.

Укладачі: Резнікова Н.В., професор кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, д.е.н., професор
Пархоменко В.В., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, к.е.н., доцент

Рецензенти:

д.е.н., доц. Пилипенко О. А., декан обліково-статистичного факультету;
к.е.н., доц. Мотузка О.М., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Затверджено на засіданні кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Протокол від «30» серпня 2022 року № 1

Схвалено Вченою радою фінансово-економічного факультету НАСОА Протокол від «31» серпня 2022 року № 1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

ТЕМА 1. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА	6
ТЕМА 2. СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	16
ТЕМА 3. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ.....	24
ТЕМА 4. МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЇ.....	45
ТЕМА 5. МІЖНАРОДНИЙ КРЕДИТ	53
ТЕМА 6. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ	60
ТЕМА 7. СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА	73
ТЕМА 8. МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС.....	84
ТЕМА 9. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ.....	90
ТЕМА 10. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК.....	96
ТЕМА 11. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ	103
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	108

ПЕРЕДМОВА

Міжнародна економіка як навчальна дисципліна – це частина економічної теорії ринку, що вивчає взаємодію суб'єктів господарювання різних держав у сфері обміну товарами і послугами, руху факторів виробництва, формування світової економічної політики.

Предметом теорії міжнародної економіки є закономірності функціонування і розвитку в міжнародних масштабах ринкової системи організації господарського життя; закономірності формування сукупного попиту і пропозиції на товари і фактори виробництва, які знаходяться в міжнародному обігу; інструменти регулювання і аналізу відкритої національної економіки, зокрема, бюджетного, грошового і зовнішнього секторів, в умовах їх взаємодії з економікою інших країн; тенденції розвитку міжнародних фінансових ринків і фінансових механізмів, які обслуговують функціонування міжнародної економіки; інституціональна структура регулювання міжнародної економіки, шляхи її формування, тенденції розвитку і шляхи удосконалення.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичних знань, умінь та практичних навичок у галузі міжнародної економіки, надання системи базових знань щодо форм, методів та механізмів реалізації міжнародних економічних відносин.

Завдання вивчення дисципліни: вивчення сутності міжнародної економічної системи та закономірностей її розвитку, методів аналізу політико-правового, економічного, соціально-культурного середовища та інфраструктури міжнародної економічної діяльності; набуття знань про регулювання міжнародних економічних відносин, міжнародну валютну систему, методологію міжнародних розрахунків, процеси міжнародної економічної інтеграції; набуття вмінь використовувати одержані знання у практичній зовнішньоекономічній діяльності України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- загальні основи функціонування, принципи формування і специфіку сучасної організації світової системи господарства;
- основні форми міжнародних економічних відносин,
- закономірності міжнародного переміщення факторів виробництва та функціонування сучасних світових ринків товарів, послуг, капіталів та робочої сили;
- механізм та інструменти зовнішньоекономічної політики держави;

- закономірності взаємодії національних економік і міжнародних економічних організацій в сфері зовнішньої торгівлі;
- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин, світових валютних та фінансових ринків;
- основні характеристики міжнародної економічної інтеграції та глобалізації,
- проблеми інтеграції України в світове господарство.

ВМІТИ:

- характеризувати розвиток міжнародної економіки;
- розуміти механізм дії економічних законів міжнародної економіки;
- виявляти найважливіші проблеми і перспективи еволюції міжнародної економіки як господарської системи;
- здійснювати аналіз конкретних економічних ситуацій, на основі отриманих теоретичних знань, виявляти проблемні аспекти міжнародних економічних відносин;
- оцінювати та розраховувати показники міжнародної торгівлі та визначати тенденції її розвитку;
- аналізувати методи регулювання міжнародних торговельних відносин;
- визначати особливості розвитку науково-технічного обміну, міжнародного руху факторів виробництва та інтеграційних процесів в міжнародних економічних взаємовідносинах;
- розраховувати курси валют та аналізувати платіжний баланс країни;
- оцінювати роль міжнародних організацій, ТНК і ТНБ в розвитку сучасного світового господарства;
- аналізувати і порівнювати стан економіки України та визначати її місце на світових ринках товарів, послуг, капіталів, ресурсів та робочої сили.

ТЕМА 1. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА

План

1. Міжнародна економіка та її структура.
2. Міжнародні економічні відносини: суб'єкти та об'єкти. Структура світового господарства.
3. Сучасні умови розвитку світового господарства.

Ключові поняття

Міжнародна економіка	Країни, що розвиваються
Предмет міжнародної економіки	Країни з перехідною економікою
Міжнародна мікроекономіка	Центр
Міжнародна макроекономіка	Напівпериферія
Міжнародні економічні відносини	Периферія
Форми міжнародних економічних відносин	Інтернаціоналізація господарського життя
Особливості міжнародних економічних відносин	Інтернаціоналізація капіталу
Об'єкти міжнародної економіки	Інтернаціоналізація виробництва
Суб'єкти міжнародної економіки	Міжнародна економічна інтеграція
Розвинуті країни	Транснаціоналізація
	Транснаціональна корпорація

Рекомендована література:

Базова: [1-3]

Допоміжна: [5, 7, 8, 13, 14, 15]

Інформаційні ресурси: [1, 10, 11, 12, 14]

1. Міжнародна економіка та її структура

*Поки існують суверенні держави, економіка світового господарства повинна залишатися самостійною науковою дисципліною
П.Х.Ліндерт, американський економіст*

В широкому розумінні, міжнародна економіка – це теорія, яка вивчає економіку сучасного взаємозалежного світу. Вона базується на теорії ринкової системи і є важливим з'єднуючим ланцюгом базових курсів (макро- і мікроекономіка) і прикладних дисциплін (міжнародний маркетинг, фінанси, економіка праці та ін.).

Міжнародна економіка являє собою складову частину сучасної економічної теорії, яка складається з трьох частин:

- мікроекономіка (microeconomics);
- макроекономіка (macroeconomics);

- міжнародна економіка (international economics).

Мікроекономіка – перша й найбільш стара частина економічної теорії. Її виникнення відноситься до останньої третини XIX сторіччя та пов'язане із працями таких видатних економістів як Леон Вальрас (французький економіст, засновник Лозанської економічної школи; фундатор неокласичної економіки. Він першим показав, як механізм рівноваги цін, який спирається на теорію граничної корисності, здатний організувати та у значній мірі координувати ринкову економіку досконалої конкуренції), австрієць Карл Менгер, англієць Альфред Маршалл. Вони заклали основи сучасної макроекономіки як науки про закономірність поведінки економічних агентів, що визначається обмеженістю ресурсів та необмеженістю потреб, задоволення яких є метою господарської діяльності людей.

Друга складова частина сучасної економічної теорії – **макроекономіка** – виникла пізніше. Прийнято вважати, що основи сучасного макроаналізу закладені у 30-х роках минулого сторіччя та пов'язані з ім'ям Джона Мейнарда Кейнса, практичне впровадження ідей якого допомогло здолати Велику економічну депресію 1929-33 років.

Міжнародна економіка є наймолодшою частиною економічної теорії, яка динамічно розвивається. Спочатку міжнародна економіка існувала на правах окремих розділів мікро- та макроекономіки, в яких наводився аналіз міжнародних економічних відносин, таких як зовнішня торгівля, міждержавна міграція факторів виробництва, коливання валютних курсів, тощо. Її виділення у самостійну наукову дисципліну пов'язане із вступом світового господарства у другій половині XX сторіччя на якісно новий ступінь свого розвитку. Перехід до нового ступеня розвитку світового господарства відбувся під впливом таких епохальних подій як завершення краху колоніальної системи та придбання національної незалежності десятками нових суверенних держав, розпад системи реального соціалізму та перехід колишніх соціалістичних країн до ринкових відносин

Міжнародна економіка як навчальна дисципліна – це частина економічної теорії ринку, що вивчає взаємодію суб'єктів господарювання різних держав у сфері обміну товарами і послугами, руху факторів виробництва, формування світової економічної політики.

Предмет теорії міжнародної економіки складають:

- закономірності функціонування і розвитку в міжнародних масштабах ринкової системи організації господарського життя;
- закономірності формування сукупного попиту і пропозиції на товари і фактори виробництва, які знаходяться в міжнародному обігу;
- інструменти регулювання і аналізу відкритої національної економіки, зокрема, бюджетного, грошового і зовнішнього секторів, в умовах їх взаємодії з економікою інших країн;
- тенденції розвитку міжнародних фінансових ринків і фінансових механізмів, які обслуговують функціонування міжнародної економіки;

- інституціональна структура регулювання міжнародної економіки, шляхи її формування, тенденції розвитку і шляхи удосконалення.

Функціонально міжнародна економіка як навчальна дисципліна включає міжнародну мікро- і міжнародну макроекономіку.

Функціональна структура міжнародної економіки

Міжнародна економіка				
Міжнародна мікроекономіка			Міжнародна макроекономіка	
частина теорії міжнародної економіки, яка вивчає міждержавні рух товарів, послуг і факторів виробництва, а також їх ринкові характеристики			частина теорії міжнародної економіки, яка вивчає вплив і взаємодію національних економік, а також функціонування світового господарства в цілому	
міжнародна торгівля товарами і послугами	міжнародний рух факторів виробництва (капіталу, робочої сили і технологій)	регулювання зовнішньої торгівлі та руху факторів виробництва	міжнародна торгівля фінансовими інструментами (валютою, цінними паперами, деривативами, кредитування)	валютне і фінансове регулювання

Міжнародна економіка як підсистема світового господарства – це сукупність економічних відносин, що складаються в результаті міжнародного обміну товарами, переміщення капіталів за межі національних кордонів, міжнародної міграції робочої сили.

Основними рисами міжнародної економіки є:

- 1) розвинута сфера міжнародного обміну товарами на базі міжнародної торгівлі;
- 2) розвинута сфера міжнародного руху факторів виробництва у формах вивозу-ввезення капіталу, робочої сили та технологій;
- 3) міжнародні форми виробництва на підприємствах, розташованих в декількох країнах, у першу чергу в межах ТНК;
- 4) самостійна фінансова сфера, не пов'язана ні з обслуговуванням руху товарів, ні з рухом факторів виробництва;
- 5) система міжнаціональних і наднаціональних, міждержавних і недержавних механізмів регулювання з метою забезпечення збалансованості економічного розвитку;

б) економічна політика країни на основі принципів відкритої економіки.

Для міжнародної економіки характерні ознаки світового ринку (1), світового господарства (2, 3) та три нові ознаки (4, 5, 6).

Основними **формами регулювання** міжнародної економіки на національному рівні є:

- регулювання зовнішньої торгівлі (тарифні і нетарифні методи);
- регулювання руху факторів виробництва (експорт-імпорт капіталу, робочої сили і технології);
- валютне та фінансове регулювання.

2. Міжнародні економічні відносини: суб'єкти та об'єкти. Структура світового господарства

Міжнародні економічні відносини – одна із форм міжнародних відносин, система економічних зв'язків з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання продуктів, що вийшли за межі національних кордонів.

Основними формами міжнародних економічних відносин виступають:

- √ міжнародна торгівля товарами і послугами;
- √ міжнародні інвестиції;
- √ міжнародний кредит;
- √ міжнародна міграція робочої сили;
- √ валюта і валютні відносини;
- √ міжнародне переміщення технологій.

Особливості міжнародних економічних відносин полягають у наступному:

- базуються на міжнародному поділі праці;
- конкуренція на світовому ринку є більш жорсткою, ніж на внутрішньому ринку;
- основною формою міжнародних економічних відносин є міжнародна торгівля;
- характеризуються монополізацією з боку різних економічних блоків і транснаціональних компаній.

Існує певна специфіка міжнародних економічних відносин у порівнянні із внутрішньонаціональними, яка пояснюється тим, що країни встановлюють певні обмеження на своїх кордонах для потоків товарів, послуг та виробничих факторів, які відрізняються від аналогічних внутрішніх обмежень. До того ж, міжнародним потокам, у певній мірі, перешкоджають наявні відмінності у законах, мові, митних зборах тощо.

Відмінності міжнародної економіки від національної полягають у наступному:

1. *Не всі товари та послуги є предметом міжнародного обміну.*

2. В міжнародній економіці *обмежений рух факторів виробництва*, до яких належать земля, капітал, робоча сила, підприємницька здатність, що

призводить до різних витрат на виготовлення аналогічної продукції у різних країнах.

3. Відмінності пов'язані із імміграційними законами, високими видатками переїзду робітників із країни в країну.

4. У міжнародній економіці значно вище регулююча роль держави, зокрема, у напрямі встановлення преференцій резидентам країни.

5. Наявність суттєвих відмінностей між країнами веде до неспівпадіння у часі фаз ділового циклу в окремих країнах.

6. У міжнародній економіці функціонує багато різних валют і кожна країна має свою власну валютну політику.

Об'єктами міжнародних економічних відносин є:

- товари і послуги, які обертаються на міжнародних ринках;
- міжнародний рух капіталів у різних формах;
- напрямки міжнародної міграції робочої сили;
- рух технологій;
- міжнародні валютно-фінансові відносини.

До **суб'єктів** міжнародних економічних відносин належать:

- на мікрорівні – фірми та домогосподарства (транснаціональні корпорації, транснаціональні банки, підприємства);
- на макрорівні – держави;
- на мегарівні – міжнародні фінансові та економічні організації.

Існує декілька підходів до визначення **структури світового господарства**: регіональний, типологічний, "центра-периферії", за рівнем політичної суверенності тощо.

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Виокремлюються великі регіони, до яких належать країни, що мають спільні природні умови, особливості історичного і культурного розвитку. Такими регіонами є:

Типологічний підхід враховує різний рівень економічного розвитку країн, тип економічного зростання, рівень і характер зовнішньоекономічних зв'язків дозволяє об'єднати країни в групи, які відповідають підсистемам світового господарства на рівні відносин між країнами. (табл. 1.2).

Згідно цього підходу всі країни світу поділяються на три групи:

- √ розвинуті країни (industrial countries);
- √ країни, що розвиваються (developing countries);
- √ країни з перехідною економікою (economies/ countries in transition).

Провідна роль у групі **індустріальних (розвинутих) країн** належить Великій сімці G 7 (Big seven, Group of Seven). Починаючи з 1975 р., ці країни координують свою економічну політику на щорічних зустрічах – самітах голів цих держав.

Країни, що розвиваються – це 168 країн Азії, Африки, Латинської Америки, Океанії, Європи. Вони займають майже 70% території Землі, чисельність їх населення становить понад 80% населення всієї Земної

кулі. Валовий внутрішній продукт (ВВП) досягає близько 20% загального світового обсягу. До країн, що розвиваються, відносять держави, які часом значно відрізняються одна від одної, але у них є такі спільні риси, проблеми та інтереси, котрі дають підстави об'єднувати їх в одну групу. Такими рисами є:

- залежне становище в системі світового господарства (проявляється у відносинах домінування й підкорення країнами-лідерами, що відчутно впливає на політичний, ідеологічний та культурний розвиток цих країн);
- багатоукладний характер економіки (економічні системи цих країн представлені різними формами: від патріархально-общинної і дрібнотоварної до монополістичної і кооперативної);
- низький рівень розвитку продуктивних сил (за винятком деяких країн), відсталість промисловості, сільського господарства, виробничої та соціальної інфраструктури у порівнянні з промислово розвинутими країнами з ринковою економікою.

Особливе місце серед країн, що розвиваються займають нові індустріальні країни (НІК). *Нові індустріальні країни* – група країн, в яких за останні десятиріччя сталося стрімке якісне зростання соціально-економічних показників. За короткий період часу економіка цих країн здійснила перехід від типової для країн, що розвиваються відсталої економіки до високорозвинутої.

Для НІК різних поколінь спільними рисами є:

- найвищі темпи економічного зростання (до 8% на рік в країнах «першої хвилі»);
- ведучою галуззю є обробна промисловість;
- експортоорієнтовне виробництво та економіка;
- поступовий перехід до розвитку капіталомістких та наукомістких галузей;
- активне використання прямих зарубіжних інвестицій і активізація участі у вивезенні капіталів.
- активна інтеграція;
- створення власних транснаціональних корпорацій, що не поступаються ведучим ТНК світу;
- розвиток освіти;
- використання високих технологій;
- є привабливими для ТНК внаслідок дешевизни робочої сили, володіння значними сировинними ресурсами, розвитку банківського та страхового сектору;
- головна візитна картка – виробництво побутової техніки та комп'ютерів, одягу, взуття.

Існують дві основні моделі НІК:

- азійська модель, для якої характерний розвиток національної економіки з переважною орієнтацією на зовнішній ринок;
- латиноамериканська модель, яка характеризується розвитком національної економіки з орієнтацією на імпортозаміщення.

Країни з перехідною економікою утворилися внаслідок розпаду СРСР та переходу інших колишніх соціалістичних країн до ринкових відносин. За

багатьма соціально-економічними показниками вони мають бути віднесені до країн, що розвиваються, але водночас мають розвинуті індустріальні економіки, значний науково-технічний і людський потенціал.

Найбільш важливим методом класифікації країн в міжнародній економіці є їх ділення за *рівнем доходу на душу населення*. Це пов'язано з тим, що приналежність країни до тієї чи іншої групи відкриває або припиняє їх доступ до пільгового фінансування з боку світової спільноти, отриманню безоплатної допомоги від розвинутих країн, певним видам кредитів від міжнародних організацій.

Крім поділу країн за критерієм розвитку економічних відносин існує концепція поділу світу за критерієм *політичної суверенності*. Можна виділити такі групи країн:

1. *Незалежні країни* (більшість країн світу) – країни, в яких діє власне законодавство і які політично не підпорядковані іншій державі.
2. *Частково залежні країни* – це країни, в яких в тому чи іншому ступені вищу владу здійснює інша держава. Наприклад, Канада, Австралія, Нова Зеландія – британські домініони, верховну владу в яких здійснює генерал-губернатор.
3. *Залежні країни* (колонії, протекторати, підопічні території) – не мають власного законодавства, перебувають під політичним чи військовим контролем однієї з суверенних держав.

Колонії – країни, населення яких позбавлене державності, економічної та політичної самостійності, а економічні ресурси контролюються владою іноземної держави; протекторати – державні утворення, що делегують свої зовнішньополітичні (а іноді і внутрішньополітичні) права суверенній державі; підопічні території – землі, тимчасово передані ООН під управління тієї чи іншої держави.

Крім вищезгаданих підходів, сучасна структура світового господарства може бути передана через поняття "*центр*", "*напівпериферія*" і "*периферія*".

Співвідношення елементів структури світового господарства

Підсистема світового господарства	Групи країн
Центр	розвинуті країни
Напівпериферія	країни з перехідною економікою, нові індустріальні країни
Периферія	країни, що розвиваються, за виключенням нових індустріальних країн

Україна підтримує дипломатичні відносини із понад 150 державами, з яких у близько 70 є свої представництва в Україні.

Основні напрямки зовнішньої політики України висвітлені в Декларації про державний суверенітет і в Постанові Верховної ради України „Про основні

напрямки зовнішньої політики України” від 02.07.1993. Дипломатичні відносини регулюються Віденською конвенцією „Про дипломатичні відносини” (1961).

3. Сучасні умови розвитку світового господарства

Головною тенденцією розвитку сучасного світового господарства є інтернаціоналізація господарського життя – об’єктивний процес зближення національних економік, що проявляється у зростанні виробничої взаємозалежності економічних суб’єктів різних країн, який базується на міжнародній мобільності товарів, послуг і факторів виробництва.

Інтернаціоналізація – явище, дія, процес, що мають міжнародний характер. Наприклад, встановлення виробничих зв’язків між підприємствами різних країн, спільне володіння капіталом, користування на рівних засадах економічними ресурсами тощо.

Глобалізація – визнання того, що явище, процес набувають всесвітнього масштабу.

Інтернаціоналізація господарського життя проявляється в інтернаціоналізації капіталу та інтернаціоналізації виробництва.

Інтернаціоналізація капіталу – процес взаємопереплетіння та об’єднання капіталу із різних країн; використання іноземного капіталу для розвитку національних підприємств і національного господарства в цілому. Цей процес виявляється у експорті /імпорті позичкового і підприємницького капіталів.

Інтернаціоналізація капіталу сприяє зростанню світової економіки. Капітал перетинає кордони в пошуках сприятливих сфер свого використання. Надходження зарубіжних інвестицій для більшості країн-одержувачів капіталу допомагає вирішити проблему дефіциту виробничого капіталу, дефіциту необхідних для розвитку інвестицій.

Взаємний обмін капіталом між країнами укріплює економічні зв’язки між ними, сприяє поглибленню міжнародних спеціалізації і кооперації виробництва.

Інтернаціоналізація виробництва – це об’єктивний історичний процес налагодження міжнаціональних формувань і стійких виробничих зв’язків між різними країнами. Цей процес проявляється у зростанні виробничої взаємозалежності економічних суб’єктів різних країн, використанні у виробничому процесі іноземних факторів виробництва, розширенні виробництва за національні кордони.

Інтернаціоналізація капіталу є передумовою процесу інтернаціоналізації виробництва і навпаки.

Формами інтернаціоналізації господарського життя є:

- міжнародна економічна інтеграція – процес зрощення, об’єднання економік різних країн на основі розвитку та поглиблення стійких взаємозв’язків у виробництві і розподілі праці, а також міждержавного регулювання економічних зв’язків;

- транснаціоналізація – поширення виробничої і комерційної діяльності корпорацій (фірм) у вигляді філій та дочірніх підприємств за національні кордони.

Термін „транснаціональна корпорація” (multinational corporation – MNC, multinational enterprise), як загальноприйнятий, вживається з 1960 року.

Існує кілька підходів стосовно приналежності великих компаній до категорії транснаціональних. Кожний підхід має свою специфіку та особливості.

Найпоширенішим підходом щодо визначення транснаціональної корпорації є методологія Комісії з транснаціональних корпорацій ООН, згідно якої ТНК – це компанія, яка:

- включає одиниці (підрозділи) в двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності;
- оперує у рамках системи прийняття рішень, що дає змогу проводити узгоджену політику і загальну стратегію через один або більше керівних центрів;
- у якій окремі одиниці (підрозділи) пов’язані спільною власністю таким чином, що одна (або більше) із них можуть впливати на діяльність інших (зокрема, розподіляти інтелектуальні та інші ресурси, відповідальність за результати функціонування і ін.).

Класифікація транснаціональних корпорацій

<i>Класифікаційна ознака</i>	<i>Види ТНК</i>	<i>Приклади</i>
Тип організаційного створення	<i>Вертикальні</i> – підприємства, підрозділи, об’єднані замкнутим технологічним циклом	нафтові транснаціональні корпорації
	<i>Горизонтальні</i> – об’єднані підприємства з повним технологічним циклом в декількох галузях з охопленням супутніх сфер діяльності	мережа підприємств “fast food”
	<i>Конгломеративні</i> (диверсифіковані)	корпорація „Nestle” (ресторанний бізнес, виробництво продуктів харчування, реалізація вин, косметики та ін.)
Ієрархія управління	<i>Інтернаціональна корпорація</i> – це національна монополія з закордонними активами. Правовий режим цього типу ТНК припускає ділову активність, здійснювану в різних країнах за допомогою утворення в них закордонних філій у вигляді структурних підрозділів (без юридичної самостійності) і дочірніх компаній	переважна більшість російських транснаціональних корпорацій

	<p><i>Багатонаціональна (мультинаціональна) корпорація –</i> це міжнародна корпорація, що об'єднує національні компанії кількох держав на виробничих та науково-технічних засадах. Багатонаціональна корпорація припускає великий ступінь незалежності під час проведення операцій у кожній із країн</p>	<p>англо-голландський концерн „Royal Dutch/Shell” зі співвідношенням капіталу 60:40</p>
	<p><i>Глобальна корпорація –</i> це корпорація, що інтегрує воєдино господарську діяльність, здійснювану в різних країнах. Така компанія проектує виріб чи схему надання послуг стосовно визначеного сегмента світового ринку або виготовляє в різних країнах складові частини одного виробу</p>	<p>в основному найбільше до глобалізації тяжіють електротехнічна, електронна, хімічна, нафтова, автомобільна, інформаційна та інші галузі промисловості</p>

Взаємини транснаціональних корпорацій не є однозначними ні з приймаючими країнами, ні з країнами базування.

Існує певна специфіка діяльності транснаціональних корпорацій залежно від регіону та країни їх походження.

В основі процесу інтернаціоналізації лежить розвиток міжнародного поділу праці, виробнича та науково-технічна спеціалізація і кооперація.

Контрольні запитання

1. Визначте сутність міжнародної економіки як навчальної дисципліни.
2. Що є предметом теорії міжнародної економіки?
3. У чому відмінність між міжнародною мікро- і макроекономікою?
4. Дайте визначення міжнародної економіки як підсистеми світового господарства.
5. Які основні риси міжнародної економіки? Які з них притаманні також світовому ринку і світовому господарству, а які лише їй?
6. Які основні форми міжнародних економічних відносин?
7. Що є об'єктом міжнародної економіки?
8. Назвіть суб'єктів міжнародної економіки.
9. Які групи країн у світі Ви знаєте?
10. У чому полягає сутність інтернаціоналізації виробництва?
11. Які форми інтернаціоналізації виробництва?
12. Яка компанія може вважатися транснаціональною?

ТЕМА 2. СЕРЕДОВИЩЕ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Середовище міжнародних економічних відносин. Міжнародна економічна діяльність.
2. Світове господарство: сутність, становлення та розвиток.
3. Міжнародний поділ факторів виробництва. Міжнародний поділ праці та його особливості на сучасному етапі.
4. Міжнародна мобільність факторів виробництва.

Ключові поняття

Середовище міжнародних економічних відносин

Прямий і непрямий вплив факторів середовища міжнародних економічних відносин

Міжнародна економічна діяльність

Експорт

Імпорт

Контактні, коопераційні угоди

Ліцензування

Франчайзинг

Господарська діяльність за кордоном

Прямі і портфельні інвестиції за кордоном

Форми міжнародної економічної діяльності

Світове господарство

Складові світового господарства

Етапи становлення світового господарства

Світовий ринок

Фактори виробництва

Міжнародний поділ факторів виробництва

Міжнародний поділ землі

Міжнародний поділ капіталу

Міжнародний поділ технологій

Міжнародний поділ праці

Міжнародна спеціалізація

Предметна міжнародна спеціалізація

Подетальна міжнародна спеціалізація

Технологічна міжнародна спеціалізація

Виробничий напрям міжнародної спеціалізації

Територіальний напрям

міжнародної спеціалізації

Міжнародна кооперація

Методи міжнародної кооперації

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [5, 7, 8, 9, 15]

Інформаційні ресурси: [1, 10, 11, 12, 14]

1. Середовище міжнародних економічних відносин. Міжнародна економічна діяльність

Міжнародні економічні відносини відображають господарські зв'язки між державами, регіональними об'єднаннями, підприємствами, фірмами, установами, юридичними та фізичними особами для виробництва та обміну товарів, послуг, матеріальних і фінансових ресурсів. Основою їх є ринкові

системи і механізми. Міжнародні економічні відносини відбуваються під впливом системи факторів – середовища, у рамках якого можна виділити такі складові:

- економічна – структура національного господарства країн, рівень їх економічного розвитку, величина валового продукту на душу населення, рівень інфляції тощо;
- політична – характеризується політичними інтересами, мотивами держав; політичні устрої країн; політичними ризиками;
- інфраструктурна – представлена міжнародним транспортом, зв'язком;
- правова – представлена нормативно-законодавчою базою (трудове, антимонопольне, податкове законодавство, характеристика загально-правове середовища);
- соціально-культурна – соціальні норми поведінки людей, їх цінності в різних країнах; норми ділової етики; звички у праці.

Ядром сучасних міжнародних економічних відносин виступає міжнародна економічна діяльність суб'єктів господарювання.

Діяльність суб'єктів господарювання на міжнародному ринку здійснюється в таких формах:

1. експорт та імпорт товарів та послуг;
2. контрактні, коопераційні угоди – ліцензування, франчайзинг. При *ліцензуванні* фірма (ліцензіар) вступає у відносини із зарубіжною фірмою (ліцензіатом), пропонуючи права на використання виробничого процесу, товарного знаку, патенту, ноу-хау в обмін на ліцензійну плату.
Франчайзинг – один із способів кооперації (насамперед міжнародної) по збуту товарів і послуг достатньо відомої фірми (франчайзера) через спеціально створену за її участю збутову організацію (франчайзі) завдяки праву використання товарного знаку і ноу-хау франчайзера.
3. господарська діяльність за кордоном (науково-дослідницькі роботи, банківські операції, страхування, підрядне виробництво, оренда).
4. портфельне і пряме інвестування за кордоном.

2. Світове господарство: сутність, становлення та розвиток

Світове господарство – сукупність національних економік, які знаходяться в тісній взаємодії і взаємозалежності, пов'язаних між собою мобільними факторами виробництва і функціонуючих відповідно до об'єктивних законів ринкової економіки.

Одне з найбільш повних тлумачень світового господарства належить французькому економісту Мішелю Бо, який включив в це поняття наступні складові:

- це сукупність виробничої діяльності людини, яку відображають макроекономічні показники в натуральній і вартісній формі за певний проміжок часу;
- це сукупність національних економік усіх країн світу, кожна з яких займає певне місце в світовій системі;
- це сукупність світових економічних зв'язків між національними економіками;
- це глобальна діяльність ТНК і ТНБ;
- це інтеграційні угруповання і міжнародні організації;
- це світова система, які сформувалася в результаті капіталістичного способу виробництва (*капіталізм базується на приватній власності на засоби виробництва і найманій праці, основними ознаками капіталізму є товарно-грошові відносини, приватна власність на засоби виробництва, розвинутий суспільний поділ праці, перетворення робочої сили на товар*);
- це результат діяльності усього людства з урахуванням стану навколишнього середовища і наявних ресурсів.

Історія формування світового господарства розпочинається з міжнародного поділу праці, пов'язаного з обміном діяльності та її продуктами між національними державами.

Хронологія становлення та розвитку світового господарства

<i>Етап</i>	<i>Характеристика</i>
До XVст.	Економіка країн має переважно натуральний характер. У міжнародний рух потрапляють лише окремі товари (олово, золото, раби, прянощі, хутро тощо). Зародження товарно-грошових відносин. Виникнення перших ремісницьких міст – центрів промислового виробництва (Венеція, Генуя, Флоренція). Єдиного світового ринку немає.
Середина XVст.– XVII ст.	Епоха Великих географічних відкриттів, які сприяли прискоренню розвитку міжнародної торгівлі коштовностями, прянощами, благородними металами, рабами, а також появи системи колоніальної влади. До кінця XVII століття європейцями були відкриті практично всі землі. Зародження світового ринку, започаткування колоніальних імперій.
XVIII – середина XIXст.	Епоха первісного накопичення капіталу. Поява мануфактурного виробництва. Активне засвоєння колоній у Новому Світі.

Середина XIX ст. – 45 рр. XX ст.	<p>Завершення територіального поділу світу, світове господарство складається з індустріальних країн Заходу та їх колоній.</p> <p>Протягом I світової війни суттєво збільшили своє національне багатство Японія (за рахунок монополії в країнах Південно-Східної Азії) і США (які зробили боржниками країни Заходу).</p> <p>Велика економічна депресія, II світова війна, післявоєнне відновлення економік країн</p>
1945 р. – кінець 80-х рр.	<p>Виникнення двох світових блоків – соціалістичного і капіталістичного. У 50-і роки припинила існування колоніальна система і виникли країни, що розвиваються. У 60-х рр. виникли нові економічні центри – Японія і Західна Європа на протигагу США. У 70-і рр. з групи країн, що розвиваються, виокремилися нові індустріальні країни.</p> <p>Цей період характеризується рядом економічних криз:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 1969-1971 рр.; 2. 1973-1975 рр.; 3. 1980-1982 рр. <p>80-і рр. характеризуються крахом соціалістичної системи і появою країн з перехідною економікою.</p>
90-і рр.	розвинуті країни перейшли до постіндустріальної моделі розвитку, 4 азіатських дракона увійшли до групи розвинутих країн світу
Початок XXI ст.	світове господарство за своїми масштабами глобальне, динамічне та інтегроване, цілком базується на принципах ринкової економіки, об'єктивних засадах міжнародної поділу праці, інтернаціоналізації виробництва і капіталу

До особливостей сучасного етапу розвитку світового господарства відносяться:

- лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків країн;
- тенденція до уніфікації та стандартизації в різних галузях міжнародного соціально-економічного життя;
- активізація процесу транснаціоналізації виробництва;
- в системі управління світовою економікою поступово втрачається колишня роль ООН, її функції переходять до урядів країн „великої сімки”;
- подальший розвиток процесу глобалізації господарського життя.

3. Міжнародний поділ факторів виробництва. Міжнародний поділ праці та його особливості на сучасному етапі

Фактори виробництва – це ресурси, які необхідно витратити для виробництва товару.

До основних факторів виробництва належать:

- земля;
- праця;
- капітал.

У сучасних умовах до факторів виробництва відносять інформацію, технологію і підприємницький талант.

Міжнародний поділ факторів виробництва – це історично зумовлене зосередження окремих факторів виробництва у різних країнах, яке є передумовою виробництва ними певних товарів з більш високою ефективністю, ніж у інших країнах.

Міжнародний поділ праці (МПП) – це спеціалізація окремих країн на виробництві певних товарів. Наявність МПП являє з себе головну умову міжнародної торгівлі, тобто обміну товарів між країнами.

Умовами виникнення МПП є:

1. Природно-географічні відмінності між окремими країнами, що зумовлює нерівномірний розподіл ресурсів по території світу.

2. Історичні особливості розвитку та традиції, тобто накопичення у країні досвіду виробництва певного товару.

3. Нерівномірне накопичення капіталу у вигляді виробничого потенціалу, робочої сили певної кваліфікації, підприємницької здатності. Веде до переважного розвитку певної галузі у країнах, де ця галузь вже існує.

4. Нерівномірність розвитку НТП.

Етапи історичного розвитку МПП:

1. Період переважно натурального виробництва (до 18 ст.). МПП включав головним чином спеціалізацію країн на виробництві товарів не першої необхідності (прикраси, коштовності, хутро), робочої сили (раби), елементів для виробництва бронзи.

2. Етап розвитку МПП, оснований на переважно на різниці у природно-географічних умовах. Великі географічні відкриття, корисні копалини.

3. Етап НТ спеціалізації (з сер. ХХ ст.). Країни розподіляються переважно по відношенню до НТП на ті, які його забезпечують, та ті, які лише використовують його досягнення.

Міжнародний поділ праці існує у двох основних формах: міжнародній спеціалізації та міжнародному виробничому кооперуванні.

Міжнародна спеціалізація – форма міжнародного поділу праці, при якій здійснюється концентрація виробництва товарів в окремих країнах.

Сутність міжнародної спеціалізації полягає в тому, що нація може використовувати свої виробничі фактори в їх найбільш продуктивних комбінаціях, підвищуючи продуктивність національної економіки. Виділяють наступні види міжнародної спеціалізації:

- предметна – спеціалізація на виробництві готової продукції;
- подетальна – спеціалізація на виробництві комплектуючих, компонентів продукції;
- технологічна – спеціалізація на здійсненні окремих операцій і

технологічних процесів.

Міжнародна спеціалізація розвивається у двох напрямках – виробничому і територіальному. У свою чергу виробничий напрям підрозділяється на міжгалузеву, внутрішньогалузеву і спеціалізацію в межах окремих компаній, а територіальний – на спеціалізацію окремих країн, груп країн та регіонів світу.

Міжнародна кооперація – це зумовлений міжнародним поділом праці сталий обмін між країнами продуктами, які виробляються ними з найвищою економічною ефективністю.

Методами міжнародної кооперації є:

- створення спільних виробничих підприємств – *є методом міжнародної кооперації у випадку встановлення коопераційних зв'язків з зарубіжними засновниками;*
- спільні програми – спільне виробництво, співпраця на умовах підяду і спільна реалізація проектів (*тісна співпраця на всіх етапах реалізації проекту – від НДДКР до збуту*);
- спеціалізація в договірному порядку – розмежування виробничих програм фірм-учасниць, що призводить до усунення дублювання і зниження прямої конкуренції на ринку.

Проявами міжнародної спеціалізації та кооперації є міжнародна концентрація та міжнародне комбінування.

Міжнародна концентрація – це зосередження виробництва певного товару у спеціалізованій країні, шляхом відносного прискорення цієї галузі у даній країні.

Міжнародне комбінування – одночасний розвиток у країні кількох взаємопов'язаних галузей, з яких одна є профілюючою, а інші – переробляють відходи цієї галузі.

Міжнародний поділ праці може бути *абсолютним* – коли країна ввозить певний продукт через неможливість його виробляти, а також *відносним* – коли ввозиться продукт, який можна було б виробити в країні, але це було б дорожче, аніж імпортувати цей продукт.

Сучасні тенденції міжнародного поділу праці:

1. поглиблення розриву між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються;
2. активізація процесу залучення до міжнародного поділу праці країн з перехідною економікою;
3. внутрішньогалузевий поділ праці на основі подетальної і технологічної спеціалізації стає домінуючим;
4. все більшого значення для розвитку міжнародного поділу праці набуває діяльність транснаціональних корпорацій;
5. посилюється вплив на міжнародний поділ праці інтеграційних процесів і діяльності міжнародних економічних організацій.

Позитивними наслідками МПП є:

1. Зниження суспільних витрат виробництва, тобто зниження цін та більш ефективне використання ресурсів;

2. Збільшення виробництва продукції, тобто розширення можливостей задовольняти потреби людей;
3. Зміцнення міждержавних стосунків, що підвищує рівень міжнародної безпеки;
4. Вирівнювання економічних умов у різних країнах в наслідок спеціалізації.

Негативні наслідки МПП:

1. При занадто високому рівні спеціалізації зростає ризик втрати внутрішньої макроекономічної стабільності внаслідок коливань світового ринку;
2. Знижується рівень самозабезпеченості країни, що особливо помітно при міжнародних конфліктах (Ірак, Куба) або при революційних змінах у технології (синтетичний каучук та Малайзія);
3. Зростання екологічних ризиків при високій концентрації певної галузі (атомна енергетика в Україні, Чорноморські протоки та обхідні нафтопроводи, ерозія ґрунтів при монокультурі, заготівля деревини у тропіках та кисень).

Міжнародний поділ праці та його міжнародна кооперація заклали основи виникнення *світового ринку*, який розвивався на основі внутрішніх ринків, що поступово виходили за межі національних кордонів.

Внутрішній ринок – це форма господарського об’єднання, за якої усе, що вироблено, збувається виробником всередині країни.

Національний ринок – це внутрішній ринок, частина якого орієнтується на іноземних покупців.

Міжнародний ринок – це частина національного ринку, яка безпосередньо пов’язана із закордонними ринками.

Світовий ринок – сфера сталих товарно-грошових відносин між країнами, які базуються на міжнародному поділі праці і інших факторів виробництва.

До ознак світового ринку відносять:

1. розвинута сфера міжнародного обміну товарами на базі міжнародної торгівлі;
2. товарний характер виробництва;
3. рух товарів і послуг здійснюється під впливом як внутрішнього, так і зовнішнього попиту;
4. оптимізація використання факторів виробництва;
5. світовий ринок здійснює сануючу роль (*витискає з ринку неконкурентоспроможні товари і компанії*).

4. Міжнародна мобільність факторів виробництва

<i>Критерій</i>	<i>Група</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Приклад</i>
Походження	основні	виникли в результаті тривалого історичного розвитку, їх розвиток не вимагає значного капіталу	невидобуті корисні копалини, природні ресурси, географічне положення, клімат, некваліфікована робоча сила
	розвинуті	їх розвиток потребує капіталу та інтенсивного пошуку	сучасні технології, кваліфікована робоча сила
Ступінь спеціалізації	загальні	використовуються у виробництві багатьох видів товарів, у багатьох галузях	персонал з вищою освітою, технологія отримання електроенергії, добути нафта
	спеціальні	використовуються у виробництві вузького кола товарів або в одній галузі	секретні технології, висококваліфікований перекладач

Основні і спеціальні фактори виробництва характеризуються низькою міжнародною мобільністю, а розвинуті і загальні – високою.

Контрольні запитання

1. Назвіть основні складові середовища міжнародних економічних відносин. Охарактеризуйте фактори, якими вони представлені.
2. Охарактеризуйте форми міжнародної економічної діяльності.
3. У чому полягає сутність прямого і непрямого впливу факторів середовища міжнародних економічних відносин?
4. Дайте визначення світового господарства.
5. Охарактеризуйте етапи становлення та розвитку світового господарства.
6. У чому полягає роль факторів виробництва?
7. Дайте визначення міжнародного поділу праці. Назвіть його форми.
8. Які види міжнародної спеціалізації Ви знаєте?
9. Якими методами здійснюється міжнародна кооперація?
10. Як поділяються фактори виробництва за походженням і ступенем спеціалізації?
11. Які фактори виробництва характеризуються високою і низькою міжнародною мобільністю?

ТЕМА 3. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ**План****Лекція 1. Міжнародна торгівля в системі економічних відносин**

1. Сутність та значення міжнародної торгівлі.
2. Теорії міжнародної торгівлі та їх еволюція.
3. Види міжнародної торгівлі.
4. Структура та сучасні тенденції міжнародної торгівлі.
5. Показники міжнародної торгівлі.
6. Особливості міжнародної торгівлі послугами.
7. Ціноутворення в міжнародній торгівлі.

Ключові поняття

Зовнішня торгівля

Міжнародна торгівля

Вартісна оцінка експорту і імпорту

Ціни ФОБ

Ціни СІФ

Класичні теорії міжнародної торгівлі

Альтернативні теорії міжнародної торгівлі

Торгівля товарами

Торгівля послугами

Традиційна (проста) торгівля

Торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією

Зустрічна (компенсаційна) торгівля

Звичайний торговельний режим

Торгівля за режимом найбільшого сприяння

Торгівля за національним режимом

Дискримінаційна торгівля

Преференційна торгівля

Внутрішньогалузева торгівля

Індекс внутрішньогалузевої торгівлі

Географічна структура міжнародної торгівлі

Товарна структура міжнародної торгівлі

Показники міжнародної торгівлі:

Послуга

Види послуг

Специфічні риси міжнародної торгівлі послугами

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [3, 5, 6, 7, 8, 9, 12]

Інформаційні ресурси: [6, 9, 10, 13, 14]

1. Сутність та значення міжнародної торгівлі

Зовнішня торгівля – це торгівля однієї країни з іншими країнами, яка складається з оплачуваного ввезення і оплачуваного вивезення товарів і послуг.

Міжнародна торгівля – це сукупний товарообіг між усіма країнами світу.

Місце міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин визначається наступним:

1. через неї реалізуються результати всіх форм світогосподарських

- зв'язків – вивозу капіталу, виробничої кооперації, науково-технічного співробітництва;
2. розвиток міжнародної торгівлі товарами визначає динаміку міжнародного обміну послугами;
 3. зростання і поглиблення міжрегіональних та міждержавних торгових взаємозв'язків виступають важливою передумовою міжнародної економічної інтеграції;
 4. міжнародна торгівля сприяє подальшому поглибленню міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарських зв'язків.

Міжнародна торгівля приносить країнам ряд економічних переваг:

- долається обмеженість національної бази ресурсів;
- отримання додаткового доходу за рахунок різниці національних і інтернаціональних витрат виробництва;
- експорт забезпечує імпорт;
- розширення експорту сприяє зростанню зайнятості;
- активна участь в міжнародній торгівлі сприяє прискоренню структурних зрушень в економіці;
- встановлюються зв'язки внутрішнього ринку зі світовим, розширюється ємність внутрішнього ринку;
- сприяє підвищенню рівня життя нації.

Водночас існують аргументи проти міжнародної торгівлі:

- міжнародна торгівля обумовлює залежність від іноземних ринків як від джерела задоволення потреб, так і як ринків збуту для вітчизняного виробника;
- нація, залежна від іноземних постачальників, є більш уразливою під час війни;
- міжнародна торгівля несе в собі нестабільність;
- міжнародна торгівля спричиняє шкоду галузям, продукція яких заміщається імпортом.

Міжнародна торгівля складається з експорту і імпорту товарів.

Експорт та імпорт розраховуються кожною країною в натуральних і вартісних показниках.

Складові міжнародної торгівлі і їх вартісна оцінка

<i>Міжнародна торгівля</i>	
<i>Експорт товарів</i>	<i>Імпорт товарів</i>
вивезення товарів, виготовлених у даній країні	ввезення з-за кордону товарів для реалізації на ринку
вивезення вітчизняних товарів, сировини і напівфабрикатів для переробки за кордоном під митним контролем з наступним поверненням	реімпорт (зворотне ввезення з-за кордону вітчизняних товарів, раніше вивезених туди).
реекспорт (вивезення товарів, раніше завезених з-за кордону)	імпорт товарів (сировини, напівфабрикатів, вузлів, деталей)

	для переробки у даній країні й вивезення за кордон
тимчасове вивезення вітчизняних товарів за кордон (на виставки, ярмарки тощо) з наступним їх поверненням, а також вивезення тимчасово завезених зарубіжних товарів (на аукціони, виставки, ярмарки тощо)	тимчасово завезені товари (на міжнародні виставки, аукціони, ярмарки)
постачальницькі операції в рамках ТНК	імпортне постачання продукції в рамках ТНК
Вартісна оцінка	
Експорт товарів	Імпорт товарів
ціни ФОБ (<i>FOB – Free on Board – „вільний на борту судна”</i>)	ціни СІФ (<i>CIF – Cost Insurance and Freight – „вартість страхування і фрахт”</i>)
умова поставки товарів, згідно якої продавець зобов'язаний доставити товар у порт відвантаження і завантажити його на борт судна <i>не враховує</i> безпосередньо транспортні витрати	умова поставки товарів, згідно якої продавець зобов'язаний застрахувати товар, оплатити фрахт (плата власнику транспортних засобів за послуги по перевезенню вантажів або пасажирів), доставити товар у порт і завантажити його на борт <i>враховує</i> усі витрати, пов'язані із доставкою товару споживачеві

Обсяг міжнародної торгівлі (товарообіг) визначається тільки обсягом експорту.

2. Теорії міжнародної торгівлі та їх еволюція

Класичні теорії міжнародної торгівлі

Першою спробою теоретичного обґрунтування причин, напрямів, ефективності міжнародної торгівлі та розробки рекомендацій щодо зовнішньоторговельної політики була концепція **меркантилізму** (від *итал. mercante – торгівля*). **Ранній меркантилізм**, ідеологами якого були У. Стаффорд (Англія), Г. Скаруффі (Італія), виник наприкінці XV ст. та ґрунтувався на доктрині „грошового балансу” – нагромадженні грошей внаслідок вивезення товарів при забороні (або суб'єктивному обмеженні) вивезення грошей. Прихильники цієї концепції дотримувались поглядів, згідно з якими державі слід продавати на зовнішньому ринку якомога більше будь-яких товарів, а купувати – якомога менше. При цьому в країні повинно накопичуватися золото, яке за тих часів ототожнювалось із багатством нації.

Теорія **пізнього меркантилізму** (Т. Мен (Англія), А. Серра (Італія),

А. Мокрет'єн (Франція)) розвивалась з другої половини XVI ст. Основним змістом цього напрямку є доктрина „активного торговельного балансу”.

Торговельна політика держави має бути протекціоністською, колоніям дозволялося торгувати тільки з метрополією, заборонявся експорт сировини і дозволявся їй безмитний ввіз, оскільки вважалося, що обсяг багатства у світі є обмеженим, і збагачення однієї нації призводить до збіднення іншої. З цією метою держава повинна була обмежувати ввезення іноземних товарів шляхом підвищення ставок мита, а також сформулювати правила вивезення вітчизняних товарів, використовуючи переважно фінансові методи заохочення експорту.

Вважалося, що багатство країни вимірюється кількістю золота та срібла, держава повинна сприяти підтриманню позитивного торгового балансу на основі притоку золота в країну.

Розвиток міжнародної торгівлі в епоху після Великих географічних відкриттів і переходу провідних країн до крупного машинного виробництва зумовив появу *теорії абсолютних переваг*. Її автором став Адам Сміт, який, використовуючи трудову теорію вартості, у відомій праці „Дослідження про природу та причини багатства народів” (1776 р.) піддав критиці меркантилізм. Учений стверджував, що багатство країни залежить від розвитку виробництва товарів і послуг, а основне завдання держави розвивати виробництво за рахунок поділу праці і кооперації.

Торгівля буде взаємовигідною, якщо країни експортують ті товари, які вони виробляють з меншими витратами (у виробництві яких вони мають абсолютну перевагу), і імпортують ті товари, які виробляються іншими країнами з меншими витратами (у виробництві яких абсолютна перевага належить їх торговим партнерам).

Оскільки країни не мають абсолютних переваг і здійснюють міжнародну торгівлю, Д. Рікардо у своїй праці „Принципи політичної економії та оподаткування” (1817 р.) було доведено, що принцип абсолютної переваги є лише окремим випадком загального правила – *теорії порівняльних переваг*.

Відповідно до цієї теорії, торгівля буде взаємовигідною, якщо країни будуть спеціалізуватися на виробництві тих товарів, по яким у них найнижчі відносні витрати, тобто альтернативна ціна нижче незалежно від того, чи є виробництво в одній з них абсолютно більш ефективним, ніж в іншій.

Альтернативна ціна – робочий час, необхідний для виробництва одного товару, виражений через робочий час, необхідний для виробництва іншого товару.

Як і в теорії абсолютних переваг, в основі теорії порівняльних переваг лежала трудова теорія вартості, а необхідною умовою товарообміну виступала вільна торгівля.

Теорію *факторів виробництва* обґрунтував у 30-х роках XIX ст. Жан-Батист Сей, включаючи до таких чинників працю, капітал і землю, які в сукупності визначають витрати виробництва. Шведські економісти Елі Хекшер та Бертіль Олін у 20-30-х роках XX ст. застосували цю теорію для пояснення причин міжнародної торгівлі. Основні положення їхньої концепції

можна подати таким чином: найважливішою умовою раціонального обміну товарами між країнами є різниця у співвідношенні в них факторів виробництва.

Країни експортують продукти інтенсивного використання надлишкових факторів виробництва та імпортують продукти інтенсивного використання дефіцитних для них факторів.

Хекшер та Олін започаткували теорію факторонаділеності (*показник, який визначає відносну забезпеченість країни факторами виробництва*), яка на сьогодні у концентрованому вигляді зводиться до наступних теорем:

1. кожна країна має порівняльні переваги щодо випуску товару, виробництва якого потребує значних витрат відносно надлишкового фактору (теорема Хекшера-Оліна);
2. вільна торгівля, зрівнюючи факторні винагороди між країнами, слугує заміною зовнішньої мобільності факторів виробництва (теорема П.Самуельсона);
3. зростання відносних цін товарів призводить до винагороди того фактора, який ефективно використовується у виробництві товару і скорочує реальні винагороди іншого фактора (теорема Столпера-Самуельсона);
4. зростання пропозиції одного з факторів виробництва у разі постійності інших змінних призводить до зростання випуску товару, який виробляється за інтенсивного використання цього фактора, і до скорочення випуску інших товарів (теорема Рибчинського).

У 1954 р. американський економіст Василь Леонтьєв розпочав роботи щодо дослідження економіки США із застосуванням теорії Хекшера-Оліна до аналізу зовнішньої торгівлі США.

Згідно з робочою гіпотезою, США повинні були експортувати капіталомісткі товари, а імпортувати – трудомісткі. Однак результат виявився зворотнім (експортувалася трудомістка і менш капіталомістка продукція, ніж імпортувалася) і дістав назву „*парадокс Леонтьєва*”.

Альтернативні теорії міжнародної торгівлі

У 1966 році Раймоном Верноном була розроблена ***теорія життєвого циклу товару***. Відповідно до цієї теорії кожний новий товар проходить цикл, який включає ряд етапів.

Характеристика етапів життєвого циклу товару

Стадія	Процеси на внутрішньому ринку	Процеси на міжнародному ринку
1. Початок виробництва	Попит невеликий, виробляється виключно для внутрішнього ринку, товар пропонується особам з високими доходами	Експорт товару є незначним
2.	Попит стрімко розширюється,	Попит на ринку

Розширення	товар стає загальноновизнаним, розпочинається випуск великих партій	розширюється, спочатку він задовольняється за рахунок експорту, а згодом розпочинається зарубіжне виробництво
3. Зрілість	Попит на ринку є насиченим. Виробнича технологія повністю стандартизується, що дозволяє використовувати менш кваліфіковану робочу силу, знизити витрати виробництва, ціну, досягти максимального випуску вітчизняними компаніями і закордонними фірмами, які приходять на ринок.	Насичення попиту, обсяги експорту стабілізуються
4. Старіння	Виробництво продукції скорочується	Скорочення попиту і зниження обсягів імпорту

У 1961 році Стефаном Ліндером у його праці „Нариси з торгівлі і трансформації” було обґрунтовано *теорію подібності країн або перетинного попиту*.

Розробивши нову продукцію відповідно до знайденої потреби на внутрішньому ринку, виробник потім звертається до ринків, які сприймаються ним як найбільш подібні до його країни. Отже, на обсяг і структуру торгівлі впливають не витратні умови пропозиції, а умови і характер попиту, зумовлені однаковим або близьким рівнем ВВП на душу населення в країнах.

Теорія конкурентних переваг розроблена та обґрунтована американським економістом Майклом Портером у 1991 р.

Основною одиницею конкуренції, за М.Портером, є галузь як група конкурентів, що виробляють товари або надають послуги та безпосередньо змагаються між собою. Успіх як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках залежить від правильно визначеної конкурентної стратегії, на вибір якої впливають два головні чинники: структура галузі, тобто особливості конкуренції, та позиція, яку посідає фірма в галузі.

Особливості конкуренції в галузі залежать від п'яти факторів:

- можливість появи нових конкурентів;
- вірогідність появи або ступінь впливу товарів-замінників;
- поведінка постачальників;
- поведінка споживачів;
- суперництво існуючих конкурентів між собою.

Особливості міжнародної конкуренції, за М.Портером, виокремлюють два типи галузей залежно від особливостей конкуренції:

- множинно-національні галузі, для яких характерна докорінна різниця у конкретному середовищі в окремих країнах, що не дозволяє здійснювати єдину конкурентну стратегію фірми на зовнішньому ринку;
- глобальні галузі, де існує світове конкурентне поле й фірма може застосувати уніфіковану конкурентну стратегію. Тут фірма може використовувати: 1) конфігурацію діяльності, тобто розміщення окремих її видів (наприклад, виробничі чи збутові підрозділи відповідно до рівня їх національного оподаткування) в різних країнах; 2) координацію діяльності філіалів (обмін загальною інформацією, ноу-хау, узгодження виробничої або торговельної політики) з метою спільної економії на витратах у межах усієї фірми.

Важливою складовою теорії М.Портера виступають детермінанти конкурентних переваг країни, у межах яких відокремлено чотири параметри країни, що формують конкурентне середовище для місцевих фірм і впливають на її успіх у міжнародній діяльності:

- параметри факторів виробництва (наявність факторів, ієрархія факторів і механізми та динаміка їх створення);
- рівень попиту на внутрішньому ринку країни базування фірми, високі параметри якого виступають як підтримуючий і страховий фактор у разі операцій на зовнішньому ринку;
- наявність у країні базування галузей-постачальників або інших галузей, що конкурентоспроможні на світовому ринку;
- близькість національних моделей стратегії та структури фірми до глобальних параметрів.

3. Види міжнародної торгівлі

Для сучасної міжнародної торгівлі характерна різноманітність її видів, які можна систематизувати за цілим рядом ознак

Види міжнародної торгівлі

<i>Критерій</i>	<i>Види міжнародної торгівлі</i>
Об'єкт	торгівля товарами
	торгівля послугами
Взаємодія суб'єктів	традиційна (проста) торгівля
	торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією
	зустрічна (компенсаційна) торгівля
Специфіка регулювання	звичайна торгівля (звичайний торговельний режим)
	торгівля за режимом найбільшого сприяння
	торгівля за національним режимом
	дискримінаційна торгівля
	преференційна торгівля

Особливий вид міжнародної торгівлі – *внутрішньогалузеву торгівлю* – експорт та імпорт товарів, що належать до однієї і тієї самої товарної групи.

Для оцінки рівня внутрішньогалузевої торгівлі розраховується індекс внутрішньогалузевої торгівлі.

4. Структура та сучасні тенденції міжнародної торгівлі

Структура міжнародної:

1. географічна – показує розподіл торговельних потоків між окремими країнами та їх групами, виділеними за територіальною або організаційною ознаками;
2. товарна – характеризує поповнення експорту та імпорту певними видами товарів та їх групами (*промислові товари, сільськогосподарські, продукти видобувної промисловості тощо*).

Зовнішньоторговельна діяльність концентрується в «руках» ТНК.

Частка виробництва продукції, що експортується, зростає, рівною мірою як і частка імпорту у споживанні.

Сучасні тенденції географічної структури міжнародної торгівлі

Протягом останніх 15-20 рр. практично незмінною залишається частка основних груп країн:

Розвинуті країни – 69-72 %

Країни, що розвиваються – 20-24 %

Країни з перехідною економікою – 6-8 %

Основні товарні потоки протікають в рамках "великої тріади" – США, Західної Європи, Японії (60 % світового експорту та імпорту).

До провідних торгових країн світу належать США, Німеччина, Японія, Велика Британія, Франція, Гонконг, Італія, Канада, Нідерланди, Бельгія, Китай.

Сучасні тенденції товарної структури міжнародної торгівлі

80 % міжнародної торгівлі припадає на товари, а на послуги – 20 %.

На частку готових виробів припадає 70 % міжнародної торгівлі, відбувається зниження частки сировини, а також розширення торгівлі паливно-енергетичними та мінеральними ресурсами.

Характеристика товарної структури міжнародної торгівлі

№ n/n	Група товарів	Частка в міжнародній торгівлі, %	Лідери міжнародної торгівлі	
			експортери	імпортери
1	Машини та обладнання	43,7	розвинуті країни (70 %), (США, Німеччина, Японія)	розвинуті країни
2	Сировина і паливо	38,6	країни, що розвиваються	розвинуті країни
3	Продукція хімічної промисловості	9,5	розвинуті країни (США, Німеччина, Японія, Велика Британія, Франція,	розвинуті країни

			Італія та ін.)	
4	Продовольчі і сільськогосподарські товари	8,2	країни, що розвиваються	розвинуті країни

5. Показники міжнародної торгівлі

Міжнародну торгівлю характеризує велика кількість показників, які можна систематизувати за наступними ознаками (табл. 3.4):

1. показники обсягів;
2. показники структури;
3. показники динаміки;
4. показники результатів.

Показники міжнародної торгівлі

<i>Показники обсягів</i>	<i>Показники структури</i>	<i>Показник и динаміки</i>	<i>Показники результатів</i>
Експорт	Товарна структура	Темпи росту та приросту відповідних показників	Сальдо торгового балансу, балансу послуг та некомерційних операцій
Імпорт	Географічна структура		„Умови торгівлі”
Зовнішньоторговий оборот	Інституціональна структура		Обсяг експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту на душу населення
Фізичний обсяг торгівлі			Експортна, імпортна, зовнішньоторговельна квота
Генеральна торгівля			
Спеціальна торгівля			Співвідношення частки країни у світовому виробництві (ВВП) та її частки у світовій торгівлі

Показники обсягів:

1. експорт;
2. імпорт;
3. зовнішньоторговельний обіг – сума вартостей експорту та імпорту країни за певний період часу.

4. фізичний обсяг торгівлі – оцінка експорту чи імпорту в незмінних цінах одного періоду (як правило, року);
5. генеральна (загальна) торгівля – прийняте в статистиці зовнішньої торгівлі визначення зовнішньоторговельного обігу з включенням транзитних товарів;
6. спеціальна торгівля – чистий зовнішньоторговельний обіг, тобто продукція, ввезена в країну чи вивезена з неї:

$$CT = ЗТО - \text{реекспорт} - \text{реімпорт}$$

Показники структури:

1. товарна структура – це показники розподілу експорту та імпорту за основними товарними позиціями;
2. географічна структура – розподіл товарного потоку за країнами, групами країн та регіонами світу;
3. інституціональна структура – розподіл торгівлі за суб'єктами і методами товарного обміну;

Показники динаміки: темпи росту і приросту експорту, імпорту, зовнішньоторговельного обороту.

Показники результатів:

1. сальдо торгового балансу – це різниця між вартісним обсягом експорту та імпорту товарів окремої країни. Воно є активним (позитивним), якщо експорт за вартістю перевищує імпорт, і пасивним (від'ємним) у протилежному випадку. Пасивне сальдо торговельного балансу покривається за рахунок національного доходу, оплачуючи золотом або валютою, а також кредитів інших країн та міжнародних фінансових інститутів;
2. сальдо балансу послуг – це різниця між вартістю послуг, які надає країна, і вартістю послуг, які вона імпортує;
3. сальдо некомерційних операцій – це різниця між прибутками від інвестицій, грошових переказів, внесків, переміщення грошових засобів по спадщині, при вирішенні сімейних проблем.
4. сальдо балансу поточних операцій – це сума сальдо торгового балансу, балансу послуг, балансу некомерційних операцій;
5. індекс "умови торгівлі" – відношення індексу середніх цін експорту певного товару, країни в цілому, групи країн до індексу середніх цін імпорту за певний період часу;
6. експорт на душу населення;
7. імпорт на душу населення;
8. експортна квота (відношення експорту до ВВП);
9. імпортна квота (відношення імпорту до ВВП);
10. квота зовнішньоторговельного обігу;
11. співвідношення частки країни у світовому виробництві (ВВП) та її частки у світовій торгівлі.

6. Особливості міжнародної торгівлі послугами

Важливою складовою міжнародної торгівлі є міжнародна торгівля

послугами.

Послуга, на відміну від товару, є невідчутною, невидимою, а також не підлягає зберіганню (виробляються і споживаються практично одночасно) і передбачає прямий контакт між виробником і споживачем.

Виділяють наступні види послуг:

- факторні – платежі, які виникають у зв'язку з міжнародним рухом факторів виробництва, передусім капіталу і робочої сили (доходи на інвестиції, ліцензійні платежі, заробітна плата, яка виплачується нерезидентам);
- нефакторні – інші види послуг, не пов'язані з факторами виробництва (транспорт, подорожі, інші нефінансові послуги);
- пов'язані з інвестиціями – послуги, що супроводжують інвестиції (банківські, готельні та інші послуги);
- пов'язані з торгівлею – послуги, що супроводжують торгівлю (транспорт, страхування тощо).

Міжнародна торгівля послугами включає:

1. транспортні послуги;
2. фрахт (перевезення вантажів водним шляхом);
3. міжнародний туризм;
4. банківські, біржові та посередницькі операції;
5. страхові операції;
6. рекламні заходи;
7. ярмарки;
8. обмін у галузі культури, інформації тощо.

Основну роль в міжнародній торгівлі послуг грають туризм та транспортні послуги.

Специфічні риси міжнародної торгівлі послугами:

- місце виробництва і споживання послуг співпадає – експорт послуг обов'язково передбачає їх виробництво за кордоном;
- тісний зв'язок ринку послуг з ринком товарів, капіталів і робочої сили;
- ступінь концентрації на ринку сучасних послуг значно більша, ніж на ринку товарів;
- національна сфера послуг захищена більш сильно;
- ряд послуг практично не включається до міжнародного обігу.

Зростання міжнародної торгівлі послугами пов'язане із тим, що торгівля товарами і факторами виробництва взаємодіють з ринком послуг і не можливі без банківських, інформаційних, фінансових послуг.

7. Ціноутворення в міжнародній торгівлі

Міжнародна (світова) ціна – це грошовий вираз інтернаціональної вартості виробництва.

Міжнародна ціна – це ціна, за якою здійснюються великі комерційні роздільні експортно-імпорتنі операції з оплатою у вільноконвертованій

валюти.

Ключовою особливістю міжнародної ціни на відміну від внутрішньої є **множинність**, коли по одному й тому ж товару можуть встановлюватися різні ціни або ціна різного рівня.

Множинність міжнародних цін обумовлена наступними факторами:

- відмінностями торгової політики по відношенню як до конкретних ринків, так і до тих чи інших імпортерів;
- валютною державною та міждержавною політикою;
- політикою протекціонізму;
- відмінностями в методології та методиці розрахунку цін;
- іншими факторами.

Систематизація цін у міжнародній торгівлі

Критерій	Вид
За напрямком товарних потоків	Експортна ціна
	Імпортна ціна
За умовами розрахунків	Ціна комерційних угод
	Ціна клірингових розрахунків
	Ціна програм допомоги
	Трансфертна ціна
За повнотою врахування витрат	Ціна нетто
	Ціна споживання
За характером реалізації	Оптова ціна
	Роздрібна ціна
За мірою фіксації	Контрактна ціна
	Тверда (<i>fixed price</i>)
	Рухома
	Змінна (<i>sliding price</i>)
	З наступною фіксацією (<i>price to be fixed</i>)
За рівнем інформування	Довідкова ціна
	Біржове котирування
	Аукціонна ціна
	Статистична ціна
	Ціни фактичних угод
	Ціни пропозицій крупних фірм

При визначенні контрактної ціни можуть бути враховані також різноманітні знижки.

Контрольні запитання

1. У чому різниця між зовнішньою торгівлею і міжнародною торгівлею?
2. Яку роль відіграє міжнародна торгівля в системі форм міжнародних економічних відносин?
3. Які вигоди приносить міжнародна торгівля країні?
4. Які аргументи „проти” міжнародної торгівлі Ви знаєте?

5. З чого складається міжнародна торгівля?
6. Які операції відносяться до експортних і імпортних?
7. У чому полягають особливості вартісної оцінки експорту і імпорту?
8. Які існують класичні концепції міжнародної торгівлі?
9. Які існують альтернативні концепції міжнародної торгівлі?
10. Які види міжнародної торгівлі Ви знаєте?
11. Які існують режими у міжнародній торгівлі?
12. Назвіть сучасні тенденції товарної і географічної структури міжнародної торгівлі?
13. На які групи можна поділити сукупність показників міжнародної торгівлі?
14. Назвіть склад і методичні підходи щодо розрахунків показників міжнародної торгівлі.
15. У чому полягає відмінність послуги від товару?
16. Які види послуг Ви знаєте?
17. Що включає міжнародна торгівля послугами? Які її специфічні риси?

Лекція 2. МІЖНАРОДНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА

План

1. Зовнішньоторговельна політика: сутність, значення та види.
2. Митно-тарифне регулювання міжнародних економічних відносин.
3. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі.
4. Інституціональне регулювання міжнародної торговельної діяльності

Ключові поняття

Політика свободи торгівлі	Вивізний митний тариф
Протекціоністська торгова політика	Транзитне мито
Селективний протекціонізм	Сезонне мито
Галузевий протекціонізм	Антидемпінгове мито
Коллективний протекціонізм	Компенсаційне мито
Прихований протекціонізм	Автономне мито
Тарифні методи торговельної політики	Конвенційне мито
Митний тариф	Преференційне мито
Функції митних тарифів	Номінальна ставка митного тарифу
Адвалерний митний тариф	Ефективна ставка митного тарифу
Специфічний митний тариф	Нетарифні методи регулювання
Комбінований митний тариф	Рівні регулювання міжнародної торгівлі
Ввізний митний тариф	Економічні інститути регулювання міжнародної торгівлі

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [5, 7, 8, 9, 11, 12, 15]

Інформаційні ресурси: [6, 9, 10, 13, 14]

1. Зовнішньоторговельна політика: сутність, значення та види

В залежності від втручання держави в міжнародні економічні відносини виділяють:

- політику свободи торгівлі;
- протекціоністську торгову політику.

Політика свободи торгівлі (фритредерства, лібералізму) передбачає невтручання або мінімальне втручання держави у зовнішню торгівлю. Таку політику проводять країни з високоефективним національним господарством, яке дає змогу місцевим товаровиробникам не тільки витримувати іноземну конкуренцію, а й долати протекціоністські митні бар'єри, розширювати експорт своїх товарів на світовий ринок.

Протекціонізм – це політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції на основі тарифних і нетарифних інструментів торгової політики.

Можна виділити форми протекціонізму:

1. селективний – спрямований проти окремих країн і окремих товарів;

2. галузевий;
3. колективний – проявляється в об'єднаннях країн проти країн, які в них не входять;
4. прихований – здійснюється методами внутрішньої економічної політики.

Методи державного регулювання міжнародної торгівлі, за допомогою яких реалізується політика протекціонізму, поділяються на тарифні і нетарифні

Тарифні методи ґрунтуються на застосуванні митного тарифу. Нетарифні методи включають всі інші методи обмеження імпорту чи стимулювання експорту.

Методи та інструменти торговельної політики

Методи торговельної політики		Інструменти торговельної політики	Регулює переважно	
			експорт	імпорт
Тарифні		Мита Тарифна квота		i i
Нетарифні	<i>кількісні</i> (пряме обмеження експорту чи імпорту)	Квотування Ліцензування „Добровільні обмеження”	e e	i i
	<i>приховані</i> (непряме обмеження експорту чи імпорту)	Державні закупки Вимоги вмісту місцевих компонентів Технічні бар'єри		i i i
	<i>фінансові</i>	Субсидії Кредитування Демпінг	e e e	

2. Митно-тарифне регулювання міжнародних економічних відносин

Митні засоби регулювання зовнішньої торгівлі країни – це засоби, які основані на обмеженні зовнішньої торгівлі шляхом її оподаткування. Сукупність митних засобів державного регулювання зовнішньої торгівлі становить собою *митну систему*.

Елементи митної системи:

1. *Митна територія* – це територія держави, на якій діють її митні правила.
2. *Митний кордон* – це межа митної території. При перетинанні митного кордону товаром вступають у дію митні правила країни. Він може не співпадати з державним кордоном (ВЕЗ, дипломатичні місії, внутрішні митні кордони, аеропорти, судна).
3. *Митна вартість* – це вартість товару в момент перетинання ним митного кордону. Вона визначається звичайно на підставі супроводжуваних

документів. Є й інші випадки – законодаче встановлення (автомобілі), індикативні ціни, демпінг.

4. *Мито* – це податок на товари, що перетинають митний кордон. Мито сплачується на користь держави.

Митний тариф – це класичний інструмент міжнародної торгівлі, являє собою звід ставок мита, що застосовуються до товарів, які переміщуються через митний кордон країни.

Митний тариф може також бути визначений як конкретна ставка мита, що сплачується в разі ввезення або вивезення товару з митної території країни. В останньому випадку поняття митний тариф і мито співпадають.

Митні тарифи відносяться до непрямих податків і виконують три основні *функції*:

- фінансову – є характерною як для експортних, так і імпорتنих тарифів, оскільки це є стаття доходів бюджету;
- захисну – є характерною для імпортного мита, допомагають державі захистити вітчизняних виробників і обмежити доступ на ринок іноземних компаній, завжди вигідний для виробників товарів, що конкурують з імпортом;
- балансує – є характерною для експортного мита, встановлюється з метою обмеження небажаного експорту.

Митні тарифи, що застосовуються в Україні, визначені Законом від 05.02.1992 № 2097-ХІІ "Про єдиний митний тариф".

Види митних тарифів

Критерій	Вид мита
Спосіб стягнення	Адвалерне
	специфічне
	комбіноване
Об'єкт оподаткування	ввізне (імпортне)
	вивізне (експортне)
	транзитне мито
Характер	сезонне мито (ввізне та вивізне)
	антидемпінгове
	компенсаційне
Походження	автономне
	конвенційне (договірне)
	преференційне
Спосіб обчислення ставок мита	номінальні ставки
	ефективні ставки

Ефективна ставка митного тарифу характеризує реальний рівень митного захисту і може бути обчислена за формулою:

$$T_e = \frac{T_n - A \times T_i}{1 - A},$$

- де T_e – ефективний рівень митного захисту;
 T_n – номінальна ставка тарифу на кінцеву продукцію;
 A – частка вартості імпортованих компонентів у вартості кінцевого продукту;
 T_i – номінальна ставка тарифу на імпортовану проміжну продукцію (імпортовані компоненти).

За основу класифікації і визначення митної вартості товарів використовується одна з міжнародних товарних номенклатур. Найбільш поширеною є Гармонізована система опису і кодування товарів.

Використання митних тарифів має свої переваги і недоліки.

Аргументи "проти" введення митних тарифів:

- митний тариф призводить до зниження економічного росту;
- введення митних тарифів в односторонньому порядку призводить до торгових війн;
- митний тариф є додатковим податковим навантаженням для населення;
- тариф на імпорт непрямо підриває експорт;
- призводить до зменшення загального рівня зайнятості населення.

Аргументи "за" введення митних тарифів:

- захист молодих галузей;
- є захистом і стимулом для вітчизняного виробництва;
- є джерелом доходу для бюджету;
- тариф є складовою національної безпеки і міжнародного престижу країни.

Тарифна квота є різновидом митних тарифів, ставки яких залежать від обсягу імпорту товарів: імпорт в межах визначеної кількості оподатковується за базовою ставкою тарифу; при перевищенні визначеної кількості імпорт оподатковується за вищою ставкою тарифу.

3. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі

Поряд з тарифними методами у торгівельній політиці застосовуються й численні нетарифні методи регулювання зовнішньої торгівлі. Вони поділяються на кількісні, приховані та фінансові методи, кожен з яких має відповідні інструменти впливу.

Основним нетарифним методом торгівельної політики є **кількісні обмеження**:

1. **Квотування** – це обмеження в кількісному чи вартісному вираженні обсягу експорту (експортна квота) або імпорту (імпортна квота) за певний період часу.
2. **Ліцензування** – це регулювання зовнішньої торгівлі шляхом надання державними органами дозволу (ліцензії) на експорт або імпорт визначеної кількості товару за певний період часу й заборони

неліцензованої торгівлі.

3. **"Добровільне" експортне обмеження** – це кількісне обмеження експорту, що ґрунтується на зобов'язанні одного з торговельних партнерів обмежити або принаймні не розширювати обсягу експорту. Країна змушена прийняти на себе зобов'язання обмеження експорту, щоб уникнути більш жорстких заходів, зокрема встановлення митних бар'єрів. За своєю природою "добровільні експортні обмеження" є квотою, але вона встановлюється не країною-імпортером, а країною-експортером.

До нетарифних методів належать також **методи прихованого протекціонізму**, за допомогою яких країни в односторонньому порядку можуть обмежувати експорт або імпорт:

1. **Технічні бар'єри** – вимоги додержання національних стандартів, отримання сертифікатів якості імпоротної продукції, її безпеки, вимоги щодо упаковки та маркування товарів, додержання санітарно-гігієнічних норм тощо.
2. **Внутрішні податки та збори**, які розповсюджуються й на іноземні товари – податок на додану вартість, акцизний податок, податок з продажу, збори за митне оформлення та інші.
3. **Державна політика закупівлі** продукції національних виробників і дискримінації продукції іноземних виробників.
4. **Вимога вмісту національних компонентів** – законодавчо встановлена частка кінцевого імпортного продукту, яка повинна бути вироблена національними виробниками, або вимога виготовлення кінцевого продукту національними виробниками з іноземних компонентів, що дозволяє обмежити імпорт і забезпечити підтримку національного виробництва та зайнятості.

До найбільш поширених **фінансових методів** торговельної політики відносять:

1. **Субсидування** – субсидія – це державна грошова виплата, спрямована на підтримку національних виробників і побічну дискримінацію імпорту. Являє собою негативний податок (податок навпаки). Субсидії надаються виробникам товарів, які конкурують з імпортом на внутрішньому ринку країни, ці субсидії називаються **імпортними або внутрішніми субсидіями (непрямі)**. Субсидії, які надаються виробникам експортних товарів з метою заохочення їх виробництва й просування на зовнішній ринок, називаються **експортними субсидіями (прямі)**.
2. **Експортне кредитування** – кредити експортерам надають державні банки за нижчою від ринкової ставкою проценту. Державні кредити також можуть надаватися іноземним імпортерам при умові, що вони будуть купувати товар тільки у виробників країни, яка надала цей кредит;
3. **Демпінг** – практика просування товару на зовнішній ринок за рахунок зниження експортних цін нижче нормального рівня цін, що існують

країні експорту або країні імпорту.

Види демпінгу:

- *взаємний* – зустрічна торгівля двох країн одним і тим самим товаром за заниженими цінами;
- *зворотний* – заниження цін на експорт порівняно з цінами продажу тих самих товарів на внутрішньому ринку;
- *навмисний* – тимчасове навмисне зниження експортних цін з метою витіснення конкурентів з ринку і наступного встановлення монопольних цін;
- *спорадичний* – епізодичний продаж надлишкових запасів товарів на зовнішній ринок за заниженими цінами.

Демпінг виникає за наступних умов:

- ситуація недосконалої конкуренції, що дозволяла б виробнику встановлювати і диктувати ціни;
- сегментованість ринку, тобто спроможність виробника відокремити внутрішній ринок, де він продає товар за високими цінами, від зовнішнього ринку, де він це робить за більш низькими цінами. Звичайно цьому сприяють високі транспортні витрати і встановлені державою торговельні бар'єри.

Демпінг заборонений як міжнародними правилами в рамках СОТ, так і національними антидемпінговими законами багатьох країн, що дозволяють застосовувати антидемпінгове мито у разі викриття факту демпінгу.

4. Інституціональне регулювання міжнародної торговельної діяльності

Рівні регулювання міжнародної торгівлі:

- *фірмовий* – це угода між фірмами про розподіл ринку сировини, матеріалів, збуту товарів, сфер впливу, цінової політики;
- *національний* – при якому зовнішня торгівля кожної країни здійснюється у відповідності з національним нормативно-правовим забезпеченням зовнішньоекономічної діяльності.
- *міжнаціональний* – проявляється в укладенні відповідних угод між державами, групами держав.
- *наднаціональний* – здійснює стратегію світового співтовариства чи заходів з регулювання міжнародної торгівлі шляхом створення міжнародних спеціальних інституціональних структур, відповідних угод.

До економічних інститутів, що регулюють міжнародну торгівлю, відносяться:

Світова організація торгівлі (СОТ – World Trade Organization) – перетворена з Генеральної угоди з тарифів і торгівлі у 1995 році.

Найбільш важливі принципи, на яких базується міжнародна торговельна система, наступні:

- лібералізація міжнародної торгівлі;
- торгівля без дискримінації;
- застосування заходів, які обмежують імпорт, тільки на основі правил СОТ – відмова країн від використання протекціонізму як засобу торговельної політики (Жовта /заходи підтримки, що мають бути скорочені, оскільки викривлюють виробництво і торгівлю і спрямовані на пряму підтримку фермерів, окрему продукцію та ін./ і Зелена корзина для с/г /дозволені субсидії, що спрямовані на захист навколишнього середовища/);
- передбачуваність торговельної політики;
- сприяння конкуренції.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД – United Nations Conference on Trade and Development) – орган Генеральної Асамблеї ООН, заснований у 1964 році з ініціативи соціалістичних і країн, що розвиваються. Нараховує 190 країн-членів. У роботі ЮНКТАД бере участь ряд міжнародних організацій. Основними задачами її є: 1) сприяння розвитку міжнародної торгівлі, забезпечення стабільного світу і рівноправного, взаємовигідного співробітництва між державами; 2) вироблення рекомендацій, принципів, організаційно-правових умов і механізмів функціонування сучасних міжнародних економічних відносин; 3) участь у координації діяльності інших установ системи ООН в області економічного розвитку, налагодження господарських зв'язків і заохочення міжнародної торгівлі.

Міжнародний торговельний центр ЮНКТАД/СОТ (International Trade Center UNCTAD / WTO –ITC) – спільний допоміжний орган СОТ та ООН, утворений у 1964 р в рамках ГАТТ. Членами МТЦ є СОТ та ЮНКТАД. Головною метою діяльності є усунення дублювання й паралелізму у діяльності СОТ та ЮНКТАД, розробка і впровадження національних і регіональних програм розвитку торгівлі, консультування країн з питань розробки національної зовнішньоторговельної політики.

Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ – United Nations Commission on International Trade Law) – є головним правовим органом ООН у галузі прав міжнародної торгівлі, заснована у 1966 році. Основними завданнями Комісії є гармонізація й уніфікація права міжнародної торгівлі і сприяння кодифікації міжнародних торговельних звичаїв. ЮНСІТРАЛ підготувала ряд проектів міжнародних конвенцій (документів і стандартів міжнародного права) із різних питань міжнародної торгівлі, що були ухвалені.

Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК – Organization of the Petroleum Exporting Countries) – як постійно діюча міждержавна організація була створена на конференції в Багдаді 10–14 вересня 1960. Спочатку до складу організації ввійшли Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія й Венесуела. До цих п'ятеро країн, що заснували організацію, пізніше приєдналися ще вісім: Катар (1961), Індонезія (1962), Лівія (1962), Об'єднані Арабські Емірати (1967), Алжир (1969), Нігерія (1971), Еквадор (1973—1992), Габон (1975–1994).

Контрольні запитання

1. Які види торговельної політики залежно від втручання держави Ви знаєте?
2. Що передбачає політика свободи торгівлі? Для яких країн вона є характерною?
3. У чому полягає сутність протекціонізму? Які існують форми протекціонізму?
4. На які групи поділяються методи державного регулювання міжнародної торгівлі?
5. Дайте визначення митного тарифу. Які функції він виконує?
6. Наведіть аргументи „за” і „проти” введення митних тарифів?
7. Що таке тарифна квота?
8. Які форми кількісних обмежень використовуються у міжнародній торговельній політиці?
9. Дайте визначення квоти. Які її види Ви знаєте?
10. У чому полягає сутність ліцензування? У яких формах воно здійснюється?
11. У чому полягає механізм запровадження „добровільного” експортного обмеження?
12. Які методи прихованого протекціонізму Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
13. Які методи торговельної політики належать до фінансових?
14. Які види демпінгу Ви знаєте?
15. Які рівні регулювання міжнародної торгівлі можна виділити?
16. Які економічні інститути здійснюють регулювання міжнародної торгівлі?

ТЕМА 4. МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЇ

План

1. Сутність, причини та форми міжнародного руху капіталу.
2. Особливості сучасного етапу міжнародного руху капіталу.
3. Форми міжнародних інвестицій.
4. Методи міжнародного інвестування.
5. Вільні економічні зони і офшори.

Ключові поняття

Капітал	Підприємницький капітал
Міжнародний рух капіталу	Позичковий (міжнародний кредит) капітал
Теорія ринкової влади С.Хаймера	Міжнародна економічна допомога
Теорія інтерналізації	Кредитні операції
Концепція конкурентоспроможності галузі	Інвестиційні операції
Концепція технологічного нагромадження	Прямі інвестиції
Концепція оборони національного суверенітету	Портфельні інвестиції
концепцією валютного простору	Міжнародні інвестиції
Інфраструктура міжнародного ринку капіталів	Прямі іноземні інвестиції
Офіційний (державний) капітал	Портфельні інвестиції
Приватний (недержавний) капітал	Інвестиційний клімат
	Вільні економічні зони
	Території пріоритетного розвитку
	Офшорні зони

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [1, 5, 7, 8, 9, 13, 15]

Інформаційні ресурси: [2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 14]

1. Сутність, причини та форми міжнародного руху капіталу

Капітал є одним із факторів виробництва – ресурсом, який необхідно затратити для виготовлення будь-якої продукції. Капітал представляє собою нагромаджений запас засобів в продуктивній, грошовій чи товарній формах, необхідний для створення матеріальних і нематеріальних благ та послуг.

Міжнародний рух капіталу – переміщення за кордон певної вартості і товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку чи підприємницької вигоди.

До причин міжнародного руху капіталу відносять:

- невідповідність попиту і пропозиції капіталу в різних ланках світового господарства, що зумовлено нерівномірністю економічного розвитку країн;
- різниця у витратах виробництва в різних країнах, головним

чином, внаслідок низької вартості у країнах-імпортерах капіталу сировини, енергоносіїв, робочої сили;

- відмінності в екологічних нормативах і стандартах різних країн;
- інтернаціоналізація виробництва;
- бажання обійти тарифні і нетарифні бар'єри;
- захист капіталу від інфляції;
- потреба країн-експортерів капіталу в забезпеченні високоефективного функціонування національних підприємств, а у країн-імпортерів капіталу – необхідності у переозброєнні і модернізації виробництва.

Основною причиною міжнародного руху капіталу виступають відмінності в обсязі отриманого прибутку, доступі до технологій тощо. Поряд з цим діють і інші чинники, на яких акцентують увагу різні теорії:

Теорія ринкової влади С.Хаймера – суб'єкт інвестиційної діяльності, який вивозить капітал, керується прагненням домінувати на ринку та досягнути ринкової влади. Закордонне інвестування здійснюється з метою зниження конкуренції і збереження контролю над ринком. Практикуються і так звані "захисні інвестиції": створення за кордоном виробничих потужностей, що є мало не збитковими, зі свідомою метою підризу позицій конкурентів на цих ринках.

Теорія інтерналізації – кожна фірма переслідує мету мінімізації трансакційних витрат (витрат на укладання угод). Зі зменшенням трансакційних витрат операції фірм починають набирати „внутрішнього характеру”, тобто відбувається інтерналізація ринків. Мета мінімізації трансакцій залишається основним мотивом переведення діяльності за кордон.

Концепція конкурентоспроможності галузі пояснює міжнародний рух капіталу посиленням конкуренції технологічного характеру між суб'єктами ринку капіталів.

Концепція технологічного нагромадження розглядає міжнародний рух капіталу як наслідок розвитку технології, інноваційного процесу. Фірма створює нові технології з метою закріплення контролю і власності на основі своїх специфічних технологічних переваг.

Концепція оборони національного суверенітету ґрунтується на тому, що зростання зарубіжних інвестицій у національній економіці може спричинити зменшення частки внутрішнього виробництва. Саме тому уряди дотримуються політики протидії розширенню впливу країн-експортерів капіталу або регулюють експорт-імпорт капіталу.

Суб'єктами руху капіталу в світовому господарстві виступають корпорації, державні, міжнародні фінансові організації.

Класифікація форм міжнародного руху капіталу

Ознака	Форма капіталу
Джерело походження	офіційний (державний)
	приватний (недержавний)
Характер використання	підприємницький
	позичковий (міжнародний кредит)

коштів	міжнародна економічна допомога
Тип фінансових зобов'язань	кредитні операції
	інвестиційні операції
Мета вкладення (відповідно до підходу МВФ)	прямі інвестиції
	портфельні інвестиції
	інші інвестиції

2. Особливості сучасного етапу міжнародного руху капіталу.

Характерними рисами сучасного стану міжнародного руху капіталу є

- 1) зміна географічної структури капіталу;
- 2) зростання ролі держави у вивезенні капіталу – з одного боку, держава сама стає інвестором за кордоном, з іншого боку, посилюється державний контроль і регулювання інвестиційної діяльності;
- 3) прискорення зростання портфельних інвестицій;
- 4) з 80-90-х рр. ХХ ст. прямі інвестиції переважно спрямовуються до сфери послуг.
- 5) основна частина міжнародного руху капіталу здійснюється ТНК і через ТНБ;

Міжнародний рух капіталу здійснює значний вплив на світове господарство, що проявляється в наступному:

- сприяє зростанню світової економіки;
- поглиблює міжнародний поділ праці;
- активізує міжнародну співпрацю;
- призводить до збільшення товарообміну між країнами, у тому числі і проміжними продуктами, стимулюючи розвиток міжнародної торгівлі.

Наслідки міжнародного руху капіталу для країн-імпортерів і країн-експортерів капіталу

Країни	Вплив міжнародного руху капіталу	
	позитивний	негативний
Країни-імпортери	<ul style="list-style-type: none"> – сприяє економічному зростанню; – створення нових робочих місць; – з іноземним капіталом у країну приходять нові технології, ефективний менеджмент, прискорюється науково-технічний прогрес 	<ul style="list-style-type: none"> – іноземний капітал витискає національний капітал, особливо в високоприбуткових галузях; – забруднення навколишнього середовища, а також насичення ринку товарами, які уже пройшли життєвий цикл або зняті з виробництва через їх негативні якості; – імпорт позичкового капіталу призводить до зростання заборгованості країни
Країни-експортери	<ul style="list-style-type: none"> – реалізація національних інтересів; – підвищення ефективності 	<ul style="list-style-type: none"> – вивезення капіталу без адекватного залучення іноземних інвестицій

	функціонування національних корпорацій	призводить до уповільнення економічного розвитку; – зниження рівня зайнятості; – негативний вплив на платіжний баланс країни
--	--	--

2. Форми міжнародних інвестицій

Міжнародні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу за кордоном з метою отримання прибутку.

Прямі іноземні інвестиції – капіталовкладення в іноземні підприємства, які дозволяють управляти об'єктом вкладення коштів і отримувати відповідний дохід, що реалізується на основі повного володіння об'єктом або фактичного контролю над об'єктом розміщення капіталу.

Портфельні інвестиції – вкладення в іноземні підприємства або цінні папери, які приносять інвестору відповідний дохід, але не дають права контролю над підприємством. Такими цінними паперами можуть бути корпоративні права (акції, паї) або боргові цінні папери (облігації, векселі).

Характерною рисою останніх років є переважання портфельних інвестицій.

Випереджаюче зростання портфельних інвестицій пояснюється тим, що, з одного боку, організацію і розміщення їх за кордоном дедалі частіше здійснюють інститути, які не володіють значними грошовими ресурсами й широкою інформацією про стан світового ринку цінних паперів (трастові й страхові компанії, пенсійні фонди, банки та інші фінансові установи), а з іншого – тим, що портфельні вкладення часто використовують не тільки як додаткове джерело прибутку, скільки для проникнення у високомонополізовані галузі, великі й найбільші корпорації.

Привабливість країни для іноземних інвесторів визначається параметрами її інвестиційного клімату – сукупністю умов, які забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та іноземних інвесторів.

Фактори інвестиційного клімату:

- рівень розвитку продуктивних сил;
- ступінь втручання держави в економіку;
- загальне ставлення до іноземних інвестицій;
- політична стабільність;
- структура податків;
- стабільність грошової одиниці та валютне регулювання;
- стан фінансово-кредитної системи;
- урегульованість законодавства тощо.

3. Методи міжнародного інвестування.

Інвестування може здійснюватися різними методами:

- спільне підприємництво і створення власних філій, дочірніх компаній, спільних підприємств;

- створення стратегічних альянсів;
- злиття і придбання підприємств.

Спільне підприємництво – це діяльність, заснована на співробітництві з підприємцями, підприємствами і організаціями країни-партнера та їхньому спільному розподілі доходів та ризиків від здійснення цієї діяльності.

В розвинених країнах спільне підприємництво частіше всього зумовлюється такими причинами, як жорстка конкуренція на світових ринках та об'єднання ресурсів для спільних науково-дослідницьких та науково-виробничих проектів.

Все більшого поширення серед компаній різних країн набуває така особлива форма спільного підприємництва, як **стратегічні альянси** – довірчі довгострокові взаємовигідні відносини між фірмами, що дозволяють кожній з них ефективно досягати довгострокових цілей, координувати та оптимізувати використання спільних ресурсів і мінімізувати трансакційні витрати (витрати на пошук інформації про ціни, попит, необхідних партнерів, укладання контрактів тощо), подолати власні обмеження.

Злиття і придбання – форми концентрації капіталу, які здобули значного поширення в сучасних умовах.

Сутність терміну "злиття" (*merger*) в міжнародній практиці відповідає терміну злиття, що використане у Господарському кодексі України, і означає об'єднання двох або більше суб'єктів господарювання.

Термін "поглинання" (*takeover, acquisition*) означає приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого.

Враховуючи те, що і при злитті, і при поглинанні відбувається перерозподіл контролю і повноважень менеджменту організацій, ці терміни вживають разом.

Основними причинами злиттів і придбань компаній виступають:

1. глобалізація економіки і лібералізація світової торгівлі. Вступаючи в боротьбу за перерозподіл ринків, компанії прагнуть посилити свої позиції;
2. перенесення центру ваги міжнародної конкуренції в сектор високотехнологічних товарів і послуг, що зумовлює необхідність зростання витрат на НДДКР;
3. проблема пошуку ринків збуту.

За взаємністю намірів сторін угоди про злиття і поглинання виділяють *дружні і ворожі злиття і поглинання*.

4. Вільні економічні зони і офшори

З метою активізації своєї участі у міжнародному поділі праці, стимулювання розвитку виробництва, зростання валютних надходжень, покращення платіжного балансу та одержання доступу до новітніх технологій, активізації інвестиційної діяльності та притоку інвестиційних ресурсів в країну в світовій практиці застосовуються різні методи, одним з яких виступає створення вільних економічних зон (ВЕЗ).

Вільна економічна зона – це окрема територія країни, на якій товари не

підлягають звичайному митному контролю та оподаткуванню.

Згідно з ст.1 Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року **спеціальна (вільна) економічна зона** являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Перші вільні економічні зони у сучасному вигляді виникли у 30-х роках у США в період виходу країни з „Великої депресії”. Тоді було започатковано створення вільних зовнішньоторговельних, а згодом і бізнес- зон.

Іntenсивно вільні економічні зони почали створюватися в країнах Західної Європи та Америки у 50-х роках ХХ ст., і вже у 70-х вони набули значного поширення. Водночас, почали виникати „особливі” економічні зони. Першу особливу економічну зону, яка включала аеропорт і місто Шеннон (Ірландія), було створено в 1959 р. Саме досвід її діяльності став вихідним при масовому поширенні таких формувань в усьому світі.

Типи вільних економічних зон за їх функціональним призначенням:

1. *безмитні торгові зони* – зони прикордонної торгівлі, порти, склади, транзитні зони, митні зони на підприємствах;
2. *промислово-виробничі, у т.ч.*
 - *експортно-промислові зони* – зорієнтовані на зовнішню торгівлю;
 - *імпоротно-промислові зони* – метою їх функціонування є заміщення імпоротної продукції;
3. *парки технологічного розвитку* – створюються на основі існуючого науково-технічного потенціалу для залучення іноземного капіталу з використанням устаткування, ноу-хау, іноземного управлінського, комерційного чи маркетингового досвіду;
4. *банківські і страхові безмитні зони (сервісні)* – створений пільговий режим здійснення банківських і страхових операцій;
5. *туристсько-рекреаційні*;
6. *комплексні зони* – характеризуються поєднанням різних форм діяльності, є найбільш розповсюдженими на практиці.

За розмірами вільні економічні зони бувають:

- *великотериторіальні* – співпадають з адміністративно-територіальною одиницею;
- *точкові* – створюються на невеликій території і мають чітко виражений функціональний характер: місто, невеликий район, підприємство, склад, порт тощо.

В Україні функціонують вільні економічні зони і території пріоритетного розвитку. Вільні економічні зони передбачають спеціальний митний режим, податковий режим, а території пріоритетного розвитку повинні забезпечити інвестиції в депресивні регіони з метою створення нових робочих місць.

Вільні економічні зони і території пріоритетного розвитку передбачають пільговий режим оподаткування з метою розвитку економіки регіону і залучення інвестицій. Водночас у вільних економічних зонах пільговий режим оподаткування передбачений для всіх суб'єктів господарювання, а на територіях пріоритетного розвитку пільговий режим застосовується до окремих напрямків діяльності, які визначені Кабінетом Міністрів України. Вільні економічні зони передбачають більш тривалий пільговий податковий період.

Можна виділити *такі групи пільг*, що надають у вільних економічних зонах і територіях пріоритетного розвитку:

1. *зовнішньоторговельні* – спеціальний митно-тарифний режим (зниження або відміна експортно-імпортних митних платежів), спрощений порядок зовнішньоторговельних операцій;
2. *податкові* – застосовуються до податкової бази (прибуток, вартість майна тощо), а також окремих її складових (амортизаційні відрахування, нарахування на фонд оплати праці), рівня ставок оподаткування, також можуть проявлятися у постійному чи тимчасовому звільненні від сплати податків;
3. *фінансові* – субсидії у форм більш низьких цін на комунальні послуги, розцінок оренди землі, приміщень, пільгових кредитів;
4. *адміністративні* – спрощення процедур реєстрації підприємств, режиму в'їзду-виїзду іноземців, здешевлення вартості державних послуг.

У світі існують *"офшорні зони"*, в яких уряди з метою створення сприятливого підприємницького клімату надають компаніям ряд пільг. Головною вимогою офшорної юрисдикції до офшорної компанії є нездійснення діяльності на території реєстрації.

Термін *"offshore"* (*поза берегом*) з'явився у 50-і рр. на східному узбережжі США і означав компанію, яка намагалася позбутися контролю держави шляхом географічної вибірковості.

Умови, що пропонуються урядом компаніям в офшорних зонах:

- низький рівень податкових ставок та спрощена схема їх нарахування і сплати;
- анонімність власників, що значно спрощує видачу різних дозволів та ліцензій;
- право ведення спрощеного бухгалтерського обліку та звітності.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність міжнародного руху капіталу?
2. Які причини міжнародного руху капіталу?
3. Які теорії міжнародного руху капіталу Ви знаєте?
4. За якими критеріями можна класифікувати міжнародний рух капіталу?
5. Дайте визначення міжнародних інвестицій.
6. Які форми міжнародних інвестицій Ви знаєте? У чому їх сутність?

7. До якої проблеми зводиться різниця між прямими і портфельними інвестиціями.
8. Що таке "інвестиційний клімат" країни? Які фактори впливають на його формування?
9. Які методи міжнародного інвестування Вам відомі? Охарактеризуйте їх.
10. У яких формах створюються власні зарубіжні фірми?
11. З якою метою корпорації утворюють стратегічні альянси?
12. Назвіть основні причини угод "злиття-поглинання".
13. Дайте визначення "вільна економічна зона".
14. Які типи вільних економічних зон можна виділити?
15. У чому різниця між вільними економічними зонами і територіями пріоритетного розвитку?
16. Які групи пільг надаються суб'єктам господарювання у вільних економічних зонах і територіях пріоритетного розвитку?
17. У чому сутність офшорної зони?
18. Які умови пропонуються урядами компаніям в офшорних юрисдикціях?
19. Які країни-офшори Ви знаєте?

ТЕМА 5. МІЖНАРОДНИЙ КРЕДИТ

План

1. Міжнародний кредит в системі міжнародних економічних відносин.
2. Види міжнародного кредиту.
3. Структура світового фінансового ринку.
4. Міжнародні інститути системи валютно-кредитного регулювання

Ключові поняття

Міжнародний кредит	кредитів
Суб'єкти міжнародного кредиту	Ринок цінних паперів
Принципи міжнародного кредиту	Міжнародний валютний фонд
Функції міжнародного кредиту	Група світового банку
Факторинг	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
Форфейтинг	Міжнародна асоціація розвитку
Лізинг	Міжнародна фінансова корпорація
Світовий фінансовий ринок	Багатостороннє агентство гарантії інвестицій
Грошовий ринок	Європейський інвестиційний банк
Обліковий ринок	Європейський банк реконструкції та розвитку
Міжбанківський ринок	Європейський фонд валютного співробітництва
Валютний ринок	
Ринок капіталів	
Ринок середньо- та довгострокових	

Рекомендована література:

Базова: [1-3]

Допоміжна: [1, 5, 7, 8, 9, 13, 15],

Інформаційні ресурси: [2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 14]

1. Міжнародний кредит в системі міжнародних економічних відносин

Міжнародний кредит – це форма руху позикового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, де кредиторами і позичальниками виступають суб'єкти різних країн.

Міжнародний кредит – це економічні відносини, які виникають між кредиторами і позичальниками різних країн з приводу надання, використання та погашення позики.

Суб'єктами міжнародного кредиту виступають корпорації, комерційні банки, кредитні організації, нефінансові заклади, держави та державні органи, а також регіональні міжнародні банки розвитку, міжнародні фінансові інститути.

Кредитні відносини здійснюються на принципах:

- строковості;
- поверненості;
- платності;
- забезпеченості;

- цільового характеру використання.

Функції міжнародного кредиту:

1. забезпечення перерозподілу між країнами фінансових і матеріальних ресурсів, що сприяє їх ефективному використанню;
2. збільшення нагромадження в межах всього світового господарства за рахунок використання тимчасово вільних грошових коштів одних країн для фінансування капіталовкладень в інших країнах;
3. прискорення реалізації товарів у світовому масштабі.

У розвитку світового господарства міжнародний кредит відіграє важливу роль, сприяючи розвитку продуктивних сил та розширенню масштабів торгівлі. Водночас він призводить і до негативних наслідків, зокрема, викликає диспропорції в економіці країн-кредиторів і країн-позичальників, надмірне залучення міжнародних кредитів та їх неефективне використання підриває платоспроможність позичальників, зовнішня заборгованість для багатьох країн стала причиною призупинення їх економічного розвитку.

Фактори поширення кредитних відносин у міжнародній сфері:

- інтернаціоналізація виробництва і капіталу;
- активізація міжнародних економічних зв'язків;
- зміцнення позицій ТНК;
- НТР, досягнення у сфері комунікаційних технологій.

2. Види міжнародного кредиту

За цільовим призначенням:

- комерційні – які надаються для закупівлі певних видів товарів і послуг;
- інвестиційні – для будівництва конкретних об'єктів, погашення заборгованості, придбання цінних паперів.

За формою кредитування:

- товарні кредити – міжнародні кредити, що надаються експортерами своїм покупцям у товарній формі з умовою майбутнього покриття платежем у грошовій чи іншій товарній формі;
- валютні (грошові) кредити – кредити, надані у грошовій формі: у національній або іноземній валюті.

За джерелом коштів:

- внутрішні кредити – це кредити, що надаються національними суб'єктами для здійснення зовнішньоекономічної діяльності іншим національним суб'єктам;
- іноземні (зовнішні) кредити – це кредити, що надаються іноземними кредиторами національним позичальникам для здійснення зовнішньоекономічних операцій;
- змішані кредити – це кредити як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

За терміном надання:

- надстрокові – добові, тижневі, до трьох місяців;
- короткострокові – до 1 року;

- середньострокові – від 1 до 5 років;
- довгострокові – понад 5-7 років.

За валютою позики:

- у валюті країни позичальника;
- у валюті країни кредитора;
- у валюті третьої країни;
- у міжнародній грошовій одиниці (СПЗ, ЕКЮ та ін.).

За формою надання кредиту:

- фінансові (готівкові) кредити – зараховуються на рахунок боржника та надходять в його розпорядження;
- акцептні кредити – застосовуються у формі акцепту тратти імпортером або банком;
- депозитні сертифікати – документи, які свідчать про вкладення грошових коштів, поміщення їх на депозитний рахунок у банк під оголошену ставку відсотка;
- облігаційні позики та ін.

За кредитором:

- приватні кредити – надаються приватними особами;
- фірмові (комерційні) кредити – кредити, що надаються фірмами:
 1. вексельний кредит – експортер укладає договір про продаж товару, а потім виставляє вексель на імпортера. Останній, одержавши комерційні документи, акцептує його, тобто дає згоду на оплату в строк, який на ньому вказано;
 2. аванс покупця – імпортер оплачує частину вартості товару у момент передачі ним замовлення експортеру. Використовується у випадку незадовільного кредитного стану імпортера, при наявності складнощів в отриманні експортером грошових коштів, необхідних для виробництва замовлених імпортером товарів. Розмір авансу найчастіше складає 10-20% вартості поставки у кредит – у такий спосіб аванс покупця виступає як свого роду зобов'язання останнього прийняти товари, які поставляються у кредит;
- банківські кредити – кредити, які надаються банками, іноді посередниками (брокерами):
 1. експортний кредит полягає у тому, що він надається банком країни-експортера банку країни-імпортера чи імпортеру для кредитування поставок машин, устаткування і тощо.
 2. фінансовий кредит – призначений для погашення зовнішньої заборгованості, підтримання валютного курсу, поповнення авуарів (рахунків) в іноземній валюті тощо. Фінансові кредити можуть брати також центральні банки промислово розвинених країн, які використовують їх для погашення дефіциту платіжного балансу та здійснення валютних інтервенцій;
- урядові (державні) кредити – кредити, надані урядовими установами від імені держави;

- кредити міжнародних фінансово-кредитних організацій.

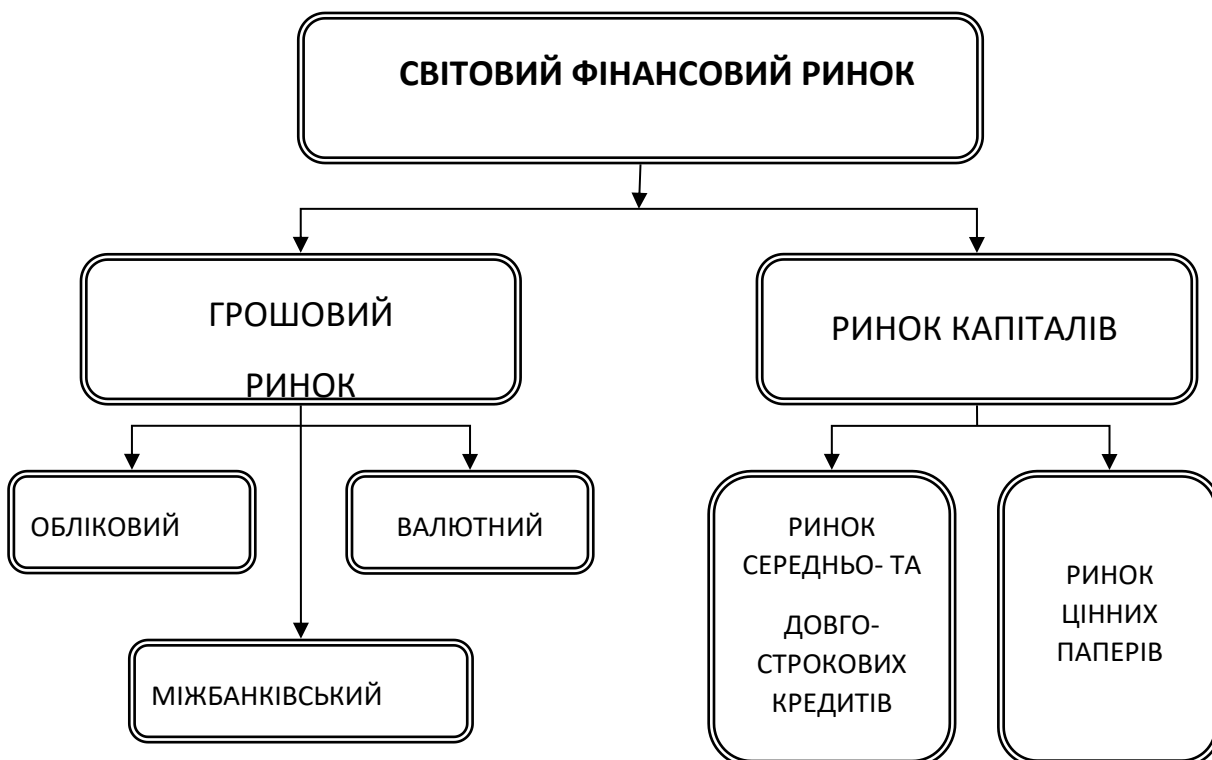
Сучасні форми кредитування експортних операцій відносять:

- **аванс покупця;**
- **банківське кредитування;**
- **факторинг** (від англ. factor – агент, посередник) – придбання банком або спеціалізованою факторинговою компанією права вимоги щодо виплат за фінансовими зобов'язаннями у формі дебіторських рахунків за поставлені товари чи послуги.;
- **форфейтинг** (від франц. “a forfait” – відмова від прав) – кредитування експортера шляхом придбання векселів, акцептованих імпортером, або інших боргових вимог;
- **лізинг** (від англ. leasing – довгострокова оренда) – угода про оренду рухомого та нерухомого майна терміном від трьох до п'ятнадцяти років.;
- **компенсаційні угоди** – форма довгострокового кредитування, за якої в рахунок погашення кредиту здійснюються зустрічні поставки продукції, виробленої на обладнанні, під купівлю якого був наданий кредит.

3. Структура світового фінансового ринку

Світовий фінансовий ринок – система відносин попиту і пропозиції щодо фінансового капіталу, що функціонує у міжнародній сфері в якості купівельних і платіжних засобів, кредитів, інвестиційних ресурсів.

Основною функцією світового фінансового ринку є забезпечення міжнародної ліквідності, тобто можливості швидко залучити достатню кількість грошових засобів в різних формах на вигідних умовах на наднаціональному рівні.

Структура світового фінансового ринку

Грошовий ринок – система відносин попиту і пропозиції фінансових ресурсів, що надаються на короткостроковий термін. Грошовий ринок в свою чергу складається з:

- облікового ринку, на якому основними інструментами є казначейські й корпоративні векселі та інші види короткострокових зобов'язань;
- міжбанківського ринку, на якому залучаються тимчасово вільні грошові ресурси фінансово-кредитних установ і розміщуються у формі міжбанківських депозитів і кредитів на короткі строки (1,3,6 місяців, до 1-2 років);
- валютного ринку, який обслуговує міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних і фізичних осіб різних країн;

Ринок капіталів – система довгострокових позик на міжнародному рівні, коли капітал використовується позичальниками для фінансування капіталовкладень. Складовими ринку капіталів є:

- ринок середньо- та довгострокових кредитів;
- ринок цінних паперів – інвестиційний сектор міжнародного фінансового ринку, сфера наднаціонального обігу цінних паперів.

4. Міжнародні інститути системи валютно-кредитного регулювання

У міждержавному регулюванні валютних та кредитних відносин основна роль належить спеціальним міжнародним валютно-фінансовим організаціям, серед яких провідне місце займають Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), регіональні банки та валютно-кредитні організації ЄС – Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Європейський валютний фонд, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Міжнародний валютний фонд (МВФ – International Monetary Found) – це міжурядова валютно-кредитна організація, яка виконує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Створений на міжнародній конференції в м. Бреттон-Вудсі (США) в 1944 р., а розпочав працювати з 1947 р. Має статус спеціалізованого закладу ООН.

Кредитні операції МВФ здійснює лише з офіційними органами країн-членів – казначействами, центральними банками, валютними стабілізаційними фондами. Кредити надаються у формі продажу іноземної валюти за національну, а погашають їх, викуповуючи національну валюту за іноземну.

Група Світового банку – багатостороння неурядова кредитно-фінансова установа, яка об'єднує чотири окремі фінансові установи:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
- Міжнародну фінансову корпорацію;

Міжнародну асоціацію розвитку;
Багатостороннє агентство гарантії інвестицій.

Офіційні цілі усіх членів Групи Світового банку – подолання бідності і підвищення життєвих стандартів країн-членів шляхом сприяння економічному розвитку останніх і залучення ресурсів з розвинених країн до країн, що розвиваються. Кожна з установ Групи Світового банку має свої функції і відіграє самостійну роль.

Мета Світового банку – сприяння економічному прогресу на користь найбільш вразливих верств населення в країнах, що розвиваються, і фінансування інвестицій, які сприятимуть економічному зростанню.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку, який часто називають Світовим банком, було засновано одночасно з МВФ як частину нової структури в системі організації міжнародного співробітництва на Бреттон-Вудській конференції в 1944 р. МБРР розпочав свою діяльність 25 червня 1946 р.

Важливе місце у кредитній політиці МБРР посідає **стабілізаційне кредитування** – фінансування програм структурної перебудови і **галузева адаптація** галузеві реформи, не пов'язаних з конкретними проектами.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – заснована у 1960 р. з метою доповнення діяльності МБРР в напрямі довгострокового фінансування найбільш вразливих країн світу.

МАР надає фінансову допомогу країнам, що розвиваються, у вигляді кредитування конкретних проектів. Кредити мають 10-річний період відстрочки і підлягають сплаті протягом 35-40-річного періоду (згідно з кредитоспроможністю країни-позичальниці). Кошти, які позичає МАР, формуються за рахунок внесків з найрозвиненіших країн; внесків, які час від часу отримують з доходів МБРР, а також за рахунок погашення наданих МАР кредитів.

Міжнародна фінансова корпорація була заснована в 1956 р. для сприяння розвитку приватного підприємництва в країнах, що розвиваються.

МФК фінансує лише рентабельні проекти. На відміну від МБРР, ця установа надає позики без урядових гарантій.

Багатостороннє агентство гарантії інвестицій – створене в 1988 р. і почало свою діяльність з 1990 р. Входить 110 країн-членів. Діяльність БАГІ спрямована на розповсюдження потоку прямих іноземних інвестицій серед країн-членів. Ця установа надає консультативні послуги на рівні урядів, допомагаючи останнім залучати приватні інвестиції в економіку.

Для сприяння економічному співробітництву та інтеграції країн в різних регіонах в 1960-х рр. були створені регіональні банки розвитку:

1960 р. – Міжамериканський банк розвитку (53 країни);

1964 р. – Африканський банк розвитку (75 країн);

1967р. – Азіатський банк розвитку (14 країн).

В Європі функціонують такі регіональні валютно-кредитні організації:

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) – створений у 1958 р. як фінансова організація ЄС, яка забезпечує довгострокові позики для сприяння збалансованого і рівномірного розвитку країн Союзу.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – функціонує з 1991 р. з метою сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи та колишнього СРСР. Основними об'єктами кредитування ЄБРР є приватні фірми і державні підприємства, що приватизуються, а також новостворені компанії, включаючи спільні підприємства з міжнародними інвестиціями.

Європейський валютний фонд (ЄВФ) (до 1981 року – Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС)) – створений у 1973 р. в межах європейської валютної системи. Він надає кредити країнам-членам ЄС для покриття дефіциту платіжного балансу.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність міжнародного кредиту?
2. Які функції міжнародного кредиту Ви знаєте? Які фактори сприяють поширенню міжнародного кредиту?
3. Які види міжнародного кредиту Ви знаєте?
4. Назвіть сучасні форми кредитування експортних операцій. Визначте їх переваги та недоліки.
5. Які структурні елементи можна виділити у структурі світового фінансового ринку?
6. Назвіть міжнародні інститути системи валютно-кредитного регулювання. Охарактеризуйте їх діяльність.

ТЕМА 6. МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ

План

1. Сутність, причини і показники трудової міграції
2. Основні види міжнародної міграції
3. Хвилі міжнародної міграції робочої сили
4. Особливості напрямів міжнародної трудової міграції. Міжнародні центри тяжіння робочої сили
5. Соціально-економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили
6. Регулювання міжнародної трудової міграції
7. Україна в процесах міжнародної міграції робочої сили.

Ключові поняття

Міграція	Еміграція
Економічні причини міжнародної міграції робочої сили	Імміграція
Неекономічні причини міжнародної міграції робочої сили	Реєміграція
Показники міжнародної міграції	Напрями міжнародної міграції робочої сили
Внутрішня міграція	Центри «тяжіння» робочої сили
Зовнішня міграція	Рівні регулювання міжнародної міграції робочої сили
Інтеграційна міграція	

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [5, 7, 8, 9, 15]

Інформаційні ресурси: [1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14]

1. Сутність, причини і показники трудової міграції

Міграція (лат. *migratio*) означає переміщення, переселення. Поряд з рухом товарів, послуг і капіталів міграція робочої сили являє собою рух цього важливого фактора виробництва у міжнародному масштабі.

Міграція робочої сили (або трудова міграція) як одна із форм міжнародних економічних відносин являє собою переміщення (переселення) працездатного населення за межі країни.

Як економічна категорія міграція робочої сили є безпосереднім проявом існування міжнародного ринку праці, що охоплює різноспрямовані потоки мігрантів, які перетинають національні кордони внаслідок нерівного як кількісного, так і якісного розподілення світових трудових ресурсів.

Трудова міграція є одним з невід'ємних чинників людської діяльності: завдяки цьому феномену по всьому світу виникли не лише численні етнічні діаспори, а й цілі держави. Трудовій міграції завдячують своїм існуванням Сполучені Штати Америки, Канада, десятки інших «переселенських» держав.

Масова міграція населення стала одним із характерних явищ життя світового співтовариства другої половини ХХ ст. і особливо його 90-х рр.

Трудова міграція відрізняється від інших видів міграції *мотивом* – отриманням трудового заробітку.

Причинами міжнародної трудової міграції є:

1. Економічні:

- національні відмінності у рівні заробітної плати;
- різний рівень економічного розвитку країн;
- хронічне безробіття;
- поглиблення міжнародної і регіональної інтеграції;
- зростання попиту з боку лідерів світової економіки на інтелектуальну робочу силу;
- політичні і економічні кризи постсоціалістичних країн;
- розвиток сучасних комунікаційних технологій, інформаційних фактор;
- вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;

2. Некономічні:

- військові дії;
- політичні репресії та переслідування;
- релігійні та національні конфлікти;
- вищий рівень охорони навколишнього середовища в країнах імміграції;
- природні катаклізми в країнах еміграції тощо.

Кількісне вимірювання міграційних процесів здійснюється за допомогою системи показників:

- 1) *кількість емігрантів*, що виїхали з конкретної країни за певний проміжок часу;
- 2) *кількість іммігрантів*, що прибули до країни;
- 3) *співвідношення іммігрантів і емігрантів* (міграційне сальдо, яке може бути позитивним, що свідчить про привабливість країни або від'ємним, що вказує на надлишок робочої сили і непривабливість країни);
- 4) *кількість емігрантів та іммігрантів за професіями, спеціальностями, галузями, віком, статтю тощо*;
- 5) *питома вага іммігрантів в загальній чисельності зайнятих у країні взагалі і в окремих галузях*.

Окрім цього, для оцінки міграційних процесів використовуються показники, які фіксуються в платіжному балансі і класифікуються за такими статтями:

1. *трудові доходи або виплати зайнятим* – виплати заробітної плати, отримані нерезидентами за працю, виконану для резидентів, а також виплати, що до неї прирівнюються;
2. *переміщення мігрантів* – грошовий еквівалент вартості майна мігрантів;
3. *перекази працівників* – фіксується пересилання товарів і грошей мігрантами на батьківщину.

2. Основні види міжнародної міграції

<i>Критерій</i>	<i>Вид</i>
Просторовий характер міграції або географічний напрямок	внутрішня
	зовнішня
	інтеграційна міграція
Напрямок руху мігрантів	еміграція
	імміграція
	рееміграція
Часова ознака міграції	Остаточна (безповоротна)
	тимчасова (ротаційна, зворотна)
	сезонна
	маятникова
Законність перетинання кордонів	легальна
	нелегальна
Організаційність	добровільна
	самодіяльна
	організована
	примусова
Якісний склад	робітники, в тому числі або спеціальності
	фахівці
	представники гуманітарних професій

3. Хвилі міжнародної міграції робочої сили

<i>Хвиля</i>	<i>Умови</i>	<i>Характеристика</i>
Стародавні цивілізації		економічна могутність усіх стародавніх цивілізацій була створена за рахунок праці примусово переміщених великих мас людей
Епоха Середньовіччя		різке послаблення міжнародної міграції робочої сили порівняно з античністю, найбільш популярною формою міграції в Європі була наймана військова служба

	<i>Хвиля</i>	<i>Умови</i>	<i>Характеристика</i>
„Первісна” або „стара” міграція	Кінець XV – початок XVI ст. до другої половини XIX ст.	безпосередньо пов’язаний з промисловою революцією, а також Великими географічними відкриттями	чітка спрямованість двох основних міграційних потоків: 1) із Старого Світу до Нового (Північна та Південна Америка, Вест-Індія), а також з Європи до Австралії, Нової Зеландії; 2) примусовий вивіз рабів з Африки до Америки.
„Нова” міграція	60-ті роки XIX ст. до I світової війни	посилення нерівномірності нагромадження капіталу в рамках світового господарства, високий рівень концентрації виробництва і капіталу в передових країнах (США, Великій Британії та ін.), що зумовило підвищений попит на додаткову робочу силу	імміграція до передових країн з менш розвинутих країн (відсталі країн Європи, з Індії, з та ін.). На початку XX ст. основну масу мігрантів становила некваліфікована робоча сила. Наприкінці XIX століття відбувалась масова еміграція нацменшин (фінів, поляків, прибалтів, українців) з Росії до США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Південної Африки і Аргентини. Масова еміграція солдат і офіцерів Білої Армії, дворян, інтелігенції, промисловців, чиновників після більшовицької революції 1917 року і громадянської війни в Росії.
	період між двома світовими війнами	наслідками світової економічної кризи 1929-1933 рр. (зростання безробіття в розвинутих країнах, необхідності обмеження міграційних процесів), тоталітарний характер розвитку СРСР і виключення його з кола країн-емігрантів робочої сили	скорочення масштабів міжнародної трудової міграції, в тому числі міжконтинентальної міграції і навіть рееміграції з класичної країни-іммігранта – США
	II світова війна	проведення військових дій	насильницьке переміщення військовополонених і остарбайтерів, численні потоки біженців.

Хвиля	Умови	Характеристика
Сучасний етап: 1945 рік і понині	зумовлений НТР, монополізацією міжнародних ринків праці і капіталу, процесами інтернаціоналізації та інтеграції	<ul style="list-style-type: none"> • масовість; • зростання внутрішньої континентальної міграції, зокрема, в Європі та Африці • виникнення стабільних центрів привабливості; • зростання кількості нелегальних мігрантів; • посилення державного і міжнародного регулювання трудової міграції; • зростання кількості мігрантів серед наукової інтелігенції і творчої молоді, зростання попиту на висококваліфіковані кадри, виникнення нового виду трудової міграції „brain-drain”; • диверсифікація міграційних потоків.

4. Особливості напрямів міжнародної трудової міграції. Міжнародні центри тяжіння робочої сили.

Можна виділити такі **напрями міграції робочої сили**:

1. міграція з країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою до промислово розвинутих;
2. міграція в межах розвинутих країн значною мірою пов'язана з неекономічними причинами; для цих країн характерним явищем є „відплив інтелекту” (із Європи в США);
3. міграція в межах країн, що розвиваються – головним чином це міграція в межах нових індустріальних країн різних поколінь, а також між новими індустріальними країнами і іншими країнами, що розвиваються;
4. міграція із країн з перехідною економікою в країни, що розвиваються;
5. міграція із розвинутих країн в країни, що розвиваються;
6. ненаправлений потік мігрантів – до таких мігрантів відносяться біженці.

До **сучасних центрів тяжіння робочої сили** відносяться:

1. Західна Європа. Найбільш розвинуті країни Західної Європи приваблюють потоки мігрантів з менш розвинутих європейських країн, а також з арабських країн Північної Африки та Близького Сходу, країн Східної Європи та СНД.
2. Близький Схід. Цей центр сформувався у 70-і рр. ХХ ст. Такі нафтовидобувні країни як ОАЕ (частка іммігрантів у загальній

чисельності робітників – 97%), Кувейт (частка іммігрантів – 86,5%), Саудівська Аравія (частка іммігрантів – 40%); притягують щорічно близько 4 млн. мігрантів з Індії, Бангладеш, Пакистану, Йорданії, а також Греції, Туреччини, Італії;

3. США – іноземці складають більше 7% від загальної чисельності працюючих. Серед країн-експортерів робочої сили до США – Мексика (на яку припадає 12% прибулих), Китай, Філіппіни, В'єтнам, Індію, колишні республіки СРСР, Домініканська Республіка.
4. Австралія. Одна чверть населення цієї країни іммігранти з більше ніж 100 країн світу.
5. Країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Найбільш привабливими для мігрантів є, насамперед, нові індустріальні країни різних поколінь, а також Японія, в які прибувають вихідці з Китаю, Таїланду, Лаосу, В'єтнаму, Індії та Філіппін;
6. Латинська Америка. Іммігрантів в основному приймають Аргентина і Венесуела. Крім того, приймають трудових мігрантів Мексика, Бразилія, Чилі, Парагвай та Болівія. Особливістю міграції цього регіону є сезонність і великий відсоток нелегальних мігрантів.

В Північній Африці центром тяжіння виступає нафтовидобувна Лівія, що приймає, насамперед, єгиптян, а на півдні – Південно-Африканська республіка (загальна кількість іноземної робочої сили – 1 млн. осіб), яка притягує вихідців з Мозамбіку та деяких інших сусідніх країн. Певну привабливість має також Нігерія, здебільшого для вихідців з Гани і Чаду.

5. Соціально-економічні наслідки міжнародної міграції робочої сили

Міжнародна міграція робочої має багатогранний вплив на економіку країн світу, по-різному впливаючи на економіку як країн, що експортують робочу силу, так і в країн, що є імпортерами робочої сили, приносячи певні вигоди та втирати обом сторонам. У цілому світ виграє від цього процесу, оскільки свобода міграції дозволяє людям переміщуватись в країни, де вони можуть зробити більший внесок чистого доходу у світове господарство.

Наслідки міжнародної трудової міграції для країн-експортерів та країн-імпортерів робочої сили

Країни Наслідки	Експортери	Імпортери
Позитивні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знижується напруження на внутрішньому ринку праці завдяки експорту надлишкової робочої сили. 2. Зростають надходження до бюджету у вигляді податків з фірм-посередників. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стимулюється розвиток виробництва внаслідок зростання попиту на товари і послуги з боку іммігрантів. 2. Зростає конкурентоспроможність продукції завдяки

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Збільшуються валютні надходження до країни за рахунок приватних переказів емігрантів. 4. Зростає рівень життя і добробут залишених вдома членів сімей і утриманців мігрантів за рахунок переказів і речових відправлень. 5. Збільшуються можливості приватного інвестування завдяки поверненню на батьківщину (після ротації) особистих коштів, засобів виробництва тощо мігрантів. 6. Підвищується техніко-економічний рівень виробництва внаслідок праці більш кваліфікованих емігрантів, що повертаються на батьківщину з розвинених країн. 7. З'являється можливість створення високоприбуткової галузі з експорту робочої сили. 8. В окремих випадках, якщо це передбачено двосторонніми угодами, держава може отримувати компенсацію за використання імпортованих трудових ресурсів. 	<p>використанню більш дешевої праці іммігрантів.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Знижуються витрати на підготовку та перекваліфікацію власних кадрів, в тому числі вищої кваліфікації. 4. Заповнюються вакансії в неprestижних сферах і галузях економіки. 5. Під час криз знижується соціальна напруга за рахунок звільнення іммігрантів і заповнення вакансій робітниками-резидентами. 6. Зменшується бюджетне навантаження завдяки економії коштів по пенсіям та соціальним пільгам. 7. Зростає продуктивність праці робітників і ефективність виробництва в цілому за рахунок конкуренції на ринку праці. 8. Іноземні робітники не забезпечуються пенсіями і не враховуються при реалізації соціальних програм.
<p>Негативні</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зменшуються можливості власного розвитку внаслідок відтоку кваліфікованих кадрів і фахівців («відплив інтелекту») в більш привабливі країни. 2. Знижується загальна конкурентоспроможність на власному ринку праці в результаті відтоку кваліфікованих, молодих кадрів. 3. Виникає можливість приховування мігрантами доходів і ухилення від податків щодо країн, які не мають між собою двосторонніх угод про уникнення подвійного оподаткування. 4. Зменшуються надходження до бюджету внаслідок скорочення кількості потенційних платників податків. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Посилюється напруга на ринку праці щодо робітників-резидентів за рахунок найму більш дешевої іноземної робочої сили. 2. Зростають витрати на соціальний захист іммігрантів. 3. Здійснюється відтік за кордон валютних коштів у вигляді переказів іммігрантів. 4. Збільшується загроза загострення міжнаціональних, міжетнічних, міжконфесійних та інших соціальних проблем. 5. Може погіршитися криміногенна ситуація в країні.

6. Регулювання міжнародної трудової міграції

Необхідність регулювання міжнародної міграції робочої сили викликана цілим рядом причин:

- 1) великими масштабами трудової міграції;
- 2) суттєвим впливом трудової міграції на макроекономічний стан країн-експортерів та країн-імпортерів робочої сили;
- 3) зростанням соціальної напруженості;
- 4) наявністю дискримінації іноземних працівників (нижчий рівень оплати праці, гірші умови праці, більш тривалий робочий день, відсутність соціального забезпечення, висока скупченість проживання, перешкоди до адаптації у чужому суспільстві тощо).

Основною метою регулювання міжнародної міграції робочої сили є скорочення витрат суспільства на подолання негативних наслідків трудової міграції.

Регулювання міжнародної міграції робочої сили здійснюється на наступних рівнях:

1. корпоративний – кожна державна або приватна компанія в межах існуючого зовнішнього правового поля має свою власну стратегію і тактику залучення і використання іноземної робочої сили;
2. національний – на цьому рівні регулювання реалізується як сукупність державних нормативно-правових актів і адміністративних рішень щодо еміграційної або імміграційної політики;
На цьому рівні регулювання здійснюють такі органи як міністерство праці, міністерство юстиції, міністерство внутрішніх справ, міграційна служба;
3. міждержавний (міжнаціональний) – регулювання відбувається на підставі укладених двосторонніх або багатосторонніх договорів (угод);
4. наддержавний або наднаціональний – законотворча процедура з боку наднаціональних політико-економічних інтеграційних угруповань;
5. міжнародний – розробка і прийняття міжнародних конвенцій у сфері трудових відносин.

Регулювання міжнародної міграції робочої сили може здійснюватися у таких формах:

- квотування імміграції;
- вибірковість при наданні права на імміграцію;
- контроль за терміном роботи;
- укладання двосторонніх міждержавних угод, спрямованих на зменшення дискримінації іноземних працівників;
- укладання багатосторонніх міждержавних угод;
- боротьба із нелегальною міграцією.

Регламентациєю, дослідженнями, соціальними програмами в сфері міжнародних трудових відносин і міграційних аспектів займаються спеціально створені міжнародні організації та установи.

Міжнародна організація праці (International Labor Organization - ILO) – утворена у 1919 році як автономна організація у складі Ліги Націй з 1946 року стала спеціалізованим закладом ООН. До неї входять 170 держав-членів, у

тому числі і Україна. Штаб-квартира МОП знаходиться в м. Женева.

Головна мета МОП – сприяння встановленню соціальної справедливості в сфері праці, захист інтересів трудящих на основі соціального партнерства, поліпшення умов праці.

Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration – IOM) – заснована у 1951 році, МОМ є провідною міжурядовою організацією у міграційній галузі та тісно співпрацює із урядовими, міжурядовими та громадськими установами та організаціями. 1949 по 1989 роки мала назву Міжнародна організація у справах біженців.

МОМ сприяє гуманній та упорядкованій міграції на благо всіх через надання підтримки та послуг урядам та мігрантам. Нині, вона нараховує 122 країни-членів, інші 18 є країнами спостерігачами, а її представництва присутні у більш ніж 100 країнах.

МОМ підтримує забезпечення врегульованого та гуманного міграційного менеджменту, міжнародне партнерство у вирішенні міграційних питань, пошук практичних рішень міграційних проблем, а також надає гуманітарну підтримку мігрантам, які її потребують, включаючи біженців та осіб, які були змушені залишити свої будинки або місця звичайного проживання.

7. Україна в процесах міжнародної міграції робочої сили.

Міграційна політика України нині має дещо хаотичний характер і розуміється по-різному фахівцями міністерств та інших органів держуправління, що опікуються галуззю. Лише зараз розробляється Концепція державної міграційної політики України, яка й має створити підвалини правового поля у цій сфері.

Аби поліпшити життя українців, які вже тепер працюють за кордоном, Україна укладає з іншими державами двосторонні міжнародні договори про працевлаштування та соціальне забезпечення своїх громадян. Для унормування співпраці в сфері трудової діяльності Україна підписала й ратифікувала двосторонні міждержавні угоди з 11 країнами: Азербайджаном (2006 р.), Білоруссю (1996 р.), Вірменією (1996 р.), В'єтнамом (1998 р.), Латвією (1999 р.), Литвою (2002 р.), Лівією (2004 р.), Молдовою (1996 р.), Португалією (2003 р.), Російською Федерацією (1998 р.), Польщею (1994 р.). Також тривають переговори з Іспанією, Італією, Естонією тощо. Цими документами гарантується соціальний захист українських громадян, що офіційно працюють у країнах-підписантах.

Головними причинами еміграції населення з України є:

- низький життєвий рівень;
- незадоволеність роботою та умовами праці;
- недостатній рівень заробітної плати;
- національні причини (виїзд на історичну батьківщину тощо);
- екологічні причини;
- політичні причини тощо.

Зміни, які відбулися в політичному, економічному та соціальному житті більшості країн світу будуть і далі поглиблювати процеси трудової міграції. Йдеться насамперед про зміни в країнах постсоціалістичного табору, завдяки яким для трудових мігрантів відкрилися перспективи, що їх не було з кінця Другої світової війни. У перші роки незалежності довготривала криза економіки та її структурна перебудова призвели до масового вивільнення робочої сили. Безробіття та мізерні доходи спонукали людей шукати кращої долі на чужині.

Особливості міграційних процесів в Україні

<i>Етап</i>	<i>Період</i>	<i>Особливості міграційних процесів</i>	<i>Напрямки еміграції</i>	<i>Кількість емігрантів, тис. осіб</i>
I	кінець XVIII ст.- кінець XIX ст.	Виїзд сільських мешканців із Західних регіонів України, еміграція через економічні труднощі	США	200
			Південна Америка	300
II	1899 - 1914 рр.	Еміграція робітників, селян, інтелігенції	США, Канада, Південна Америка	400
III	1918- 1939 рр.	Еміграція робочої сили з політичних мотивів	США, Канада, Західна Європа	40
IV	1945- 1960 рр.	Еміграція робочої сили з політичних мотивів, зростання частки висококваліфікованих робітників	США	80
			Канада	50
			Західна Європа	70
			Південна Америка	120
			Австралія	21
V	1960 р.- по теперішній час	Виїзд висококваліфікованих кадрів – «відтік інтелекту»	США	52
			Західна Європа	146
			Ізраїль	230

Ринок праці перебуває під впливом процесів глобалізації і виходить за межі державних утворень. Тому міграція робочої сили це об'єктивний природний процес, обумовлений у ринковому середовищі різницею в масштабах та темпах накопичення капіталу, які формують у визначальній мірі рівень заробітної плати. Таким чином, у глобалізованому світі відбуваються взаємозаміщуючі процеси, бо населення, як правило, мігрує з менш розвинутих до більш розвинутих країн. І якщо для українців привабливими є ринки праці таких країн, як Португалія, Польща, Чехія, то для португальців — Франція, для поляків та чехів — Греція, Велика Британія та Ірландія тощо.

Міграційна політика ЄС, більшість країн якого перебуває у фазі демографічної кризи, спрямована на залучення робочої сили з інших країн. У рамках цієї політики Україна розглядається як найпотужніший донор робочих рук. До цього слід додати: враховуючи історичну, культурну, релігійну спорідненість в ЄС вважається найбільш прийнятним залучення робочої сили з країн-сусідів. Відтак, з позиції національної безпеки, міграційна політика ЄС по відношенню до України є вкрай агресивною.

Статистика свідчить, що більшість українців змушує покидати рідну країну відсутність стабільної роботи із доходом, здатним забезпечити гідний рівень життя. Нині середня зарплата в Україні у 5—50 разів нижча, ніж у країнах Європи. Але нашу країну залишають люди, які могли би мати роботу тут. За різними оцінками, кращої долі на чужині шукає від чотирьох до семи мільйонів українців (за офіційними показниками працюють 3–3,5 млн. українців). Найчастіше це особи з середньою спеціальною та повною середньою освітою, кваліфіковані фахівці, які за кордоном зайняті переважно на некваліфікованих роботах. Зазвичай їх платня в декілька разів поступається заробітку корінних жителів. Мігранти практично не мають можливостей для кар'єрного росту, перебувають в умовах, які не відповідають принципам гідної праці.

Українським мігрантам за кордоном, як правило, пропонують роботу, яка не вимагає особливої кваліфікації. Зокрема, надається можливість працювати на будівництві, пакувальниками, розкладальниками товару в супермаркетах, танцівницями, нянями, гувернантками тощо. Особливо цінується робота українців у будівельній галузі – каменярями, бетонувальниками, обробниками та ін. Наприклад, у Латвії зарплата пакувальників і розкладальників товарів складає \$5 за годину. Притому працюють ними переважно українки. Їхня зайнятість складає шість днів на тиждень по 11 годин на добу. Крім того, їм доводиться самотійно винаймати житло і харчуватися. Тому „чистий” прибуток складає близько \$800. Стільки ж заробляють вантажники і працівники на м'ясокомбінаті. Водночас праця будівельників цінується вище. Їм пропонують \$1500-1600 (у Португалії). Працівники цієї сфери так само, як і решта трудових мігрантів з власної кишені вимушені оплачувати харчування, житло, візу і переїзд в країну перебування. Зазначимо також, що 2% трудових мігрантів з України (а це понад 60 тис. осіб) щороку працевлаштовуються за кордоном за допомогою суб'єктів господарювання, які надають посередницькі послуги з працевлаштування. Часто ними виявляються самі українці.

Отже, дохід у наших земляків за кордоном не настільки великий, щоб навіть після повернення в Україну вони могли забезпечити собі спокійну старість. Проте українці їдуть працювати за кордон з тих районів країни, де заробітна плата відносно невисока, а кількість робочих місць обмежена. Переважно, це селяни і жителі селищ міського типу із Західної України.

Економічні та соціальні наслідки еміграції робочої сили з України за кордон мають як позитивний, так і негативний характер. До плюсів можемо віднести:

- відчутне зниження напруження на ринку праці;
- зменшення рівня зареєстрованого та прихованого безробіття;
- розширення можливостей зайнятості для економічно активного населення за рахунок виїзду частки трудоактивних контингентів тощо.

Не слід забувати, що зароблені та перераховані українськими заробітчанами кошти на батьківщину слугують значущим інвестиційним джерелом надходжень валюти до національної економіки.

Обсяги грошових коштів, які українські мігранти переводять на батьківщину за деякими оцінками перевищують 21 млрд доларів.

Однак слід враховувати і негативні наслідки трудової міграції, а саме:

- українські трудові мігранти в найбільш продуктивний період свого життя не беруть ніякої участі у створенні національного доходу;
- трудова міграція, як масове явище, не сприяє наповненню пенсійного та соціальних фондів через відсутність відрахувань від заробітної плати заробітчани;
- Україна втрачає кращий трудовий потенціал;
- вплив молоді на роботу за кордон має негативні демографічні наслідки, руйнує сімейні відносини;
- через збільшення валютних ресурсів окремих сімей відбувається зростання цін на товари та послуги на внутрішньому ринку без відповідного підвищення купівельної спроможності основної маси населення;
- дефіцит кваліфікованих робітничих кадрів.

Звісно, завдяки заробітку за кордоном сім'ї мігрантів можуть поліпшити своє матеріальне становище. Вони опановують ринкову психологію та вміння орієнтуватися на власні сили, вивчають іноземні мови та звичаї, розширюють світогляд. Однак є й негативні наслідки — українці працюють за кордоном переважно нелегально і майже незахищені від сваволі роботодавців. Часто їх робочий день ненормований. Наші люди не можуть отримувати кваліфіковану медичну допомогу через відсутність страхування тощо.

Міграція має для країни та людей позитивні й негативні наслідки. Саме тому важливо виробити таку державну міграційну політику, яка могла б подолати негативізм і раціонально використовувати позитив для економічного розвитку країни. Але існує низка проблем, які заважають цьому. Як от наприклад, відсутність чіткої статистичної інформації про масштаби трудової міграції українців за кордон, затягування процесу приєднання України до міжнародних конвенцій з питань соціального захисту трудових мігрантів, недосконалий механізм легального працевлаштування українців за кордоном на основі системи міждержавних угод та міжурядових договорів.

Але найголовнішою проблемою є те, що в Україні поки що не задіяно повною мірою такі важелі регулювання, як створення привабливого ринку праці та умов для гідної зайнятості. Незважаючи на те, що за останні два роки урядом істотно підвищено зарплату, вона залишається значно нижчою, ніж у

країнах, до яких мігрують українці. Як свідчать спеціальні дослідження, заробітчани не повертатимуться на батьківщину, доки їх заробітна плата в Україні не сягне тут хоча б половини їх доходу в країнах імміграції.

Після 24 лютого 2022 року відбулося стрімке скорочення населення України внаслідок війни Росії проти України.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців у Європі на кінець 2022 року перебуває майже 8 млн. українських біженців, також ООН повідомляє, що 2,8 млн. українців перебувають у Росії. Це може стати однією з найскладніших проблем для економічного майбутнього України, яка потребує негайних зважених дій з боку держави щодо повернення українців на батьківщину.

Контрольні запитання

1. У чому полягає сутність міжнародної міграції робочої сили?
2. У які групи можна об'єднати причини міжнародної міграції робочої сили
3. На основі яких показників оцінюються міграційні процеси окремої країни? Які показники фіксуються в платіжному балансі країни?
4. За якими критеріями можна класифікувати міжнародну міграцію робочої сили? Які її види Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
5. Розкрийте сутність міжнародної міграції робочої сили у Стародавньому Світі і в часи Середньовіччя.
6. Охарактеризуйте умови і особливості руху робочої сили на кожній хвилі «первісної» і «нової» міграції.
7. Назвіть напрями міграції робочої сили і причини, якими вони зумовлені.
8. Які центри «тяжіння» робочої сили Ви знаєте?
9. На яких рівнях здійснюється регулювання міжнародної міграції робочої сили?
10. Які міжнародні організації опікуються проблемами міжнародної міграції робочої сили?

ТЕМА 7. СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА

План

1. Міжнародні валютні відносини та валютна система.
2. Еволюція світової валютної системи.
3. Валюта, її види. Конвертованість валюти.
4. Валютний курс та валютна політика.

Ключові поняття

Валютна система	Система золотого стандарту
Валютний курс	Бреттон-Вудська валютна система
Валютний ринок	Ямайська валютна система
Валютна операція	Європейська валютна система
Валютні цінності	Система
Конвертованість валюти	Система

Рекомендована література:

Базова: [1-3]

Допоміжна: [5, 7, 9, 15]

Інформаційні ресурси: [2, 3, 9, 14]

1. Міжнародні валютні відносини та валютна система

Міжнародні валютні відносини – сукупність валютно-грошових і розрахунково-кредитних зв'язків у світогосподарській сфері, які виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств.

Найважливішим елементом міжнародних валютних відносин виступає *валютна система* – форма організації міжнародних грошових відносин; сукупність правил та механізмів, що забезпечують співвідношення між валютами.

Національна валютна система – це форма організації валютних відносин країни, за допомогою яких здійснюються міжнародні розрахунки, утворюються та використовуються валютні кошти держави.

Міжнародна (регіональна) валютна система – це договірно-правова форма організації валютних відносин між групою країн. Прикладом такої системи є валютна система країн Євросоюзу.

Європейська валютна система – це специфічна організаційно-економічна форма відносин країн ЄС у валютній сфері, спрямована на стимулювання інтеграційних процесів, зменшення амплітуди коливання курсів національних валют та їх взаємну ув'язку.

Світова валютна система – це форма організації міжнародних валютних (грошових) відносин, що історично склалася і закріплена міждержавною домовленістю; це сукупність способів, інструментів, міждержавних органів, за допомогою яких здійснюється взаємний платіжно–розрахунковий оборот у рамках світового господарства; це спеціально розроблена державами та закріплена міжнародними угодами форма організації валютних відносин між всіма чи значною кількістю країн світу.

Функціями будь-якої валютної системи є:

1. сприяння розвитку товарообмінних операцій
2. встановлення правил та механізмів для забезпечення співвідношень між національними грошовими відносинами
3. здійснення платежів для покриття угод
4. забезпечення стійкої одиниці вартості і стандарту відкладених платежів

Основні елементи національної і світової валютних систем

<i>Національна валютна система</i>	<i>Світова та міжнародна валютні системи</i>
Національна валюта	Резервні валюти, міжнародні рахункові валютні одиниці

Умови конвертування національної валюти	Умови взаємного конвертування валют
Паритет національної валюти	Уніфікований режим валютних паритетів
Режим курсу національної валюти	Регламентация режимів валютних курсів
Наявність чи відсутність валютних обмежень, валютний контроль	Міждержавне регулювання валютних обмежень
Національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни	Міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності
Регламентация використання міжнародних кредитних засобів обігу	Уніфікація правил використання міжнародних кредитних засобів обігу
Регламентация міжнародних розрахунків країни	Уніфікація основних форм міжнародних розрахунків
Режим національного валютного ринку та ринку золота	Режим світових валютних ринків та ринку золота
Національні органи, що керують та регулюють валютні відносини країни	Міжнародні організації, які здійснюють міждержавне валютне регулювання

2. Еволюція світової валютної системи

Еволюція світової валютної системи визначається розвитком і потребами як національних так і світової економік, змінами, що відбуваються у світовому господарстві, періодичним виникнення валютних криз.

Основні етапи створення світової валютної системи:

1. Становлення, формування передумов, визначення принципів нової системи; при цьому зберігається її спадкоємний зв'язок з попередньою системою;
2. Формування структурної єдності, завершення побудови, поступова активізація принципів нової системи;
3. Створення повноцінно функціонуючої нової світової валютної системи на базі закінченої цілісності та органічної зв'язки її елементів.

Світова валютна систем пройшла у своєму розвитку чотири етапи, кожний з яких займав досить тривалий період часу).

Паризька валютна система

1. Час функціонування

Стихийно склалася у XIX ст. після промислової революції на базі золотого монометалізму, юридично оформлена міждержавною угодою на Міжнародній конференції в Парижі у 1867 р.

2. База

Золотомонетний стандарт

3. Особливості використання золота як світових грошей

Вільний обіг золотих монет і виконання золотом всіх функцій грошей, у тому числі золото використовувалося як світові гроші.

4. Характерні риси

- валютні одиниці країн-учасниць мали чітко визначений вміст золота і були конвертованими в золото;
- золото вільно експортувалось і імпортувалось, продавалось на міжнародних ринках;
- золоті зливки вільно обмінювалися на монети;
- підтримувалося жорстке співвідношення між національним золотим запасом і внутрішньою пропозицією грошей;
- встановлювалися монетні паритети (валютні курси), що базувалися на золотому вмісті валют, валютний курс

5. Режим валютного курсу

Вільно плаваючі курси.

6. Інституціональна структура

Конференція, основним валютним центром виступала Велика Британія.

7. Причини припинення існування

Забезпечувалася довгострокова рівновага платіжного балансу, регулювання виробництва, зовнішньоекономічних зв'язків, грошового обігу, міжнародних розрахунків.

Ця валютна система була ефективною до I світової війни, з часом золотомонетний стандарт перестав відповідати зростанню масштабів світогосподарських зв'язків і умовам регульованої ринкової економіки.

Генуезька валютна система

1. Час функціонування

Юридично закріплена на Генуезькій міжнародній економічній конференції у 1922 р.

2. База

Золотодевізний стандарт

3. Особливості використання золота як світових грошей

Золото служить тільки для часткового забезпечення грошового обігу, обмін паперових грошей на золото для приватних осіб не проводиться.

3. Характерні риси

- основою системи виступали золото і девізи (долар США і фунт стерлінгів);
У міжвоєнний період статус резервної валюти не був офіційно закріплений ні за однією валютою: фунт стерлінгів і долар США сперечалися за лідерство в цій сфері.
- валютне регулювання здійснювалося у формі активної валютної політики;
- була встановлена офіційна ціна золота у доларах США – \$ 35 за 1 унцію.

5. Режим валютного курсу

Вільно плаваючі курси.

6. Інституціональна структура

Конференція, нарада.

7. Причини припинення існування

Припинення існування пов'язано із світовою валютною кризою 1929-1936 рр., яка мала такі особливості – циклічний характер, оскільки була наслідком глибокої економічної і грошово-кредитної кризи, а також структурний характер, адже основні принципи світової валютної системи, що ґрунтувалися на золотому стандарті, зазнали поразки.

Бреттон-Вудська валютна система

1. Час функціонування

Створена на валютно-фінансовій конференції в Бреттон-Вудсі (США) 1-22 липня 1944 р.

У 1943 році були розроблені та опубліковані два плани щодо вдосконалення валютної системи: британський, підготовлений Кейнсом, та американський, складений Генрі Вайтом, який і було взято за основу на Бреттон-Вудській конференції

2. База

Золотодевизний стандарт

3. Особливості використання золота як світових грошей

Функції світових грошей зберігалися за золотом – воно використовувалося для остаточних розрахунків між державами, але масштаби його використання у міжнародних фінансах і регульовальна роль суттєво зменшувалися, оскільки поряд із золотом використовувався долар США.

3. Характерні риси

- у ролі міжнародних платежів використовується поряд із золотом – долар США та фунт стерлінгів Великобританії;
- міждержавне регулювання валютних відносин здійснювалось головним чином через МВФ, який був створений на Бреттон-Вудській конференції;
- прирівнювання валют одна до одної та їх взаємний обмін здійснювалися на основі офіційно узгоджених країнами-членами з МВФ валютних паритетів, виражених у золоті і доларі США;
- ринкові курси не повинні були відхилитися від фіксованих паритетів більш, ніж на 1 %.

5. Режим валютного курсу

Фіксовані паритети і курси.

6. Інституціональна структура

МВФ – орган міждержавного валютного регулювання.

7. Причини припинення існування

Переплетення валютної кризи з енергетичною та світовою економічною кризами. Окрім того, наприкінці 60-х-початку 70-х рр. ХХ ст. сформувався поліцентризм у економічній сфері (центри – США, Західна Європа і Японія), що призвело до суперечності з моноцентризмом у валютній сфері, що базувався на монопольному становищі долара США.

Ямайська (Кінгстонська) валютна система

1. Час функціонування

Угода (січень 1976 р.) країн-членів МВФ в Кінгстоні (Ямайка) і

ратифікована більшістю членів у квітні 1978 р. Прийнято поправки до Статуту МВФ, які нині визначають порядок світової валютної системи.

2. База

Стандарт СДР (SDR) – міжнародна розрахункова одиниця. З 1974 року в СДР встановлювались курси валют лише 16 країн із 149 членів МВФ, з 2001 року курс СДР розраховується як середньозважена курсу чотирьох валют. З 2006 року до складу валютного кошику СДР входили: долар США, євро, єна, фунт стерлінгів. З 2016 року структура валютного кошику СДР виглядає наступним чином:

Период	 USD	 EUR	 CNY	 JPY	 GBP
2016—2020 ²¹	(41.73 %)	(30.93 %)	(10.92 %)	(8.33 %)	(8.09 %)

3. Особливості використання золота як світових грошей

Офіційна демонетизація золота, скасовано золотий паритет валют і офіційну процедуру встановлення золота, золото перетворилось на звичайний товар, у Нью-Йорку, Чикаго, Токіо та інших фінансових центрах сформувалися міжнародні ринки золота, МВФ припинив публікації про золотий вміст окремих валют.

3. Характерні риси

- було завершено демонетизація золота: золото перестало бути мірою вартості, США припинили обмін доларів на золото для іноземних центральних банків та урядових установ, але золото й далі використовувалося для формування фонду ліквідних активів з метою придбання резервних валют;
- окрім СДР країнам дозволялось встановлювати валютний паритет до будь-якої валюти, крім золота – закріплювались тенденції до багатовалютного стандарту та поділ світової валютної системи на регіональні угруповання: США - Західна Європа – Японія;
- поняття „оборотна (конвертована) валюта” замінено терміном „валюта, що вільно використовується” (ринкова валюта);
- валютні відносини ґрунтуються на режимі плаваючих валютних курсів замість фіксованих, водночас країни отримали право вибору будь-якого режиму валютного курсу;
- замість системи „золото – долар США – національна валюта” стала використовуватися системи „СДР – національна валюта”.

5. Режим валютного курсу

Вільний вибір режиму валютного курсу.

6. Інституціональна структура

МВФ, нарада.

3. Валюта, її види. Конвертованість валюти

Валюта (від італ. «*valuta*» – *цінність, вартість*) або валютні цінності – будь-який товар, що здатний виконувати функцію засобу обміну в міжнародних розрахунках. У вузькому розумінні це грошова одиниця держави,

яка обертається як на його внутрішньому ринку, так і за його межами.

Валюта забезпечує зв'язок і взаємодію національного та світового господарств.

Відповідно до Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» валютні цінності – це цінності, відносно яких національним законодавством держави встановлений особливий режим обігу їх на її території і при перетині її кордонів.

До **валютних цінностей** в Україні відносяться:

1. національна валюта України;
2. платіжні документи і цінні папери, виражені в національній валюті України (чеки, векселі, акції, облігації, депозитні сертифікати та ін.);
3. іноземна валюта;
4. платіжні документи і цінні папери, виражені в іноземній валюті;
5. монетарні (банківські) метали (золото, срібло), а також метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді і стані за виключенням ювелірних, промислових і побутових виробів з цих металів.

Види валюти

<i>Критерій</i>	<i>Вид валюти</i>	<i>Визначення</i>
Статус валюти (емітент валютних коштів)	національна	грошова одиниця країни
	іноземна	грошові знаки іноземних держав, кредитні та платіжні засоби, які виражені в іноземних грошових одиницях і використовуються в міжнародних розрахунках
	міжнародна (регіональна)	міжнародна або регіональна грошова розрахункова одиниця, засіб платежу: СДР, євро (з 1 січня 1999 року замінила ЕКЮ)
Режим використання (конвертованості)	вільно конвертована	обмін без обмежень на будь-які іноземні валюти (долар США, ієна, євро, англійський фунт стерлінгів, канадський долар, швейцарські франки), – використовуються для здійснення платежів за міжнародними угодами, активно купуються і продаються на міжнародних валютних ринках .
	частково конвертована	валюти, які обмінюються тільки на деякі інші валюти і мають валютні обмеження, тільки для нерезидентів, є характерними для країн, де зберігаються валютні обмеження
	неконвертована валюта (замкнута)	валюта країн, де для резидентів та нерезидентів введена заборона обміну валют (валюти Азербайджану, Білорусії, Туркменії, Узбекистану, Єгипту, Тайваню та ін.)
Матеріально-речова форма	готівкова	банкноти
	безготівкова	записи на рахунках
Відношення до	Сильна (тверда)	стабільний валютний курс, рух якого

<i>Критерій</i>	<i>Вид валюти</i>	<i>Визначення</i>
курсів інших валют		відбувається відповідно фундаментальним макроекономічним закономірностям
	Слабка (м'яка)	нестабільний і не завжди прогнозований валютний курс
Відношення до валютних запасів країни	резервна валюта	використовується для формування резервів країни
	інші валюти	не використовується для формування резервів країни
Вид валютної операції	валюта ціни контракту	
	валюта платежу	
	валюта кредиту	
	валюта клірингу	
	валюта векселя	
Принцип побудови	валютний кошик (валюта кошикового типу)	складається з декількох валют (СДР, до 1999 року ЕКЮ)
	звичайна	
Запис валютного курсу	база котирування	базова валюта
	валюта котирування	

Конвертованість валюти – це можливість резидентів та нерезидентів вільно без обмежень обмінювати національну валюту на іноземну і використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами.

Види конвертованості валюти

<i>Критерій</i>	<i>Вид конвертованості</i>	<i>Визначення</i>
Повнота конвертації	Повна конвертованість	Можливість вільного обміну національної валюти на іноземну для всіх категорій власників (юридичних і фізичних осіб, резидентів і нерезидентів) та за всіма видами цілей або операцій (платежі за поточними операціями, платежі за рухом капіталу і переказами).
	Часткова конвертованість	Національна валюта обмінюється на іноземну з певними обмеженнями: для одних осіб її обмін дозволений, а для - ні, так само для одних видів операцій обмін дозволений, для інших – ні тощо
Види суб'єктів	Зовнішня	Право резидентів проводити операції з іноземною валютою з нерезидентами (існує на Україні)
	Внутрішня	Право резидентів купувати, зберігати і здійснювати операції всередині країни з активами у формі валюти та банківських депозитів, деномінованих в іноземній валюті (в країнах з перехідною економікою) (обмежена на Україні)
Характер	Поточна (за	Відсутність обмежень на платежі і

<i>Критерій</i>	<i>Вид конвертованості</i>	<i>Визначення</i>
економічних операцій, що обслуговуються конвертованою валютою	поточними операціями)	трансфери по поточним міжнародним операціям, пов'язаними з торгівлею товарами, послугами, міждержавними переказами доходів та трансфертів (вимога МВФ до країн-членів)
	Капітальна (за переміщенням капіталу)	Відсутність обмежень на платежі та трансфери по міжнародним операціям, пов'язаними з рухом капіталу – прямі та портфельні інвестиції, кредити та капітальні гранти

Передумовами запровадження конвертованості валюти є:

1. зниження інфляції до помірному рівня, за якого національні гроші починають задовільно виконувати всі функції, особливо функцію накопичення вартості. *Інакше резиденти будуть постійно переводити свої заощадження у вільно конвертовану іноземну валюту, що провокуватиме надмірний попит на цю валюту і знецінення національної;*
2. формування ринкового механізму ціноутворення, за якого ціни будуть вільно реагувати на зміни в попиті і пропозиції;
3. лібералізація зовнішньоекономічних відносин;
4. накопичення достатнього золотовалютного резерву;

4. Валютний курс та валютна політика

Валютний курс – ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни;

Фактори, що впливають на валютний курс:

- структурні (довгострокові)
 1. стан платіжного балансу;
 2. місце і роль країни у світовій торгівлі;
 3. валютна політика;
 4. ступінь відкритості економіки;
 5. купівельна спроможність грошової одиниці;
 6. різниця процентних ставок в різних країнах;
 7. ступінь відкритості економіки;
 8. темп інфляції;
- кон'юнктурні (короткострокові)
 1. діяльність валютних ринків та спекулятивні валютні операції;
 2. прискорення чи затримка міжнародних платежів;
 3. ступінь довіри до валюти на національному та світових ринках;
 4. кризи, війни, стихійні лиха;
 5. циклічність ділової активності.

Визначення і запис валютного курсу називають **валютним котируванням** або котируванням валютного курсу.

Функції валютного курсу:

- інтернаціоналізація грошових відносин;
- забезпечення взаємного обміну валютами при торгівлі товарами, послугами, при русі капіталів і кредитів;
- використовується для порівняння цін світових та національних ринків, а також вартісних показників різних країн, виражених в національних чи іноземних валютах;
- використовується для періодичної переоцінки рахунків в іноземній валюті компаній та банків;
- перерозподіл національного продукту між країнами.

Види валютних курсів

Критерій	Види	
Спосіб фіксації (валютний режим)	Плаваючий	
	Фіксований	
Суб'єкт, що встановлює курс	Національного (центрального) банку	
	Комерційного банку	
	Міжбанківський	
	Біржовий	
Врахування інфляції	Номінальний	Ціна одиниці національної валюти, визначена в іноземній валюті (E_n).
	Номінальний ефективний	Індекс валютного курсу, розрахований як співвідношення між національною валютою і валютами інших країн, зваженими на частки цих країн у валютних операціях певної країни: $E_n^e = \sum P_n^e \cdot W_i,$ де E_n^e – номінальний ефективний курс; \sum – знак суми по i -країнам; P_n^e – індекс номінального валютного курсу як співвідношення національної валюти до валют країн-торгових партнерів; W_i – частка кожної країни-торгового партнера у торговому обороті даної країни з тими країнами, які вважаються головними торговими партнерами.
	Реальний	Номінальний валютний курс, помножений на співвідношення внутрішніх цін до цін країни, до валюти якої котирується національна валюта: $E_r = E_n \frac{I_d}{I_f}.$
	Реальний ефективний	Номінальний ефективний валютний курс, помножений на співвідношення внутрішніх цін до цін країни, до валюти якої котирується національна валюта: $E_r^e = E_n^e \frac{I_d}{I_f}.$
Відношення до учасників угоди	Курс продавця	
	Курс покупця	
Відношення до паритету купівельної спроможності валют	Завищений	
	Занижений	
	Паритетний	
Спосіб встановлення	Офіційний	
	Неофіційний	

Вибір валютного курсу країни залежить від мети, яку переслідує економічна політика країни і визначається ступенем залежності національної економіки від світового господарства. В умовах сучасного світу країни підходять до вибору валютної політики з точки зору оптимального поєднання її оцінки як інструменту економічної інтеграції і засобу захисту національної економіки від негативних, часом руйнівних впливів з боку світового господарства.

Валютні центри світу:

- 1. Європейський ринок – Лондон, Франкфурт-на-Майні, Париж, Цюрих.*
- 2. Американський ринок – Нью-Йорк, Чикаго, Лос-Анджелес, Монреаль.*
- 3. Азіатський – Токіо, Гонконг, Сингапур, Бахрейн.*

Контрольні запитання

1. Що являє собою міжнародна валютна система? Які її основні елементи?
2. Дайте характеристику основних етапів еволюції світової валютної системи.
3. Що таке валютний курс? Які основні фактори його визначають?
4. Які існують розрахункові види валютних курсів?
5. Охарактеризуйте основні види валютних операцій.
6. Дайте порівняльну характеристику видів та механізмів валютної політики.
7. В чому полягають система «золотого стандарту» та Бреттон-Вудська валютна система?
8. Якими є принципи Ямайської валютної системи?
9. Які ви знаєте головні валютні центри світу?

ТЕМА 8. МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ І ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС**План**

1. Міжнародні розрахунки та їх основні форми.
2. Економічний зміст платіжного балансу та методологія його складання.

Ключові поняття

Валютні умови	Відкритий рахунок
зовнішньоекономічного контракту	Банківський переказ
Фінансові умови	Консигнація
зовнішньоекономічного контракту	Платіжний баланс
Безпосередні розрахунки	Принцип складання платіжного балансу
Розрахунки у кредит	Рахунок поточних операцій
Авансовий платіж	Рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій
Акредитив	
Інкасо	

Рекомендована література:

- Базова: [1-3]
 Допоміжна: [5, 7, 9, 15]
 Інформаційні ресурси: [2, 3, 9, 14]

1. Міжнародні розрахунки та їх основні форми

Першочерговою і необхідною умовою здійснення будь-якої зовнішньоторгової операції являється зовнішньоторговий контракт. Одна з важливих вимог при його складанні – визначення валютно-фінансових умов угоди.

Валютні умови нараховують такі позиції: валюта ціни; валюта платежу; курс перерахунку валют у валюту платежу; обмовки, що захищають сторони від ризику втрат.

Фінансові умови включають такі позиції, як умови розрахунків; заходи проти необґрунтованої затримки платежу; форми розрахунків; засоби розрахунків.

Форми розрахунків – це регульовані законодавством країни-учасника розрахунків способи виконання через банк грошових зобов'язань підприємств.

Класифікація міжнародних розрахунків

<i>Критерій</i>	<i>Вид</i>
Суб'єкт	розрахунки між конкретними контрагентами
	розрахунки між банками
	розрахунки між банком і контрагентом
	розрахунки між державою і банком
	розрахунки між державами
Взаємодія суб'єктів	розрахунки напряму
	розрахунки через посередників

Об'єкт	торговельні операції
	інвестиційні операції
	некомерційні операції
Умови розрахунків	безпосередні розрахунки за (повний розрахунок) – повна оплата товару до моменту чи в момент переходу товару або товаророзпорядчих документів у розпорядження покупця
	розрахунки у кредит (з розстроченням) – надання експортером імпортеру кредиту в комерційній формі (для імпортера)

Форми міжнародних розрахунків (у напрямку спаду вигідності для експортера):

1. **Авансовий платіж** – грошова сума чи майнова цінність, передана імпортером експортеру до відвантаження товару або у момент передачі замовлення в рахунок виконання зобов'язань по контракту.
2. **Акредитив** – угода, в якій банк зобов'язується на прохання клієнта оплатити документи третій особі (бенефіціару-експортеру), на користь якого відкрито акредитив, чи оплатити акцепт трати, яку виставив бенефіціар, чи неогоціацію (купівлю документів), виставлені йому експортером (бенефіціарієм) відповідно до певних умов.
3. **Інкасо** – банківська розрахункова операція, яка передбачає, що банк за дорученням клієнта на основі розрахункових документів отримує платіж від імпортера за відвантажені на його адресу товари та послуги, зараховуючи ці кошти на рахунок експортера в банку.
4. **Відкритий рахунок** – продаж товарів та послуг на кредитних умовах, при якому контрагенти ведуть взаємний облік сум поточної заборгованості.
5. **Банківський переказ** – це доручення одного банку іншому виплатити визначену суму на прохання і за рахунок коштів платника іноземному одержувачу (бенефіціару).
6. **Розрахунки з використанням чеків і векселів**
7. **Консигнація** – експортер транспортує свої товари імпортеру, але при цьому зберігає право власності на ці товари до тих пір, поки імпортер не продасть їх та не розрахується з експортером (консигнатором).

Ризики, що виникають при міжнародних платежах.

1. Вартість місцевої валюти при майбутньому платежі в іноземній валюті залежить від обмінного курсу між двома валютами (особливо, коли курси обміну піддаються впливові ринкових сил).

2. Ризик відсутності конвертованості: неможливість власника валюти даної країни конвертувати її у валюту іншої країни, внаслідок обмеження, накладеного урядом.

3. Ризик невиконання зобов'язання, або несплати (більш імовірний, оскільки порушення судового позову проти боржника, який порушив зобов'язання, в іншій країні потребує більше коштів і часу, а успіх менш імовірний, ніж у випадку з місцевим боржником).

2. Економічний зміст платіжного балансу та методологія його

складання

Платіжний баланс (balance of payments) – це балансовий рахунок міжнародних операцій як вартісне вираження всього комплексу світогосподарських зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів.

Платіжний баланс – статистичний звіт, в якому у систематизованому вигляді наводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції країни з іншими країнами світу за певний проміжок часу.

Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою та економіками інших країн світу.

Розробка і складання платіжного балансу є обов'язковою Умовою для всіх країн-членів Міжнародного валютного фонду і базується їа єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і 'структури зведеної інформації.

За економічним змістом розрізняють баланс на певну дату і за певний період.

Платіжний баланс на певну дату існує у вигляді співвідношення платежів та надходжень, які із дня на день постійно змінюються. Стан платіжного балансу визначає попит і пропозицію національної й іноземної валюти в цей момент і він є одним із факторів формування валютного курсу.

Платіжний баланс за певний період (місяць, квартал, рік) складається на основі статистичних показників при здійсненні за цей період зовнішньоекономічні дії і дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її участі у світовому господарстві.

Принципи складання платіжного балансу

<i>Принцип</i>	<i>Характеристика</i>
<i>Принцип охоплення усіх зовнішньоекономічних операцій</i>	<i>ресструються усі операції за квартал, рік</i>
<i>Система подвійного запису</i>	<i>платіжний баланс — це бухгалтерська балансова тотожність, то кожна відображена в ньому операція має бути подана двома записами, що мають однакове вартісне вираження – один із цих записів позначається як кредит зі знаком плюс, інший – як дебет зі знаком мінус Кредит – це відплив за кордон вартостей, за які мають надійти платежі у певну країну (збільшення пасивів, зменшення активів) (приносять іноземну валюту). Дебет – це приплив вартостей із-за кордону до даної країни, за які її резиденти мають платити за кордон (збільшення активів, зменшення зобов'язань) (пов'язані з витратами іноземної валюти).</i>
<i>Принцип охоплення економічної території країни</i>	<i>економічна територія країни – географічна територія, що знаходиться під юрисдикцією уряду даної країни, у межах якої можуть вільно переміщуватися робоча сила, товари і капітал, яка включає повітряний простір, територіальні води і ту частину континентального шельфу, на яку країна має виключне право володіння, територіальні анклави, що розташовані в інших країнах (території дипломатичних установ, військових баз тощо). До економічної території країни не входять територіальні анклави, що використовуються урядами інших країн або міжнародними організаціями, які розташовані в географічних межах цієї країни. Економічна територія не обов'язково збігається з кордонами, які</i>

Принцип	Характеристика
	визначені політично, вона складається з території, що адмініструється урядом конкретної країни
Принцип резидентності	визначення резидента (нерезидента) в теорії складання платіжного балансу не відрізняється від прийнятого в системі національних рахунків: інституційна одиниця вважається одиницею-резидентом, якщо вона на економічній території даної країни функціонує більше одного року і має центри економічного інтересу
Принцип ринкової ціни	для реєстрації операцій у платіжному балансі використовуються ціни, за якими укладаються реальні угоди між незалежним покупцем і незалежним продавцем
Принцип розрахункової одиниці	при складанні платіжного балансу країни повинні використовувати ту розрахункову одиницю, яка використовується нею у внутрішніх розрахунках і обліку (для перерахування даних у долари рекомендується використовувати курс національної валюти до долара, що фактично діяв на ринку на дату складання платіжного балансу)
Принцип часу реєстрації	кожна операція в платіжному балансі має бути подана двома записами, обидва ці записи в ідеалі повинні бути зроблені одночасно – у момент здійснення даної операції
Принцип джерел інформації	для складання платіжного балансу використовуються дані митної статистики, статистичної звітності грошового сектору, інформація про розміри зовнішнього боргу, дані про операції з іноземною валютою тощо

Методологія складання платіжного балансу визначається за допомогою міжнародного стандарту – „*Керівництво з платіжного балансу*”, що розробляється і періодично публікується МВФ. Останнє, п’яте видання Керівництва опубліковано у 1993 р. Прийнята МВФ система класифікацій статей платіжного балансу використовується країнами-членами Фонду як основа національних методів класифікації.

В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк України. Складання платіжного балансу базується на системі обліку операцій з нерезидентами під егідою НБУ, яка доповнена даними статистичних обстежень Державної служби статистики України.

Платіжний баланс складається щоквартально, на 75-й день після звітного періоду, і публікується, в офіційних виданнях НБУ і на сторінці Національного банку України в мережі Інтернет (<http://www.bank.gov.ua>).

У платіжному балансі виділяють два рахунки:

- поточних операцій – ключове поняття міжнародної економіки, що показує, з одного боку, результат взаємодії країни з рештою країн світу за певний проміжок часу;
- з капіталом і фінансових операцій – група статей платіжного балансу, що фіксує міжнародний рух капіталу, а допомогою якого фінансується експорт та імпорт товарів і послуг.

Сучасна класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ представлена у таблиці.

Складові платіжні балансу країни

Рахунок	Характеристика	Стаття / Складова	Компоненти статті / складової
<u>Рахунок поточних операцій</u>			
Рахунок поточних операцій	охоплює операції з реальними цінностями і операції, пов'язані з безоплатним наданням або одержанням цінностей, які призначені для поточного використання	товари (включає експорт та імпорт товарів)	вартість як експорту, так і імпорту товарів обліковуються за цінами FOB
		послуги (включає експорт та імпорт послуг)	транспорт (перевезення пасажирів і вантажів морським, повітряним та ін. видами транспорту)
			подорожі (товари та послуги, що були придбані приїжджими, якщо тривалість їх перебування в країні не перевищує 1 року)
			інші послуги (послуги зв'язку, будівельні, страхові, фінансові, інформаційні послуги, ліцензійні послуги, реклама, маркетинг та ін.)
		доходи	оплата праці (заробітна плата та інші доходи, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території)
доходи від інвестицій (надходження та сплата доходів від прямих, портфельних та інших інвестицій, а також надходження від резервних активів)			
поточні трансферти	передача матеріальних та фінансових цінностей резидентам від нерезидентів та навпаки, яка не передбачає компенсації у вигляді певного вартісного компонента.		
<u>Рахунок операцій з капіталом і фінансових операцій</u>			
Рахунок операцій з капіталом	охоплює операції з капітальними трансфертами, нефінансовими активами і правами власності	одержання або оплата капітальних трансфертів	трансферти на інвестиційні цілі, перекази мігрантів тощо
		придбання або реалізація нефінансових активів і прав власності	придбання або реалізація торгових марок, патентів, авторських прав, прав на видобуток корисних копалин
Фінансовий рахунок	відображаються всі операції, в результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни, або, іншими словами, виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами. Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з фінансовими активами (активи) та операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви).	прямі інвестиції	відображаються за напрямками „в Україну” і „з України” і поділяються на акціонерний капітал, реінвестовані доходи та інший капітал (кредити підприємствам прямого інвестування)
		портфельні інвестиції	відносять цінні папери, що дають право на участь у капіталі, та боргові цінні папери, до складу яких входять облігації та інші довгострокові боргові цінні папери, інструменти грошового ринку та похідні фінансові інструменти
		інші інвестиції	торгові та банківські кредити, позики, включаючи кредити та позики МВФ та міжнародних фінансових організацій, угоди про фінансовий лізинг, готівкова валюта та депозити, а також інші короткострокові активи/пасиви
		резервні активи	включають зовнішні активи країни, що знаходяться під контролем органів грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу або для здійснення інтервенцій на валютному ринку з метою підтримки курсу національної валюти. <i>Включає статті:</i> монетарне золото, спеціальні права запозичення, резервна позиція в МВФ, активи в іноземній валюті, що складаються з готівкових коштів, депозитів, цінних паперів та інших вимог
Помилки та упуцнення	відображає пропуски платежів, які з певних причин не були записані в інших статтях платіжного балансу, і помилки, що з'явилися у записах окремих платежів		

Контрольні запитання

1. Які умови зовнішньоекономічного контракту належать до валютних? до фінансових?
2. Які види міжнародних розрахунків Ви знаєте?
3. Охарактеризуйте авансовий платіж як форму міжнародних розрахунків.
4. У чому сутність акредитиву? Складіть схему документообороту при акредитивній формі розрахунків.
5. Які види акредитивів Ви знаєте?
6. Охарактеризуйте інкасо як форму міжнародних розрахунків. Складіть схему документообороту при інкасовій формі розрахунків.
7. У чому специфіка використання відкритого рахунку як форми міжнародних розрахунків?
8. У яких випадках використовують банківський переказ при міжнародних розрахунках?
9. У чому особливості використання чеків і векселів у міжнародних розрахунках?
10. Що передбачає консигнація як форма міжнародних розрахунків?
11. У чому роль і значення платіжного балансу?
12. Які принципи складання платіжного балансу Ви знаєте?
13. Яким міжнародним стандартом керуються при складанні платіжного балансу?
14. Яка структура платіжного балансу?

ТЕМА 9. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

План

1. Сутність та основні риси міжнародної інтеграції.
2. Форми міжнародної інтеграції.
3. Особливості інтеграційних процесів у світі.

Ключові поняття

Міжнародна економічна інтеграція	Митний союз
Горизонтальна інтеграція	Спільний ринок
Вертикальна інтеграція	Економічний союз
Рівні розвитку інтеграції	Політичний союз
Зона преференційної торгівлі	Інтеграційні групування
Зона (асоціація) вільної торгівлі	

Рекомендована література:

Базова: [1-5]

Допоміжна: [2, 5, 7, 8, 9, 15]

Інформаційні ресурси: [3, 4, 10, 11, 12, 13, 14]

1. Сутність та основні риси міжнародної інтеграції

Міжнародна економічна інтеграція – це новий етап розвитку і форма прояву інтернаціоналізації господарського життя, що передбачає зближення і взаємоприспосовування, переплетення всіх структур національних господарств.

Інтеграцію як відносини можна тлумачити як відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів і кожній із національних економік. У такому плані міжнародна економічна інтеграція розглядається як найвищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин.

Як процес інтеграція проявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав.

На мікрорівні вирізняють такі види інтеграції:

- **горизонтальна інтеграція** – виникає при злитті фірм, які виробляють подібні або однорідні товари з метою їх подальшої реалізації через спільну систему розподілу й отримання при цьому додаткового прибутку, і супроводжується виробництвом за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування;
- **вертикальна інтеграція** – передбачає об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах.

Рівні розвитку інтеграції:

1. *взаємодія на рівні підприємств та організацій* – виникають інтеграційні зв'язки в основних сферах відтворення, здійснюється структурна перебудова національних економік, що веде до їхнього взаємодоповнення і переплетення;
2. *взаємодія на рівні держав* – здійснюється шляхом утворення умов

інтеграційних процесів державними структурами і передбачає безпосередню участь державних підприємств та організацій у міжнародному економічному співробітництві;

3. *взаємодія на рівні партій та організацій, соціальних груп, окремих громадян різних країн (соціально-політичний рівень)* – утворення та розвиток політичних, релігійних, культурних, людських та інших передумов міждержавної інтеграції;
4. *рівень власне інтеграційного угруповання як економічної спільності з властивими їй характерними рисами та особливостями* – інтеграційне угруповання починає виступати як якісно нове та відносно самостійне утворення, що формує свою власну систему відносин як з кожним учасником об'єднання, так і поза ним.

Передумовами регіональної інтеграції є:

- *сучасна науково-технічна революція, яка є водночас і матеріальною основою для розвитку міжнародної економічної інтеграції* – якісні зміни в продуктивних силах, поява принципово нових засобів виробництва, технологій і зміни в цьому зв'язку самого характеру і структури виробництва заходяться у суперечності з обмеженістю національних ринків, наявністю різних міждержавних бар'єрів на шляху руху капіталів, товарів та послуг, робочої сили;
- *соціально-економічна однорідність національних господарств, що зближуються;*
- *наявність досить тривалого періоду й досвіду взаємного економічного співробітництва групи країн* – інтеграція являє собою продовження господарської взаємодії країн, її новий стан, вищий рівень економічного співробітництва, інтеграція виникає на основі і в результаті поглиблення та розширення економічної взаємодії різних країн;

Для розвитку міжнародної економічної інтеграції важливе значення мають також економіко-географічна близькість країн, наявність спільних кордонів. Як правило, країни зі спільними історичними, культурними та іншими умовами розвитку більше тяжіють до економічної інтеграції.

Передумовами міжнародної інтеграції є:

- наявність і необхідність розв'язання глобальних проблем (енергетичної, продовольчої, екологічної, використання Світового океану та космосу, економічного зростання та зростання народонаселення, економічної безпеки, роззброєння);
- ринковою „уніфікацією” економічного розвитку;
- різке скорочення відстаней за рахунок розвитку транспортно-комунікаційних мереж.

2. Форми міжнародної інтеграції

На макрорівні розглядають такі основні форми міжнародної

регіональної економічної інтеграції: зона преференційної торгівлі; зона (асоціація) вільної торгівлі; митний союз, спільний ринок, економічний та політичний союзи.

Форми міжнародної регіональної економічної інтеграції

Форми міжнародної економічної інтеграції	Ключові характеристики					
	Зниження внутрішніх тарифів	Усунення внутрішніх тарифів	Спільний зовнішній тариф	Вільний рух капіталів та робочої сили	Гармонізація економічної політики	Політична інтеграція
Зона преференційної торгівлі						
Зона (асоціація) вільної торгівлі						
Митний союз						
Спільний ринок						
Економічний союз						
Політичний союз						

Зона преференційної торгівлі – зона з пільговим торговельним режимом, коли дві або декілька країн зменшують взаємні тарифи з імпорту товарів, зберігаючи рівень тарифів в торгівлі з іншими країнами.

Митний союз – це угода двох або декількох держав, що передбачає усунення внутрішніх тарифів та встановлення спільного зовнішнього тарифу. Таким чином, митний союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу.

У рамках **спільного ринку** забезпечується вільний рух не тільки товарів, а й послуг, капіталів та громадян (робочої сили). Такі умови економічних взаємовідносин у цілому характерні для Європейського союзу.

В **економічному союзі** вільний рух факторів і результатів виробництва доповнюється гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної політики. В країнах-учасницях функціонує, як правило, єдина грошова одиниця.

Ознаками економічного союзу є:

- ліквідація будь-яких торговельних обмежень і проведення єдиної зовнішньоторговельної політики;
- вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та громадян;
- жорстка координація (по суті – єдність) економічної, фінансової та соціальної політики.

На основі економічних створюються і **політичні союзи**, в яких поряд з економічною забезпечується й політична інтеграція.

Економічна природа інтеграційних угруповань та взаємовідносин між

країнами, що їх утворюють, зумовлюють логіку і наступність у становленні та розвитку форм міжнародної регіональної економічної інтеграції.

3. Особливості інтеграційних процесів у світі

Інтеграційні угруповання за цілями їх утворення

<i>Рівень</i>	<i>Назва, рік створення</i>	<i>Країни-члени</i>
Преференційна торговельна угода	1. Угода про партнерство та співробітництво між ЄС та країнами колишнього СРСР, 1994р.	ЄС, Беларусь, Казахстан, Росія, Україна
	2. Угода про асоціації з ЄС, 1991-1995 рр.	Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Словенія
Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	1. Європейська Асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ)	Австрія, Великобританія, Данія, Швейцарія, Фінляндія, Ісландія, Ліхтенштейн, Португалія, Норвегія, Швеція. В 1972р. з ЄАВТ вийшли Великобританія та Данія, в 1986р. – Португалія, в 1995р. – Австрія, Фінляндія, Швеція
	2. Балтійська ЗВТ 1993р.	Естонія, Латвія, Литва
	3. Вишеградська четвірка, 1990р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словенія
	4. Центральноевропейська зона вільної торгівлі (ЦЕФТА), 1992р.	Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина, Словенія
	5. Північноамериканська зона вільної торгівлі, НАФТА, 1994р.	Канада, Мексика, США
	6. Австралійсько-новозеландська торговельна угода про поглиблення економічних зв'язків, АНЦСЕРТА, 1983р.	Австралія, Нова Зеландія
	7. Організація Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, АТЕС, 1989р.	21 країна-учасниця Азії, Північної та Південної Америки: Австралія, Бруней, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Нова Зеландія, Індонезія, Гвінея, Філіппіни, Тайвань, Гонконг, Китай, Південна Корея, Японія, США, Канада, Чилі; з 1997р. – В'єтнам, Перу, РФ
Митний союз	1. Центральноамериканський спільний ринок (ЦАСР), 1961р.	Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа
	2. Арабський спільний ринок, 1964р.	Єгипет, Ірак, Йорданія, Лівія, Мавританія, Сирія, Йемен
Спільний ринок	1. Латиноамериканська асоціація інтеграції, ЛАІ, 1960р.	Аргентина, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Еквадор, Мексика, Перу, Уругвай, Венесуела, Парагвай

<i>Рівень</i>	<i>Назва, рік створення</i>	<i>Країни-члени</i>
	2. Спільний ринок Південного Конуса, МЕРКОСУР, 1991р.	Аргентина, Бразилія, Уругвай, Парагвай
	3. Карибське співтовариство та Карибський спільний ринок, КАРИКОМ, 1973р.	Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Ямайка, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Лусія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Тринідад і Тобаго; 13 держав
	4. Андська група, 1969р.	Болівія, Колумбія, Еквадор, Перу, Венесуела
	5. Рада співробітництва арабських країн Персидської затоки, «нафтова шестірка», 1981р.	Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, Саудівська Аравія, ОАЕ
	6. Асоціація держав Південно-Східної Азії, АСЕАН, 1967р.	Індонезія, Філіппіни, Бруней, Сінгапур, Малайзія, Таїланд, 1995р. – В'єтнам
Економічний союз	1. Європейське економічне співтовариство, ЄЕС, 1957р., з 1993р. – Європейський Союз, ЄС	Австрія, Бельгія, Великобританія, Данія, Німеччина, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція
	2. Економічний союз, Бенілюкс, 1948р.	Бельгія, Нідерланди, Люксембург
	3. Співдружність незалежних держав, СНД, 1992р.	Вірменія, Азербайджан, Беларусь, Грузія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменистан, Україна, Узбекистан
	4. Союз Арабського Магриба, САМ, 1989р.	Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс
	5. Західно-африканський економічний і валютний союз, ЮЕМОА, 1994р.	Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Малі, Нігерія, Сенегал, Того
	6. Співтовариство розвитку Півдня Африки, САДК, 1973р.	Ангола, Ботсвана, Лесото, Малаві, Мозамбік, Намібія, Свазіленд, Танзанія, Замбія і Зімбабве, ПАР, Мавританія
	7. Економічне співтовариство країн Західної Африки, ЕКОВАС, 1975р.	Бенін, Буркіна-Фасо, острови Зеленого Мису, Кот-д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того; 16 країн
	8. Економічне співтовариство країн Центральної Африки, КЕЕАС	11 країн-учасниць

Контрольні запитання

1. Як Ви розумієте сутність поняття «міжнародна економічна інтеграція»?
2. Які види міжнародної економічної інтеграції Ви знаєте?
3. На яких рівнях відбувається розвиток міжнародної економічної

інтеграції?

4. Назвіть передумови регіональної економічної інтеграції і міжнародної економічної інтеграції.
5. Які форми міжнародної економічної інтеграції Ви знаєте? Охарактеризуйте їх.
6. Які інтеграційні об'єднання функціонують у світі?

ТЕМА 10. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

План

1. Сутність глобалізації. Причини та основні ознаки глобалізації.
2. Глобальні проблеми та шляхи їх вирішення.

Ключові поняття

Глобалізація

Глобальна економіка

Глобальні проблеми людства

Екологічна криза

Демографічний вибух

Рекомендована література:

Базова: [1-3; 6]

Допоміжна: [4, 5, 8, 13, 14]

Інформаційні ресурси: [3, 4, 10, 11, 12, 13, 14]

1. Сутність глобалізації. Причини та основні ознаки глобалізації

Однією з основних ознак сучасного розвитку світового господарства є розгортання процесів глобалізації, які справляють суттєвий вплив на систему міжнародних економічних відносин, трансформують напрями і визначають тенденції розвитку національних економік.

Глобалізація (від англ. “globe” – земна куля) – складний, багатогранний процес, який має безліч проявів та включає багато проблем. Саме це робить проблематичним дати єдине, однозначне сформульоване визначення глобалізації, яке б охопило всі сторони цього вкрай складного явища, що має планетарні масштаби.

Існують різні визначення терміну глобалізація, а саме:

Глобалізація – тривалий процес інтеграції національних економік світу з метою розв’язання глобальних проблем людства.

Глобалізація – складне явище взаємозалежності економік, що виникає у зв’язку з обміном товарів і послуг та потоками капіталів.

Глобалізація – процес, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу.

Глобалізація – сукупність викликів і проблем сьогодення.

Глобалізація – процес посилення взаємозв’язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо.

Причини формування глобалізаційних процесів:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);
- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

Основні ознаки процесу глобалізації:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- фінансова глобалізація – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;
- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;
- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;
- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Суперечливість процесу глобалізації.

Глобалізація – це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як прогресивні наслідки, так і негативні. До позитивних наслідків можна віднести: поширення нових інформаційних технологій та пов'язаних з ними переваг (скорочення часу і витрат на трансакції, поліпшення умов праці та життя); перехід на ресурсозберігаючі технології; посилення уваги до важливих проблем людства та інші.

Однак, глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростанні участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікації руху технологічних нововведень тощо, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків. Світова практика доводить, що виграш від глобалізації розподіляється далеко не рівномірно між країнами та суб'єктами економічної діяльності.

Отже, до негативних наслідків глобалізації відносяться: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності.

Саме тому, глобалізація як суперечливий процес, потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

2. Глобальні проблеми та шляхи їх вирішення

Глобалізація світогосподарських зв'язків загострює глобальні проблеми людства, які можна визначити як комплекс зв'язків і відносин між державами і соціальними системами, суспільством і природою в загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу і можуть бути вирішені лише в результаті їх взаємодії.

Класифікація глобальних проблем:

- Політичні проблеми (недопущення світової ядерної війни і забезпечення стабільного миру, роззброєння, військові та регіональні конфлікти).
- Природно-екологічні проблеми (необхідність ефективної і комплексної охорони навколишнього середовища, енергетична, сировинна, продовольча, кліматична, боротьба з хворобами, проблеми світового океану тощо).
- Соціально-економічні проблеми (стабільність розвитку світового співтовариства, ліквідація відсталості країн, що розвиваються, проблема розвитку людини, злочинність, стихійні лиха, біженці, безробіття, бідність та ін.).
- Наукові проблеми (освоєння космічного простору, довгострокове прогнозування тощо).

Глобальні проблеми людства – комплекс проблем, які вийшли за межі окремих держав і торкаються інтересів всього людства. Їх перетворення з національних на глобальні зумовлено посиленням взаємозалежності, цілісності та єдності людства, основою якого є глобальні закономірності розвитку науки, техніки, інформації, планетарний характер людської діяльності тощо.

Загострення глобальних проблем **спричинено** технологічним способом виробництва і системою суспільних відносин (у т.ч. соціальних, правових, відносин власності тощо). Щодо технологічного способу виробництва – це насамперед загострення суперечностей між людиною і природою, спричинене зростаючими масштабами господарської діяльності, кількістю світового видобування сировини, використанням прісної води, вирубуванням лісів, збільшенням навантаження на природний потенціал сільського господарства, зростанням кількості населення тощо.

Серед першої групи факторів загострення глобальних проблем головним є **демографічний вибух**, що супроводжується нерівномірністю зростання населення у слаборозвинутих країнах (4/5 приросту населення планети). Це породжує злидні, масовий голод. Темп приросту населення в країнах, що розвиваються протягом ХХ ст. складав близько 2,5% в рік, а в розвинених країнах не перевищував 1%. Це стало причиною того, що в Африці, Азії і Латинській Америці близько 1 млрд. чол. живуть в умовах абсолютної

бідності, близько 250 млн. дітей хронічно недоїдають, а від голоду і недоїдання щорічно помирає майже 40 млн. чол.

3-поміж другої групи причин найважливішою є **гонка озброєнь**. За оцінками експертів ООН, скорочення світових військових витрат на 20% дало б змогу створити матеріальні умови для вирішення всіх глобальних проблем.

Сутність глобальних проблем людства визначається як комплекс зв'язків і відносин між державами, суспільством і природою у загальнопланетарному масштабі, які торкаються життєвих інтересів народів усіх країн і можуть бути розв'язані їх спільними зусиллями.

Всі глобальні проблеми тісно пов'язані між собою.

В середині 70-х ХХ ст. почалася екологічна криза, яка засвідчила різке загострення суперечностей між людиною і природою. Найважливіші її ознаки – глобальні зміни клімату та виникнення "парникового ефекту". Через безпрецедентні масштаби впливу людини на довкілля відбувається знищення озонового шару планети (за останні 20 років минулого століття озоновий шар над Україною зменшився на 6%), що може призвести до всесвітнього потепління, танення льодів Арктики, затоплення значної частини заселених районів Землі, до зростання руйнівної сили ураганів, тропічних циклонів, штормів. Практично всі ці наслідки ми спостерігаємо вже сьогодні. Щороку на планеті відбувається майже 10 тис. повеней, зсувів, ураганів, тисячі землетрусів, сотні вивержень вулканів, тропічних циклонів. За останні 20 років ХХ ст. через такі природні катаклізми загинуло приблизно 3 млн. осіб. Якщо екологічна криза загострюватиметься, кількість жертв від природних катастроф зростатиме.

Важлива ознака екологічної кризи – проблема відходів, особливо шкідливих: радіоактивних відходів, радіоактивних нуклідів. Якщо до природних нуклідів живий світ пристосовується впродовж усього процесу еволюції і вони не концентруються в рослинах і тваринах, то радіонукліди ядерної енергетики засвоюються рослинним і тваринним світом.

Споживання паливно-енергетичних і сировинних ресурсів на планеті зростає значними темпами. Енергетичні ресурси не є невичерпними. Найвірогідніше, що енерговиробництво зростатиме впродовж 75 років до досягнення енергетикою теплового бар'єра, а відтак залишиться на такому ж рівні. За такої умови всі види використовуваного палива будуть вичерпані через 130 років.

Основні шляхи розв'язання екологічної проблеми:

- 1) швидкий розвиток і використання основних видів відновлюваної енергії, як сонячна та вітрова, океанічна та гідроенергія річок;
- 2) структурні зміни у використанні існуючих невідновлюваних видів енергії: зростання частки вугілля в енергобалансі та зменшення газу й нафти, оскільки їх запасів на планеті менше, а їхня цінність для хімічної промисловості набагато більша;
- 3) створення екологічно чистої вугільної енергетики без викидів шкідливих газів;

4) розробка усіма країнами конкретних заходів дотримання екологічних стандартів, тобто стандартів чистоти повітря, водних басейнів, раціонального споживання енергії, підвищення ефективності енергетичних систем;

5) вивчення запасів усіх ресурсів з використанням найновіших досягнень НТП. Нині розвідано відносно неглибокий шар земної кори – до 5 км. Тому важливо відкрити нові ресурси на більшій глибині Землі, а також на дні Світового океану;

6) розширення у країнах, що розвиваються, власного сировинно-переробного господарства, зокрема галузей, які переробляють сировину. Для вирішення проблеми голоду необхідно збільшувати обсяг посівних площ, впроваджувати передову агротехніку, високопродуктивне тваринництво, високоврожайні культури, ефективні добрива та засоби захисту рослин тощо;

7) пошук ефективних важелів управління процесом зростання народонаселення для його стабілізації на рівні 10 млрд. на початку XXI ст.;

8) припинення вирубування лісів, особливо тропічних, забезпечення раціонального лісокористування;

9) формування екологічного світогляду, що дало б змогу розглядати всі економічні, політичні, юридичні, соціальні, ідеологічні, національні, кадрові питання як у межах окремих країн, так і на міжнародному рівні насамперед з погляду розв'язання екологічної проблеми, пріоритет екологічних проблем над всіма іншими;

10) комплексна розробка законодавства про охорону довкілля, в т.ч. про відходи (у США, Франції та інших країнах уряд зобов'язаний надавати технічну й фінансову допомогу підприємствам і організаціям у переробці відходів, вилученні з них цінних компонентів, проведенні науково-дослідних робіт у цій сфері), поширення передового досвіду тощо.

11) нарощування екологічних інвестицій (в Австрії, наприклад, такі інвестиції становлять понад 15% всіх капіталовкладень). На охорону довкілля в 1995 було освоєно удвічі менше капіталовкладень, ніж в 1990.

Основні шляхи розв'язання паливно-енергетичної та сировинної проблем:

1) встановлення національної (народної) власності на всі природні ресурси, що певною мірою послабить процес пограбування ТНК паливно-енергетичних та сировинних ресурсів країн, що розвиваються;

2) істотне трансформування механізму ціноутворення на природні ресурси. Ціни на ці ресурси у слаборозвинутих країнах, по суті, визначають гігантські ТНК, що контролюють природні багатства;

3) протиставлення стратегії об'єднання дій країн-експортерів паливно-енергетичних та сировинних ресурсів об'єднаній силі розвинутих країн щодо обсягів видобування всіх видів ресурсів і квот їх продажу на зовнішні ринки. Через відсутність такої стратегії розвинуті країни й ТНК домоглися найнижчих за останні 50 років цін на нафту на світовому ринку;

4) списання всіх боргів слаборозвинутих країн, сума яких перевищує 2 трлн. дол., а виплата відсотків по них – суму коштів, отриману від експорту сировинних ресурсів;

5) домагатися, щоб допомога від міжнародних фінансово-кредитних організацій не супроводжувалася вимогами щодо здійснення внутрішньої соціально-економічної політики, які скорочують внутрішнє споживання найбідніших верств населення, підривають державний сектор економіки, але не торкаються інтересів еліти цих країн, спричиняють нерівномірний розподіл багатств у них;

6) ліквідація гонки озброєнь в країнах, де проживає майже 80% населення планети, а їхня частка у світовому виробництві – менше 20%. Водночас їх військові витрати становлять чверть витрат всього світу.

7) нарощування випуску готової продукції країнами, що розвиваються. Це дало б їм змогу навіть за існуючої кон'юнктури цін на світовому ринку значно збільшити доходи від експорту;

8) виділення розвинутими капіталістичними країнами, які грабували надра слаборозвинутих країн, значних фінансових, людських і технічних ресурсів для розвідування, розробки природних ресурсів, їх переробки, транспортування, розподілу за справедливими (трансформованими) цінами з метою значного збільшення валютних доходів, установа цими країнами економічного суверенітету над своїми ресурсами. За рахунок цих коштів слід інтенсивно розвивати сільське господарство, долати нераціональну монокультуру;

9) здійснення прогресивних аграрних перетворень на селі, ліквідація неоколоніальних форм аграрних відносин (розвиток експортних галузей сировини за рахунок штучного обмеження сільськогосподарської техніки та реалізації продукції сільського господарства; використання поставок продовольства для економічного і політичного тиску тощо);

10) об'єднання зусиль усіх країн для вирішення глобальних проблем, значне збільшення витрат на подолання насамперед екологічної кризи; створення за рахунок країн, що заподіяли найбільшої шкоди планеті, своєрідного фонду екологічної безпеки для ліквідації найзагрозливіших для довкілля джерел небезпеки;

11) відповідальність держав світу за збереження природи, стимулювання адміністративно-економічних важелів виробництва таких автомобілів, техніки, які б не забруднювали довкілля, забезпечували економію всіх паливно-енергетичних ресурсів;

12) активізація діяльності громадських організацій, політичних партій, спрямованої на розв'язання глобальних проблем;

13) застосування економічних важелів управління якістю довкілля, зокрема субсидій і дотацій за виготовлення екологічно чистої продукції, за виконання державних екологічних проектів, екологічні платежі за всі види забруднення довкілля, виплати за охорону природи і поліпшення екологічних результатів, пільгове або дискримінуюче кредитування, оподаткування і ціноутворення, екологічне страхування тощо.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність глобалізації та основні форми її прояву в

економіці.

2. Охарактеризуйте основні глобальні проблеми людства. Вкажіть шляхи їх вирішення.
3. Назвіть причини виникнення глобальних проблем людства.
4. Охарактеризуйте економічні наслідки глобальних проблем.

ТЕМА 11. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

План

1. Передумови участі України в інтеграційних процесах.
2. Особливості інтеграції України.
3. Шляхи інтеграції України та її інтеграційні орієнтири.

Ключові поняття

Інтеграція

Політико-правові передумови інтеграції

Економічні передумови інтеграції

Соціально-культурні передумови інтеграції

Інфраструктурні передумови інтеграції

Фактори інтеграції

Рекомендована література:

Базова: [1-6]

Допоміжна: [1, 2, 6, 10, 15]

Інформаційні ресурси: [5, 6, 10, 11, 14]

1. Передумови участі України в інтеграційних процесах.

Для ефективної й організаційно оформленої інтеграції України в сучасні світогосподарські зв'язки необхідні певні політико-правові, соціально-культурні, економічні та інфраструктурні передумови.

Основні *політико-правові передумови* інтеграції України: політичне визначення України, забезпечення територіальної цілісності та створення адекватної системи національної безпеки, безумовне виконання міжнародних зобов'язань, особливо в сфері прав людини, запровадження прийнятної форми громадянства, перегляд існуючої практики політичних зв'язків з державами колишнього СРСР, пряма участь в у регіональних і глобальних політичних процесах, формування відповідного законодавства і вироблення ефективних механізмів та інструментаріїв його виконання.

Економічні передумови інтеграції формуються завдяки таким чинникам: економічному та інституційному забезпеченню суверенітету, оцінці економічного потенціалу і напрямів структурної перебудови, розробленню та реалізації обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин з пріоритетом роздержавлення і приватизації, соціального захисту населення, оцінці експортного потенціалу, виробленню експортно-імпоротної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності, запровадженню національної грошової одиниці з включенням її до системи міжнародних розрахунків, розв'язанню проблеми зовнішньої заборгованості та розподілу активів колишнього СРСР шляхом відповідних переговорних процесів.

До основних *соціально-культурних* передумов інтеграції належать відродження і виховання почуття власної гідності, створення умов соціально-культурної життєздатності народів України, формування сучасної,

орієнтованої на світові пріоритети системи народної освіти, розвиток контактів з українцями, що проживають за межами України.

Формування *інфраструктурних передумов* насамперед пов'язане з розвитком транспортних комунікацій, необхідних для нормальної життєдіяльності суверенної держави (національні авіакомпанії, флот, транспортні корпорації), розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних систем з включенням їх до міжнародних систем.

На процеси включення України до сучасної системи світогосподарських зв'язків впливають конкретні зовнішньо- та внутрішньо-економічні фактори, що формуються в системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції України.

Серед *внутрішньоекономічних* факторів принциповим є перехід України до ринкової економіки.

Дія *зовнішньоекономічних* факторів інтеграції обумовлена, з одного боку, станом розвитку форм зовнішньоекономічної діяльності, а з другого – середовищними умовами розвитку. Зовнішньоторговельна діяльність України в останні роки зберегла негативні тенденції в експорті-імпорті товарів і послуг, а саме переважно сировинна спрямованість експорту, нераціональність товарної структури імпорту, деформована географічна структура експорту та імпорту аж до монопольної залежності від окремих країн, вкрай нерівномірне розміщення експортного потенціалу країни.

2. Особливості інтеграції України.

На сьогодні ефективна інтеграція України до світового економічного простору є нагальним завданням розбудови державності та економіки, але для того, щоб цей процес дійсно приніс очікувані результати, необхідно усвідомити деякі особливості інтеграції України.

По-перше, Україна ще не визначилась повною мірою з основними напрямками і механізмом структурної перебудови економіки критерії якої повинні вироблятися з врахуванням особливостей розвитку світової системи господарювання а також реальних можливостей і напрямів інтегрування до неї України. По-друге, дуже гостро стоять питання як безпеки у сфері зовнішньоекономічних відносин, так і взагалі економічної безпеки, які необхідно вирішувати з позицій активного конкурентного протистояння на світовому ринку. По-третє, існують певні суперечності регіонального характеру, усунення яких можливе тільки на довгострокових договірних засадах шляхом активного включення до інтеграційних процесів з визначенням глобальних національних пріоритетів та їх збалансуванням з іншими, що існують у світовому економічному просторі. По-четверте, спроби активного спілкування та діалогу з міжнародними фінансовими інститутами - як гарантами входження України до світового ринку і оновлення економіки - поки що спричиняють неадекватну реакцію широких кіл української громадськості, оскільки досі не визначено чітко орієнтири нашої держави ні в розвитку її внутрішньої економіки, ні в пошуках її майбутнього місця в світовому господарстві.

Унікальність положення України дозволяє їй виконувати роль однієї з найбільш важливих ланок на осі «Захід-Схід». На полюсах цього стратегічного вектору розміщуються два основних світових торговельних блока. Про важливість східного напрямку зовнішньоекономічної діяльності України говорить те, що в державах Азіатсько-Тихоокеанського регіону (АТР) зараз проживає майже половина людства. Крім економічної значимості, АТР грає одну з найсуттєвіших ролей в глобальній економіці, оскільки тут перетинаються інтереси США, Китаю, Японії, Індії. Швидке перетворення АТР в зону високої інтеграційної активності, економічного та політичного динамізму забезпечує йому лідерство в новому ХХІ столітті, котре вже багато експертів називають «тихоокеанською ерою». Вже сам цей факт обумовлює необхідність розширення присутності України в цьому регіоні та більш активна орієнтація України на захід в теперішній час пов'язана з можливостями отримання інвестицій, передачею технологій, досвіду управління, не виключаючи тих широких можливостей, які відкриваються перед Україною на сході. Саме східні країни здатні поглинути майже всю номенклатуру українського машинобудівного експорту, а також могли б загрузити роботою її науково-технічний потенціал. В Україні є величезні можливості участі в реалізації крупних енергетичних та інших промислових проектів. Її інтеграція в систему економічних відносин з державами АТР потребує вирішення багатьох економічних та політичних проблем, затрати часу на адаптацію українського законодавства до вимог та специфіки регіону. Таким чином з метою входження України в світовий простір Україна повинна застосовувати в практиці принципи вільної торгівлі та сповідувати в зв'язку з цим відкритість економіки.

3. Шляхи інтеграції України та її інтеграційні орієнтири.

Україна не знаходиться осторонь тих процесів, що відбуваються в сучасному світі. Однак при уважному розгляді можемо виділити низку проблем в поступі України до інтеграційних структур, її відставання від країн з більш низьким рівнем соціально-економічного розвитку та внутрішньополітичної стабільності. Такі явища вимагають пильнішої уваги дослідників. Спонукають до пошуку причин розходження між євроцентристськими політичними деклараціями Української держави та реальним її місцем у структурах, які визначають зміст і основні напрями політичних, економічних та культурних процесів на Європейському просторі.

Сучасній економіці нашої держави притаманний ряд негативних характеристик які виступають як фактори що зашкоджують інтеграції України, а саме:

- велика питома вага фізично та морально застарілого обладнання в складі основних виробничих фондів (понад 60%), що стала результатом переважання екстенсивних методів розвитку економіки, і насамперед її базових галузей;

- диспропорції в системі самозабезпечення ключових галузей життєдіяльності країни (майже повна зовнішня паливно-енергетична

залежність; задоволення потреби в електротехнічних та кабельних виробках; продукції текстильної, целюлозно-паперової та медичної промисловості лише наполовину, відсутність виробництва каучуків, ряду продуктів органічного синтезу, устаткування для легкої промисловості, переробних галузей агропромислового комплексу тощо;

– незбалансованість галузевої структури промисловості з точки зору її соціальної орієнтації (потенціал промисловості на 90% формують важкі галузі, питома вага виробництва предметів споживання становить близько 30%, тоді як у розвинутих країнах вона досягає 50-60%).

Включення України до будь-яких інтеграційних угруповань у такому стані без чіткого бачення перспектив структурної реорганізації може призвести не лише до консервації, але й до негативних тенденцій у всіх галузях національної економіки. І навпаки, участь України в інтеграційних процесах за умов цілеспрямованої внутрішньої структурної політики дасть змогу ефективніше і швидше виправити деформовану економіку, виходячи з таких пріоритетів структурної переорієнтації:

– науково-технічне та технологічне оновлення виробництва із забезпеченням його конкурентоспроможності шляхом глибокої модернізації. Зменшення ресурсомісткості за рахунок ефективного використання власних паливно-сировинних ресурсів;

– підвищення рівня внутрішньої збалансованості національної економіки для зменшення зовнішньої залежності в розвитку її ключових галузей за рахунок формування системи власної міжгалузевої кооперації та забезпечення повних виробничих циклів;

– створення умов для соціально орієнтованого розвитку національної економіки за рахунок, з одного боку, цілеспрямованої трансформації її структури, з другого - завдяки забезпеченню балансу споживчого ринку з доходами населення, підвищенню мотивації до праці, фінансовій макростабілізації.

Формуючи власну інтеграційну політику, Україна має визначитися з відповідними середньо- та довгостроковими пріоритетами, виходячи з сучасних умов функціонування національної економіки.

Магістральним шляхом розвитку економіки України в XXI столітті стане створення економіки відкритого типу, тобто такої економіки, яка останнім часом здобула найбільшу кількість прихильників в світі. Це, з одного боку, дозволить Україні стати зрозумілою країнам-партнерам і спілкуватися з ними однією мовою бізнесу, а з іншого – відкриє для ТНК шляхи до України.

На *макроекономічному рівні* доцільно, щоб Україна дедалі повніше входила до міждержавних координуючих структур ЄС при збереженні статусу асоційованого члена. Найбільш актуальним є створення режиму вільного руху товарів, а також формування ефективної міждержавної розрахункової системи (на основі платіжної або клірингової угоди).

Інтеграційна політика щодо східноєвропейських країн має орієнтуватися на відновлення ефективних традиційних зв'язків в сфері міжнародної спеціалізації та кооперування. Зокрема, ефективними формами інтеграції з

цими країнами стають субрегіональні угруповання. Значний вплив на розвиток такої інтеграції можуть справляти спеціальні вільні економічні зони різних типів, які доцільно створити у відповідних регіонах України.

Україна стала членом Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, а також має статус спостерігача в ГАТТ. З 1994 р. наша держава вирішує практичні питання співпраці в структурі СОТ, інтенсифікує свою політику щодо інших впливових міжнародних організацій, насамперед Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**Базова**

1. Міжнародна економіка: підручник для ВНЗ / за ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона; Міністерство освіти і науки України. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 560 с.
2. Міжнародна економіка. Підручник / За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 416 с.
3. Міжнародні економічні відносини: підручник / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, Л. П. Кудирко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 612 с.
4. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Ч. 1. Теоретичні основи дослідження економічної кон'юнктури розвинених країн. Київ: Аграр Медіа Груп, 2020. 421 с.
5. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн : навч. посіб. у 2-х ч. Ч. 2. Практичні аспекти дослідження економічної кон'юнктури розвинених країн. Київ: Аграр Медіа Груп, 2020. 392 с.
6. Резнікова Н.В. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 540 с.

Допоміжна

1. Bulakh T. Ivashchenko O., Lytvyn O. The Evaluation of Investment Cooperation of Ukraine with EU Countries. *Статистика України*. 2018. № 4. С. 50–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2018_4_8
2. Lytvyn O., Bulakh T., Ivashchenko O., Grynchak N. Formation of Innovative Economy of Ukraine in the Context of European Union Association Agreement. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2020. Vol. 42(1). P. 5-16. URL: <http://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/336>
3. Reznikova N., Ivashchenko O., Aslanova E. США, Китай і Мексика в центрі торгової війни: зміст та специфіка розгортання економічних конфліктів в XXI столітті. *Wojna – konflikt – spór. Obszary rywalizacji w przestrzeni międzynarodowej*, Tom 1 / R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.). Olsztyn–Lwów: Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie. 2020. S. 133-157. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/4710>
4. Reznikova N., Ivashchenko O. Projections of deglobalization in the contemporary international economic relations in the context of the paradigm of globalism. *Bulletin of Mariupol State University. Series: Economics*. 2018. Vol.15. С.98-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ek_2018_15_14.
5. Амеліна І.В., Попова Т.Л., Владимиров С.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 256с.
6. Булах Т.М., Іващенко О.А., Плахотнікова Л.О. Аналіз стану та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. *Науковий*

вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2019. № 1-2. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2019_1-2_9.

7. Економіка зарубіжних країн: Підручник / С.В. Войтко, О.А. Гавриш, О.М. Згуровський, С.В. Нараєвський. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. Вид-во «Політехніка», 2017. 400 с.

8. Резнікова Н. В. Глобальні екологічні проблеми в сучасному світі: екологічна детермінанта міжнародних економічних відносин. Київ: Вістка, 2016. 216 с.

9. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник [5-те вид., перероб. та допов.] / О.П. Гребельник; Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 410 с.

10. Ігнатенко Т. С., Пархоменко В. В., Тарасенко А. Г. Україна в сучасних інтеграційних процесах: передумови та проблеми. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. №4. С. 83–91. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/4508>

11. Іващенко О.А. Ефекти торговельного протекціонізму крізь призму антидемпінгової політики. *Міжнародні відносини*. Серія «Економічні науки». 2018. № 16. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3552

12. Козак Ю.Г. Міжнародна торгівля: навч.посіб. [4-е видання]. Київ: ЦУЛ, 2019. 400с.

13. Козак Ю.Г. Транснаціональні корпорації: навч.посіб. / Ю. Г. Козак, С. О. Якубовський, О .В. Савчук [та інш.]; [2-ге видання]. Київ: ЦУЛ, 2019. 512 с.

14. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Ретроспективний аналіз альтернативних підходів до виокремлення розвинених країн: фінансовий, індустріальний, цифровий та інноваційний виміри розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=9&y=2020>

15. Румянцев А. П., Румянцева Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2017. 298 с.

Інформаційні ресурси

1. Веб-портал «Human Development Report». URL: <http://www.hdr.undp.org>.

2. Матеріали I-VII Міжнародних науково-практичних конференцій «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічної діяльності». URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/847>

3. Офіційний веб-сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. URL: <http://www.ebrd.com/>

4. Офіційний веб-сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/>

5. Офіційний веб-сайт Міжнародної фінансової корпорації. URL: <http://www.ifc.org/>

6. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL:

<http://www.portal.rada.gov.ua>

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <http://www.iom.org>

9. Офіційний сайт Міжнародної організації праці. URL: <http://www.ilo.org>

10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua>

11. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>

12. Офіційний сайт Організації об'єднаних націй. URL: <http://www.un.org>

13. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org>

14. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: <https://www.wto.org>